

KOROŠKI

svžinar

R A Z G L E D I R A V E N S K I H Ž E L E Z A R J E V

Leto XXXIX, št. 2

Ravne na Koroškem, 25. aprila 1989

Cena 500 din

ČLOVEK
(zdrav, svoboden in
ustvarjalen)
JE NAŠE
NAJVEČJE
BOGASTVO

**KO SE
NARAVA
PREBUDI**

Alojz Ovnič

Delo ustvarja

Pred nami sta dva praznika, ki sta se že globoko ukoreninila v zavest slovenskega delovnega človeka, 27. april, dan ustanovitve osvobodilne fronte slovenskega naroda, in 1. maj, mednarodni praznik dela. Če pogledamo v zgodovino, nas mogoče preseneča podatek, da bomo Slovenci prihodnje leto praznovali 100-letnico prvega organiziranega praznovanja 1. maja. Leta 1890 se je v Ljubljani na Rožniku, v Zagorju, Mariboru in še drugod zbralo večje število delavcev, ki so zavestno proslavili praznik dela. Na shodih so se pokazale zahteve po splošni in enaki volilni pravici ter po osemurnem delovnem dnevu.

Izhodišče vsakega napredka je moto »delo ustvarja«. Osnovni zakoni fizike nas uče, da je materija večna: ona se sicer spreminja v energijo in obratno, toda njena osnovna količina se s časom ne zmanjšuje pa tudi ne povečuje. Le človekovo delo ima to čudovito sposobnost, da lahko proizvede večjo vrednost od tiste, ki je potrebna za obnovo delovne sile. Oblast nad delovno silo, bodisi neposredna lastnina v obliki suženjstva ali pa posredna v obliki pretvarjanja delovne sile v uporabno vrednost, je bila zato v toku zgodovine vedno izraz akumulacije – bogastva.

Za spreminjanje odnosov je socialistično gibanje postavilo zahtevo po osvoboditvi dela kot osnovno načelo in strategijo zgodovinskega prehoda iz »carstva nujnosti« v »carstvo svobode«. Iz gibanja se je socializem v mednarodni zgodovini začel razvijati v stvarnost. Teoretiki prve dežele socializma so menili, da so ustvarili model, ki ga bodo drugi samo posnemali, in to bo na socialistični način preobrazilo naš planet. Kaj kmalu se je pokazalo, da konkreten položaj in zgodovinske razlike v razvoju zahtevajo različne poti v socializmu.

Danes stojimo ponovno na križpotju. Redki so, ki še menijo, da imajo v rokah čarobno palico, s katero bodo popeljali svet v socializem. Tudi prva dežela socializma – Sovjetska zveza ugotavlja, da je treba marsikaj v osnovi spremeniti. Šli so v perestrojko, za katero govore, da prinaša radikalne spremembe v družbeni ureditvi.

Teoretični učbeniki, ki so trdili, da je planiranje osnovni zakon socializma in da je državna lastnina najvišji dosežek zgodovinskega razvoja, se umikajo s polic knjigarn. Profesorji in ekonomski politiki se vse bolj zanimajo za zakon vrednosti.

Tudi pri nas uvidevamo, da zgolj s prehodom na delavsko samoupravljanje še nismo rešili vseh problemov. Vse bolj se pred nami razprostira globoka gospodarska kriza, ki do temeljev pretresa našo družbo, zahteva nove odgovore – ne samo v gospodarski politiki, ampak tudi v sistemu samem.

Upravičeno je, da se ob prazniku dela vrnemo h koreninam, da si ponovno izprašamo vest o naših pravicah, osnovnih načelih in ciljih.

Socialistični ideal »osvoboditve dela« zahteva novo razlago v luči objektivnega razvoja, v svetu in doma.

Delo – trdo in težko – je bilo skozi stoletja osnovno sredstvo človeka v boju za obstoj in preživetje. S svojim delom je človek spreminjal naravo, trgal ji je iz nedrj bogastva surovin, jih spreminjal v svoje dobro. Vsi zgodovinski dokazi govorijo o nenehnem prizadevanju človeka, da si z delom podredi naravo, da postane gospodar.

Ta večni boj je vedno bolj spreminjal odnose med ljudmi, iz česar izhaja tudi odnos – zgornji in spodnji sloj človeštva. Posledica tega je družbena delitev dela. Spodnjemu sloju je bilo naloženo pridobivanje sredstev za preživetje s težačenjem, zgornjemu sloju pa je bilo namenjeno »ustvarjalno delo«. Marxovo izhodišče je bilo, da bo človek z zgodovinskim razvojem prišel v fazo, v kateri bo delal ne zato, ker mora – da bi se preživljal – ampak zato, ker čuti notranjo potrebo – potrebo ustvarjalnosti. Ta proces razvoja naj bi pripeljal tako daleč, da bi stroj od človeka prevzemal »težko delo« in proizvajal čedalje večje količine dobrin, kar bi pomenilo, da bi sčasoma ponudba postala praktično neomejena, kar naj bi omogočilo komunistično družbo, v kateri bi vsakdo dobil toliko, kolikor bi potreboval.

Sodobna »tehnoška revolucija«, ki se razvija pretežno v visoko razvitih kapitalističnih, ne v socialističnih deželah, je pripeljala že danes do takega materialnega razvoja, ki odraža tisto, o čemer je vizionarsko sanjari Marx. V teh deželah se proizvodnja povečuje ob zmanjševanju zaposlenosti in se povečuje vrednost industrijske proizvodnje ob zmanjševanju porabe energije in materialov. Struktura zaposlenosti se spreminja s tem, da se iz materialne proizvodnje premika čedalje bolj v storitvene dejavnosti, ki v najnaprednejših in najbolj gospodarsko razvitih deželah segajo daleč čez polovico nacionalne zaposlenosti.

To pa seveda še zdaleč ne pomeni, da je že kar večina delovne sile osvobodena »težkega dela« in da se ukvarja samo še s »svobodnim« ustvarjalnim delom. Čeprav delo ni več ročno, še zdaleč ni svobodno.

V ta boj za osvobajanje dela so vpleteni tudi delovni ljudje in občani naše domovine. Kriza, v kateri smo, onemogoča hitrejše korake. Da bi bil položaj še težji, se vse bolj stopnjujejo nacionalna nasprotja, ki ne vodijo k nikakršnemu napredku, še manj pa k reševanju gospodarskih težav, v katerih smo se znašli.

Mislím, da bi bilo treba ozreti se k idealom povojne graditve naše domovine in ponovno začeti razvijati vezi prijateljstva med narodi.

Prav je, da se ponovno zamislimo v prvotno vsebino praznikov, pred katerimi smo. Časovna bližina obeh dni omogoča, da marsikdo poveže njuno praznovanje. V tej bližini in dotiku obeh praznikov pa je tudi nekaj pomembne simbolike.

Izročili dneva osvobodilne fronte in praznika dela se po svoji vsebini dopolnjujeta, tako kot so se v narodnoosvobodilnem boju povezovale in dopolnjevale prvine boja za svobodo s prvinami boja za pravičnejšo, novo družbeno ureditev, za osvoboditev dela.

Ko bomo na praznik dela stopali proti Iyarčkemu jezeru, Kremzarjevemu vrhu, na Županko ali na Ojstrico, potem, ko nas bodo prebudile delavske godbe s svojimi budnicami, naj koraki ne vodijo v opoj pozabe tegob vsakdanjika, češ, odvrzimo od sebe skrbi, ki nas tarejo.

Bolj prav bi bilo, ko bi nam simbolika praznovanja praznika dela obudila zgodovinski spomin, kako zmore naše ljudstvo, kadar je v stiski, zbrati v sebi velike zaloge čustvene in miselne moči; kako lahko narod, ki izžareva svoje ideale, kot en moč začne upor tudi proti največji premoči zla in usodnosti.

Prvi maj, dan svetovnega delavskega razreda: ali ni smisel tega praznika v njegovem rdečem nageljnu, v spomladanski vedrini, v zavesti o neizmerni moči strmjenih ljudskih množic, ki terjajo pravico, kulturo, kruh in mir v kraljevanju upanja, da je kljub vsem tegobam, ki stiskajo naš čas, vendarle vredno živeti.

Ob velikem praznovanju v tej pomladi, ko človeško razpoloženje pri nas ni povsem skladno z razcvetom narave, se nam mimo povedanih želja čisto posebej oglašča še ena: da bi vsa naša skupnost začutila v sebi odločnejšo zavest, da je treba preiti k dejanjem.

Ne manjka nam pametnih glav učenjakov, vizionarskih politikov, priznanih strokovnjakov in delegatov, ki ne skoparijo z različnimi stališči, nasveti, »ukrepi« – toda vsa ta človeška mašinerija, posedajoča na dolgoveznih sestankih, kakor da je vkleščena in zakleta zgolj v misel in goło besedo, krizo ugotavljajo, jo osvetlujejo z vseh zornih kotov, ponujajo zdaj kirurške, zdaj čarovniške recepte, obnemorejo pa takrat, ko naj bi se beseda prevrednotila v dejanje, v bolj molčečo, a ustvarjalno kretnjo.

Naj bodo shodi ob praznovanju praznika dela manifestacije za boljši jutri, za spravo med narodi, za odpravo socialnih razlik. Da bo delavec s svojim delom na delovnem mestu ustvaril takšen dohodek, da mu ne bo treba razmišljati, s čim bo kupoval kruh za svoje otroke tudi od 10. do 15. v mesecu.

Za uresničitev gesla »DELO USTVARJA« potrebujemo zdrave, izobražene, poštene in zadovoljne ljudi. Kdaj pa je človek zadovoljen? Takrat, ko mu ni treba razmišljati, s čim bo plačal stanarino, elektriko in še kaj, kar potrebuje za kulturno in človeka dostojno življenje, da mu ni treba prositi za socialno pomoč ali subvencijo.

Zavedajmo se, da ima vsako delo svojo ceno, zato jo tudi priznajmo in delo primerne nagradimo, očistimo tovarne tistih delovnih mest, ki vsega tega ne zagotavljajo. Ustvarimo takšno gospodarstvo, ki bo omogočilo našim otrokom zaposlitev, ko bodo dokončali šole.

Ob takih premislekih, ki bodo imeli v sebi kaj več kot nerodovito manifestativnost, nam bodo prazniki bogatejši.

Ivan Vušnik

OB OBLETNICI TITOVE SMRTI

Že devet let bo tega, kar je prenehalo biti veliko in plemenito srce našega Tita. Vedno znova in zadnje čase tudi vse pogosteje mi misel uhaja na tiste aprilske in predpraznične dni leta 1980, ko smo vsi s strahom in upanjem v srcu bili z njim, njegovo boleznijo in vse svoje želje strnili v eno samo – da bi jo premagal in se vrnil med nas nasmejan in poln optimizma, kot smo ga poznali. A omahnil je tudi ta velikan mednarodnega delavskega gibanja, poosebljenje Jugoslavije in samoupravnega socializma, tvorec neuvrščenega gibanja in predvsem človek, ki je doma med svojimi užival nedeljen ugled in zaupanje. Z njim smo utrdili našo samozavest, lastno identiteto in stopili v svet z velikimi koraki.

Brez dvoma je s Titom s prizorišča svetovnega dogajanja odšla ena največjih osebnosti našega stoletja, velikan druge svetovne vojne, ki je združil jugoslovanske narode in narodnosti v krvavem boju do zmage. Toda odšel je tudi nepopustljiv borec za mir v svetu, borec za enakopravnost vseh narodov, dosleden in načelen tudi v udejanjanju komunistične ideje in vnet zagovornik samostojnosti socialističnega razvoja.

Pomena zgodovinskih osebnosti vsekakor ne gre meriti z merili, ki veljajo za posamezno človeško usodo. Z njimi so povezane usode ljudstev, narodov in držav. Tudi ne gre ocenjevati Tita po merilih in pomenu, ki ga ljudje razumejo šele tedaj, ko je sklenjena življenjska pot kake velike osebnosti. Predvsem ne zategadelj, ker je bilo njegovo delo in življenje v tako dolgem obdobju usodno povezano z našo zgodovino in sedanostjo, z vsem, kar smo bili, s tem, kar smo in z onim, kar želimo postati. Zlasti slednje je še kako aktualno tudi danes in kdor hoče naprej, zagotovo ne more mimo čistega izvira, ki ga napaja Titova in naša dediščina. Zgodovinska distanca je prav gotovo premajhna, da bi lahko mirno, brez strasti, vodeni zgolj z razumom ocenili vso veličino Titovega dela. Vse preveč je še takih, ki kot sicer dejavni sodobniki Tita v posameznem obdobju

ocenjujejo njegovo delo, lasteč si pri tem neprimerno velik lastni delež, kot tudi tistih, ki zaradi teh in drugačnih razlogov zahtevajo ponovno vrednotenje njegovega dela. So tudi, ki molčijo, a v srcu nosijo njegovo nepovrščeno podobo s primesjo strahu, da bo troje velikih stvari, ki nam jih je zapustil, za vedno pokopanih z nedoumljivimi postopki sedanjih političnih veličin.

Naš Tito

Nedeljiva Jugoslavija, enotna v bratstvu, samoupravni socializem in neuvrščenost so temelji, za katere smo še do nedavna mislili, da jih nič ne more ogroziti. A razpoke se kažejo predvsem tam, kjer nas je on – Tito – nenehno opozarjal, da jih ne sme biti. Še za življenja nas je v bratstvu in enotnosti povezal v trdno celoto, misleč pri tem tudi na čas po svoji smrti. Le tega tudi on ni mogel preprečiti, da bi enotnosti ne razumeli kot monolitnosti in homogenizacije ter bratstva kot zvezo enakih in pri tem ne upoštevali različnosti, pogojenih z zgodovinskim razvojem vsakega med nami. Vendar, najsi se to čuje še tako aktivistično, za to smo odgovorni predvsem mi, njegovi dediči. Na nas je, da odgovorno in s tankim poslušom zagotovimo kontinuiteto začete, obogatene z vsemi civilizacijskimi dosežki s samo enim, a dovolj

tehtnim ciljem, narediti naše skupno življenje v Jugoslaviji bogatejše, bolj svobodno in ustvarjalnejše. Ljudje to zahtevajo tudi zaradi tega, ker so prepričani, da ne zahtevajo nekaj nemogočega, nezadovoljni pa so, ko vidijo, da nimajo tistega, kar bi lahko imeli.

Žal se tega ne da storiti na način, kot se tega ponekod lotevajo sedaj, niti na način, kot je to znal maršal Tito, kadar se je obrnil neposredno na vse delovne ljudi in občane. Vse preveč je dogajanj, ki nas odvrčajo od zastavljenih treh reform in tudi nekritičen opazovalec kaj hitro ugotovi, da najzlahtnejšo energijo ljudstva tratimo za ne najbolj pomembne stvari. Tudi pri nas in med nami. Trajanje takega stanja nas oddaljuje od pravih ciljev, med ljudi vnaša hudo zaskrbljenost, na vsaj enem temelju naše državnosti pa pušča težko popravljive razpoke. Toda svita se tudi pri nas, kljub temu, da bo pot do zore še trda in dolga. Vemo, kaj je treba, in tudi, kako to doseči. Zaradi tega si želimo miru, v katerem bi se posvetili pravim stvarim, predvsem delu. Tudi demokracija v revščini zgublja svoj blišč in noben napredek ni mogoč brez večjih delovnih uspehov, brez strokovnjakov, pridnih rok in zavesti, da le z boljšim delom zmoremo uresničiti tisto, kar nam je kot vizijo zapustil Tito.

Zato je prav, da nas v trenutkih spomina nanj preveva tudi ponos, da smo živeli in delali z njim, da dobro vemo, kaj nam je še storiti in kam naj usmerimo naše napore.

Zgodovinska osebnost Tita, v kateri so združeni hotenja narodov, večni krik po svobodi, pravičnosti in miru, a obenem neizmerna človeška toplina, presega pomen človeškega življenja, ki je minljivo. Presega tudi ozkost malih narodov in daje priložnost postaviti se ob bok večjim, preseči pomaga strah pred samim seboj. Kaže, da se tega premalo zavedamo, kot se premalo zavedamo tudi uglajene poti v svet, ki nam jo je vizionarsko odprl in pripravil Tito. Na nas je, da njegovo zapuščino bolj smelo uporabljamo.

Magister Jože Žunec, dipl.ing.met.
– predsednik poslovodnega odbora Železrne Ravne

Še pred nekaj leti smo se izgubljali v blodnjaku fraz največjih uspehov, ki jih bomo dosegli zaradi naših sposobnosti, znanj in posebnosti. Za razliko od drugih naprednih narodov smo šli tako daleč, da smo pozabili na delo. Že naši dedki in babice pa so vedeli, da brez dela ni jela. Kako da smo pozabili na to staro in preprosto spoznanje. Čedalje več smo zahtevali, hoteli smo imeti vse, kar so imeli naši sosedi. Ker pa tega nismo pridelali, smo se zadolževali, vedno bolj in bolj. Enako smo se obnašali v federaciji in republiki, v občini, krajevni skupnosti, delovni organizaciji in temeljni organizaciji združene ga dela. Vedno več in več je bilo tistih, ki so skrbeli za neposrednega delavca, da ga ne bi kdo izkoriščal. Borili so se za njega, pripravljali so ga za vse zahtevnejše odločanje, pri čemer pa so na njegovih žuljih gradili svoj boljši jutri.

Odločati, odločati, odločati, je bil refren, ki je krasil naš vsakdanjik. O čem, je bilo manj pomembno.

Delu čast in oblast. To je geslo socializma. Kako se je izrodil ta naš socializem, ki je pozabil na delo, ostala pa je oblast. Materialne možnosti so slabele iz leta v leto, kljub temu pa smo to dejstvo zanemarjali in se zaklinjali, da smo na pravi poti, ki bo prinesla srečo in blagostanje.

Sprejmimo preprosto spoznanje, da bomo samo z boljšim delom, z več uporabnega znanja, modernim in demo-

Jože Žunec

STREZNITEV

kratičnim pristopom k razreševanju problematike, s priznavanjem in upoštevanjem drug drugega pripravili temelje za naš danes in jutri. Takemu spoznanju lahko rečemo tudi streznitev. Če bomo nadaljevali tam, kjer smo pred približno poldrugim desetletjem začeli napačno strategijo, se nam obeta napredek in doseganje tistih idealov, ki pomenijo približevanje razvitemu svetu.

Tolikokrat izrečena in napisana razbremenitev gospodarstva bo nastopila šele tedaj, ko bomo vsi prispevali k produktivnemu delu, ko bomo odpravili jalovo delo. Zaposlene na jalovem delu pa preusmerili h koristnim opravilom. Presežek, ki bi zaradi tega nastal, bi izvozili in zmanjševali našo zadolženost v tujini. Prava pot, ki ima žal še vedno preveč nasprotnikov, pa premalo doslednih zagovornikov. Kako delati, je pomembno, še bolj pa, kaj delati! Nič ne pomaga ustvarjalnost še tako pridnega delavca – birokrata; pomeni samo večje stroške brez nastale nove vrednosti.

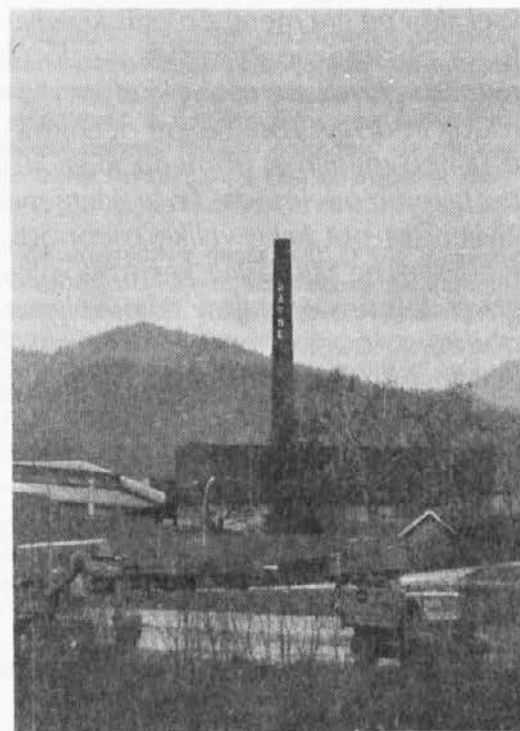
Znanje pomeni tisto vrednoto, ki nas lahko dvigne iz meglene podpovprečnosti. Znanje bo pustilo za sabo materialno bogatenje, zato se moramo znebiti vseh nedoslednosti pri vlaganju v strokovnost. Naložbe v znanje so najbolj dolgoročne in najbolj trajne ter povzročajo največje pozitivne premike. Znanje povzroča ustvarjalnost in jo sprošča za doseganje najboljših rezultatov. Naivno je razmišljanje, skrajno neresno, da lahko strokovno neusposobljeni delavci opravljajo najbolj zahtevna dela v proizvodnji, razvoju, trženju, informatiki, organizaciji in drugje. Nemalo napak, ki so posledica takšnih odločitev, smo naredili tudi v Železarni Ravne. Pot nazaj je dolgotrajna in zaradi naše zakonodaje često ovirana z vse mogočimi in nemogočimi predpisi. Delavec, ki ne obvlada svojega dela, ki dosega slabe rezultate, ne škodi samo sebi, temveč tudi sodelavcem, saj povzroči slabo izkoriščenost tehnično-tehnoloških ter drugih možnosti. Spoznanje, ki se ga premalo zavedamo in ga zaradi lažne sociale in solidarnosti težko uveljavljamo v praksi.

Streznitev! Kakšna? Velja le eno, samo boljše delo prinaša boljše rezultate,

dobiček, večje osebne dohodke in višanje standarda. Boljše delo mora biti motivirano. Največ velja, tako je bilo vedno in povsod, materialna motivacija. Za dobro delo ne sme biti ovir pri nagrajevanju, ne sme biti omejitvev. Ne sme biti uravnilovke tudi pri istih opravilih. Zelo različno jih opravimo, pa vendar se borimo za enake osebne prejemke, namesto da bi spodbudili tekmovanje, ki mora boljšega občutneje nagraditi.

Način oblikovanja mase osebnih dohodkov, ki smo ga v okviru veljavnega sistema delitve predlagali, je naravnano na skupinsko motivacijo. Realizacija oziroma odprema v prvih dveh mesecih letošnjega leta kaže, da je ugodno sprejet med delavci, saj je v direktnem sorazmerju z doseženimi rezultati. Pri boljšem rezultatu gre tudi več sredstev za osebne dohodke. To dejstvo kaže na to, da nobena omejitev, ki je nasilna, ne vodi do uspeha. Skrbeti je treba le za pravilno razmerje med vsemi vrstami porabe.

Vse to velja popolnoma za nivo delovne organizacije. Dopolnitve pa bodo potrebne zaradi nadaljnje stimulacije med posameznimi deli znotraj delovne organizacije, pa tudi posameznimi delavci. Doseči moramo takšne rešitve, da bomo dejansko vsakogar nagradili skladno z rezultati njegovega dela.

Tam je kruh

Boris Kastivnik

DANES, vpet med včeraj in jutri

Dati obljubo je mnogo lažje, kot jo uresničiti. Na prošnjo urednika Koroškega fužinarja sem pristal, da napišem nekaj vrstic o dogajanjih v naši občini v bližnji preteklosti in da poskušam oceniti, kako naprej v bližnji prihodnosti. Naloga se mi je ob dajanju obljube zdelala dokaj enostavna, toda štirinajstdnevni rok je hitro mineval, misli, ki bi jih bilo treba spraviti na papir, pa se niso in niso hotele urediti. Možgani, napolnjeni z najrazličnejšimi informacijami in podatki, so premlevali, urejali, premeščali, vendar končnega izdelka ni in ni bilo. Zato je pred vami pisanje, s katerimi niti sam nisem zadovoljen, kako bi potem bili vi...

O času, v katerem živimo, ni lahko pisati. Širokopotezne razvojne naloge, ki smo si jih pred leti, ko še nismo tako resno jemali kriznega položaja, zadali v planskih dokumentih, se ne uresničujejo. Predvidevanje in planiranje za naslednje leto je izredno negotovo, saj se razmere slabšajo iz dneva v dan in le v redkih primerih je na koncu predora zaznati slabotno luč, ki daje upanje za izboljšanje razmer. Gospodarstvo zaradi zunanjih pa tudi notranjih pogojev gospodarjenja ustvarja vse manj nove vrednosti, ki edina predstavlja možnost nadaljnjega razvoja. Vse sile poslovodnih delavcev so usmerjene v premagovanje tekočih problemov in v zagotavljanje relativnega miru delavcev, kar se v dejanskih razmerah dá le s prilagajanjem osebnih dohodkov galopirajoči inflaciji. Med delavci ni motivacije za bolj kvalitetno delo z elementi razvojnega dela, saj je njihova glavna skrb, kako z realno zmanjšanim osebnim dohodkom poravnati vse račune in izdatke, ki imajo, skoraj bi lahko rekel, vsak dan drugo številko. V vseh okoljih prihaja zaradi nastalega položaja do nervoze in napetih situacij, kar dodatno otežuje ustvarjanje nove vrednosti in delno onemogoča usklajeno delovanje vseh subjektov v družbeni nadstavbi.

Občani Raven smo ponosni na svoji dve največji delovni organizaciji, na Železarno in na Rudnik svinca. S tem ne zanikam dejstva, da v naši občini delu-

jejo še drugi poslovni sistemi, ki v okviru svojega poslovnega predmeta prispevajo k ustvarjenemu družbenemu proizvodu. Kljub temu pa se vsak delavec, ki dela v teh dveh največjih sistemih, rad pohvali in se napram drugim naredi pomembnejšega. Pohvali pa se tudi občan v drugem okolju, da prihaja iz tistega dela severne Slovenije, kjer se izdelujejo plemenita jekla in kjer se globoko v zemlji išče in izkorišča svinčeva ruda.

Zaostrene razmere in zmeraj slabši poslovni rezultat Rudnika so privedle do odločitve, da v tej delovni organizaciji uvedemo začasne ukrepe družbenega varstva. Ob dejstvu, da je treba z rudarjenjem v Mežiški dolini prenehati, ker ni več rentabilno in ekonomsko upravičeno, je taka odločitev vznemirila ljudi v zgornjem delu Mežiške doline. Kar naenkrat se je kot kruta resnica izkristaliziralo dejstvo, da se večstoletna tradicija prekinja in ljudje so, čeprav so resnico že dalj časa slutili, z bojznijo spraševali, kako naprej. Prepričani so bili, da pomeni ukinitve rudarjenja greh, posledica katerega bo stagnacija zgornjemežiških krajev in končni cilj počasno odmiranje življenja.

Čas je pokazal drugače. Novo zastavljena politika delovne organizacije, animiranje delavcev, pomoč republike in združenega dela občine Ravne na Koroškem postavljajo ta delovni kolektiv v drugačne pogoje. Kljub težavam, ki se dnevno pojavljajo, je pot začrtana tako, da ob premagovanju ovir ne bo in ne vodi navzdol, ampak stalno navzgor. Tako se bojazen delavcev mežiškega rudnika in krajanov naselij, iz katerih delavci izhajajo, počasi umika pred upanjem, da bo ta delovna organizacija nekoč spet zasijala tako kot v svojih najboljših časih, in jim z ustvarjenim poslovnim rezultatom omogočila dostojno življenje in ustrezen osebni in družbeni standard.

O Železarni Ravne ne kaže izgubljati preveč besed. Ne zaradi tega, ker ne bi imel kaj pisati, ampak preprosto zaradi dejstev, ker so vse aktivnosti, ki se v njej dogajajo, nam vsem dobro poznane in

Boris Kastivnik, dipl. oec., predsednik ISO Ravne na Koroškem

zato, če se lahko tako izrazim, njena politika predstavlja »železni repertoar« aktivnosti naše družbenopolitične skupnosti. Še zmeraj, celo zmeraj bolj, ostaja vodilna delovna organizacija na področju plemenitih in specialnih jekel v Jugoslaviji, s svojo razvojno politiko pa teži za tem, da bi v jeklene izdelke vložila čimveč znanja in s svojimi izdelki enakopravno nastopala na svetovnem trgu. Tudi nje aktualne družbenoekonomske razmere niso pustile ob strani. Motnje v poslovanju so se začele kazati že v letu 1987, leto 1988 pa je to delovno organizacijo postavilo pred velike preizkušnje. Nenehen razkorak med vhodnimi in prodajnimi cenami, nezadovoljstvo delavcev z osebnimi dohodki, nedorečenost makrogospodarske politike so le nekateri od elementov, ki so vplivali na neugodne poslovne rezultate posameznih delovnih skupin. Treba je priznati, da so se vsi poslovodni delavci trudili, da bi čimbolj zmanjšali neskladja v posameznih delovnih okoljih, vendar je v Železarni še zmeraj dovolj manevrskega prostora za ustvarjanje višjih in kvalitetnejših ciljev.

V senci teh dveh, za našo občino, velikanov deluje ostalo gospodarstvo. Njihova majhnost jim sicer preprečuje, da bi se lahko enakopravno kosali s prej omenjenima, vendar njihov delež ni več zanemarljiv. V mislih imam predvsem lesnino tovarno vrat, ki dosega vsem Lesnino tovarno vrat, ki dosega tata z izvozom na konvertibilno tržišče, enako pa velja za tovarno lepenke Sladkogorsko s Prevalj.

Nova pošta na Ravnah na Koroškem (ko smo stavbo fotografirali, so bila dela v zaključni fazi)

Ni moj namen, da bi koval v zvezde vsa prizadevanja Železarne in Rudnika, prizadevanja ostalih organizacij združenega dela pa obravnaval kot nepomembne napore. Vse naše aktivnosti so usmerjene v drugo smer: Kljub težavam, ki jih imamo, težimo za preusmeritvijo našega gospodarstva v majhne in fleksibilne poslovne enote, ki bodo bolj kot doslej dopolnjevale glavno gospodarsko dejavnost naše občine. Naš cilj je, da ustvarimo takšno heterogenost gospodarstva, da bodo strokovni kadri zaradi ustrezne motivacije ostajali doma in da ne bo kvaliteta življenja družbenopolitične skupnosti odvisna le od ugodnih oziroma neugodnih poslovnih rezultatov Železarne in Rudnika. Napori, ki smo jih do zdaj naredili na tem področju, še ne dajejo zadovoljivih rezultatov in jih ne bodo dajali tako dolgo, dokler v vseh delovnih okoljih ne bodo vsi spoznali, da je treba pravilno stimulirati razvojno delo, da je treba, ne glede na težave, namenjati dovolj velik delež dohodka za razširjeno reprodukcijo in da je treba podirati vse plotove monopolizma in avtarkije. Dokler vsi ne osvojimo take filozofije, bodo prerekanja, kdo je za kaj odgovoren, povzročala še večja prerekanja, še naprej bomo oblikovali in sprejemali stališča, ki bodo polnila papirje, ustvarjen družbeni proizvod pa bo še naprej stagniral oziroma imel velike možnosti, da bo začel upadati. To pa bo vodilo v nadaljnje padanje življenjske ravni ljudi, strokovnjaki bodo začeli odhajati tja, kjer jih bodo znali zaposliti

in stimulirati, v primerjavi z drugimi družbenopolitičnimi skupnostmi se bo naš položaj nadalje slabšal in postali bomo del Slovenije, ki bo primeren le še za ogled ponesrečene razvojne politike. Ne želimo si tega!

Središče vseh družbenih dogajanj je človek. Živi in vpliva na okolje, ustvarja povezave z drugimi ljudmi in z okoljem, poskuša doseči svoj čim boljši status. To mu lahko uspeva le, če so izpolnjeni nekateri osnovni pogoji, kot so na primer: rešena stanovanjska in komunalna problematika, stalna zaposlitev, urejeno izobraževanje in zdravstvo in vse druge družbene dejavnosti, ki mu omogočajo kvalitetno preživljanje prostega časa in brezskrbno preživljanje zadnjega dela življenja.

Dejstvo je, da teh vprašanj v naši družbi ne znamo več uspešno reševati. Oziroma, lahko se vprašamo drugače: Ali smo glede na velikost novoustvarjene vrednosti v preteklih obdobjih namenjali preveč za razvoj skupne porabe? Denarja za družbeno nadstavbo primanjkuje na vseh koncih in krajih, posebej pa sta kritični prioritetni dejavnosti, izobraževanje in zdravstvo. Položaj se iz leta v leto slabša in tako ali tako preobremenjeno gospodarstvo ni posebej navdušeno, če mora z neposredno svobodno menjavo dela reševati poleg svojih še te probleme. Obremenjenost osebnega dohodka je zmeraj večja in vsako dodatno obremenjevanje pomeni težnjo delavcev po višjem osebnem dohodku, ki ga v

končni fazi dosežejo tako ali drugače. Če delovna organizacija, zaradi navideznega miru, ugotovi zahteve delavcev, kljub temu da nima ustreznih rezultatov, to v našem sistemu, ko o tržnem gospodarstvu šele govorimo, pomeni pritisk na dvig cen, ki se kot končna posledica pojavi v obliki dvignjene inflacijske strmine. In krog se začne ponavljati.

Pravimo, da so otroci naše največje bogastvo. Če bomo hoteli to bogastvo ohraniti, ne bomo smeli zapirati pip, ki ga polnijo. Dilema, ki se postavlja pred vse nas, je, kako – ob razumevanju vse slabšega položaja gospodarstva, le-tega ne bo mogoče več obremenjevati. Iz otrok ne smemo napraviti mentalnih revežev, saj je kvaliteta našega zadnjega življenjskega obdobja odvisna od tega, kaj lahko zdaj otrokom nudimo. Če bomo hoteli otrokom več dati, bomo morali biti zdravi, kar je pa v veliki meri odvisno od organiziranosti zdravstva. Za to je spet potreben denar, ki ga ni.

Menim, da lahko iz začaranega kroga pridemo, če prenehamo govoriti o razbremenjevanju gospodarstva. Vsa svoja razmišljanja in aktivnosti moramo usmeriti v razbremenjevanje celotne družbe. Za to pa bomo potrebovali mnogo poguma, volje in sistematičnega dela. Nisem za odpuščanje takoimenovanih tehnoloških in ekonomskih viškov, vendar bo treba celotno zakonodajo, od ustave navzdol, tako spremeniti, da delovno mesto ne bo več kot »od boga dano«, ampak da se bo treba zanj v vsakem trenutku boriti in si ga priboriti iz dneva v dan. Le takšna sprememba v razmišljanju vseh naših delovnih ljudi bo prinesla dvig kvalitete, večjo motivacijo za delo, višjo novoustvarjeno vrednost in, v celoti gledano, večji družbeni proizvod, ki bo osnova, da v družbeni nadstavbi obdržimo tisto, kar smo že imeli in na kar smo se navadili. Višji družbeni proizvod pa pomeni osnovo za izboljšanje družbenih odnosov, kar v Jugoslaviji v tem trenutku najbolj potrebujemo.

Nekateri sistemski zakoni, ki smo jih že sprejeli, dajejo kanček upanja, da se bo stanje izboljšalo. Vsakršno vmešavanje zunanjih subjektov v reorganiziranje združenega dela bi bilo nedopustno in nevarno. Poslovodni delavci in strokovne službe posamezne organizacije združenega dela so namreč tisti, ki morajo pripraviti novo politiko z jasno opredeljenimi smotri in cilji, na osnovi katerih

se mora začeti graditi nova organiziranost. Dovolj je bilo političnega vmešavanja in dovolj je bilo kolektivne odgovornosti. Pustimo združenemu delu, naj se organizira tako, kot samo misli, da je najoptimalnejše!

Večina Jugoslovanov upa, da bo nova zvezna vlada takorekoč takoj razrešila družbeno krizo v naši državi. Upanje je tako veliko, da lahko vsakršno omahovanje ali najmanjši neuspeh povzroči še

bolj zapleteno stanje, kot ga imamo sedaj. Med vsemi nami mora prevladati razum in spoznanje, da bo potrebno dalj časa za reševanje nakopičenih problemov in da bomo, tako kot pravi Ante MARKOVIĆ, prišli v novi socializem le, če bomo vsi za to. Kakršnokoli in iz katerekoli smeri metanje polen pod kolena bo še poglobilo jugoslovansko krizo in prignalo na rob obupa večino ljudi, ki se nimajo namena spuščati v politično mešetarjenje, ampak skrbeti le zase in za svoje ožje okolje.

Za konec pa še to! Hudo je, če ugotoviš, da se ideali, ki jih je pred te postavljaj nekdo, podirajo in da predstavljajo vsa zapisana stališča le ogromnega papirnatega zmaja. Hudo je, če ugotoviš, da s svojim delovanjem nisi uspel rešiti problemov, ker jih pač zaradi politike na višjem nivoju nisi mogel. Še huje pa je, če zveš, da to sredino zapuščajo tudi taki, ki so imeli velike možnosti, da bi to politiko sooblikovali v smeri, ki bi lahko Jugoslavijo pripeljala med razvite evropske države.

Dušan Vodeb
Zvonko Erjavec

VPLIV SPREMEMBE STRUKTURE PROIZVODNJE IN NOVIH INVESTICIJ NA DOLGOROČNO PORABO ENERGIJE

1.0 UVOD

V prispevku prikazemo povezavo med spremembo strukture proizvodnje, načrtovanimi investicijami in porabo energije. V okviru iskanj novih poti za uspešnejše delo poskušamo najti zvezo med strukturo porabe energije, investicijami ter strukturnimi ukrepi v proizvodnji. Uporabili bomo razne v svetu priznane metode napovedovanja bodočih pojavov in razvoja. V Železarni Ravne smo se problema, kako gospodariti v prihodnjem desetletju, lotili sistematično v okviru strateškega planiranja, kjer poskušamo za celotni sistem železarne poiskati pravo pot razvoja. Prikazemo samo tisti del, ki je povezan v obravnavo zastavljenega cilja, spremembo strukture proizvodnje, nove investicije in vpliv na energetske porabe.

Spremembo strukture proizvodnje do leta 2005 obdelamo na osnovi logističnega zakona in dolgoročne poslovne usmeritve v izdelavo visokokvalitetnih jekel. Obdelava podatkov poteka v obliki matematičnega modela, s pomočjo katerega določimo osnovne zakonitosti obravnavanega posega. Bistvo obdelave je v natančnejši osvojitvi zakonitosti dosežane rasti železarne in možnost natančnejšega napovedovanja novih dogodkov in povezovanje več dogodkov v scenarij prihodnjega razvoja.

Prikažemo samo obdelavo za metalurški del proizvodnje v Železarni Ravne, ki je največji porabnik energije. Za ta del proizvodnje poskušamo ugotoviti vpliv novih investicijskih posegov na spremembo strukture porabe energije. Upoštevamo samo investicije, ki posegajo v racionalnejšo proizvodnjo in znižanje porabe primarne energije. Poskusili bomo ugotoviti pozitivne medsebojne

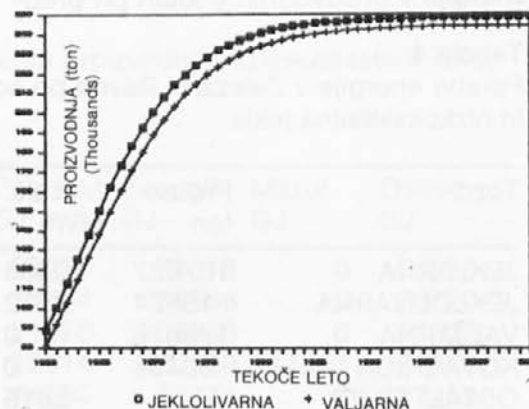
vplive izboljšanja strukture proizvodnje in novih investicij na energetske efekte v absolutnih in relativnih deležih. V članku bomo podajali absolutne podatke o proizvodnih tokovih in porabi energije, pokazali bomo tudi trende prihodnjega razvoja in spremembe v strukturi.

2.0 SPREMEMBA STRUKTURE PROIZVODNJE DO LETA 2005

Iz analize po logističnem zakonu dobimo naslednje informacije:

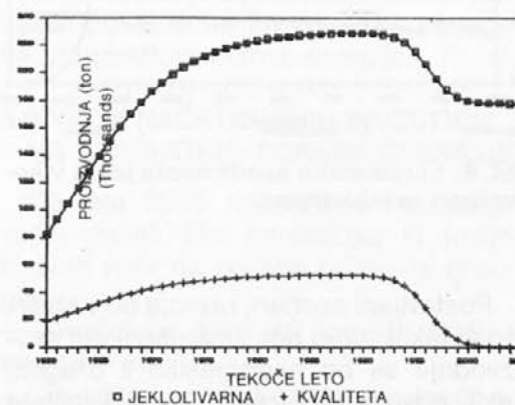
- mejo nasičenja obravnavanega dogodka
- največjo stopnjo rasti dogodka
- ocena možnosti nadaljnega normalnega razvoja.

Za jeklarno in valjarno v Železarni Ravne smo dosegli mejo nasičenja. Nadaljnega razvoja ni več možno graditi na osnovi povečanja količin (**slika 1**). Prostorsko in ekonomsko je treba oceniti, ali se bomo nadalje razvijali ekstenzivno ali pa bomo znotraj tehnološkega cikla in strukture proizvodnje iskali specifične posebnosti za nadaljnjo rast.

Sl. 1: Proizvodnja v jeklarni in valjarni po logističnem zakonu

Tehnološko je možna rešitev v znižanju proizvodnje nižjih kvalitet konstrukcijskih jekel, ki postajajo vse bolj neakumulativen program.

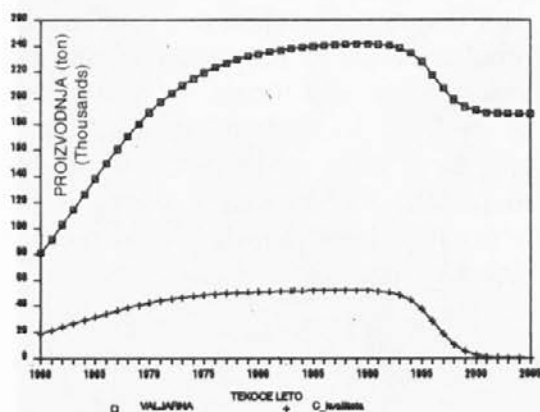

Sl. 2: Sprememba asortimenta jekla v jeklarni

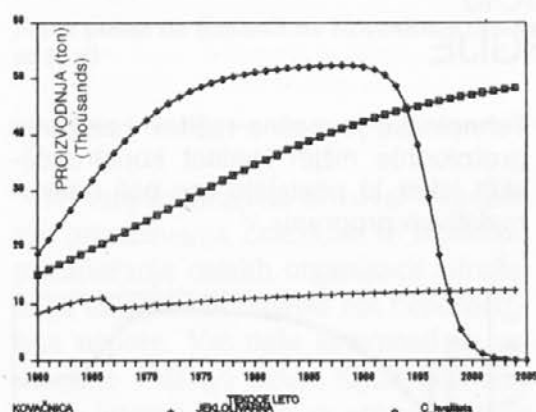
V letu 1988 smo v valjarni obdelovali 167 kvalitet jekel. Od tega smo delali 9 kvalitet masovnih jekel, 19 kvalitet konstrukcijskih nelagiranih in 4 kvalitete orodnih nelegiranih. Od skupne tonaže v valjarni (112.255 ton) smo prej omenjenih kvalitet izdelali 47.834 ton ali 42,6 %. Navedene kvalitete je treba zmanjšati in jih v proizvodnem programu zadržati samo do tehnološko upravičene mere, zapolnjevanja tehnoloških lukenj.

Na **sliki 2** je prikazana varianta znižanja masovnih in nizkokvalitetnih konstrukcijskih jekel do leta 2005 in vpliv tega znižanja na proizvodnjo v jeklarni. **Slika 3** pa kaže vpliv znižanja proizvodnje na materialni tok v valjarni. Iz teh dveh diagramov sledi, da bomo znižali proizvodnjo v jeklarni in valjarni v končni fazi za okoli 50.000 ton. Na **sliki 4** se vidi, da znižanje masovnih in nizkokvalitetnih konstrukcijskih jekel ne vpliva

na logističen razvoj jeklolivarne in kovačnice. Ti dve enoti dvigata proizvodnjo v skladu s svojimi proizvodnimi možnostmi po logističnem razvoju.

Sl. 3: Sprememba asortimenta jekla v valjarni

Sl. 4: Sprememba asortimenta jekla v kovačnici in jeklolivarni

Postavljeni scenarij razvoja bo v stvarnosti tekel svojo pot, zmanjšani del proizvodnje se bo nadomestilo z drugimi jekli, odvisno od trga in naše kvalitete dela. Posamezne variante je treba dojeti le kot matematično obdelavo razvoja za iste osnove in izhodišča ter iskanje pozitivnih in negativnih učinkov posameznih tehničnih rešitev za naš nadaljnji razvoj. Za pravilno usmerjanje razvoja je treba ugotoviti posamezne zveze med možnostmi za rast sistema in omejitvenimi faktorji v čisti obliki brez motilnih funkcij. Tako dobljeni zaključki so samo del, najeksaktnější za poslovanje, dokončna rešitev pa ni več odvisna samo od dela tehniško tehnoloških strok, ampak tudi poslovnih, ekonomskih in socioloških odločitev.

Osnova za oceno učinkov na energijsko je energetska slika Železarne Ravne v letu 1988. Učinke bomo analizirali v absolutnih vrednostih specifične porabe energije za posamezne proizvodne enote, za medsebojno primerjavo bomo uporabili pretvorbo energije v ekvivalent toplote in zadnja primerjava bodo stroški za porabljen energijo. V tabeli 1 so zbrani osnovni podatki o porabi energije v železarni za leto 1988.

Tabela 1:

Poraba energije v Železarni Ravne v letu 1988

Tozd	Proizv. ton	Met.ele. MWh	Pog.ele. MWh	Zem.plin 000 Sm3	Mazut ton	Ostalo MWh
JEKLARNA	217087	129805	19135	2967	0	19719
JEKLOLIVARNA	10524	2612	8879	5083	0	10200
VALJARNA	222116	0	18793	23167	3284	5411
KOVAČNICA	30498	0	7115	9678	2950	26964
OSTALI TOZDI	—	5815	20711	1369	0	52016
Skupno	527219	138232	74633	42264	6234	114310

Naslednja tabela 2, ki jo dobimo na osnovi energetske in proizvodne slike za leto 1988. Je prikaz specifične porabe

energije za posamezne proizvodne enote po energetskih medijih.

Tabela 2:

Specifična poraba energije v Železarni Ravne v letu 1988

Tozd	Proizv. ton	Met.ele. MWh/ton	Pog.ele. MWh/ton	Zem.plin Sm3/ton	Mazut kg/ton	Ostalo MWh/ton
JEKLARNA	217087	598	88	14	0	91
JEKLOLIVARNA	10524	248	844	483	0	969
VALJARNA	222116	0	85	104	15	24
KOVAČNICA	30498	0	233	317	97	884
OSTALI TOZDI	0	0	0	0	0	0

V tabeli 3 so podatki o porabljeni energiji za leto 1988 preračunani v ekvivalent toplote in so osnova za med-

sebojno primerjavo posameznih posegov.

Tabela 3:

Poraba energije v ekvivalentu toplote v Železarni Ravne v letu 1988

Tozd	Proizv. ton	Met.ele. GJ	Pog.ele. GJ	Zem.plin GJ	Mazut GJ	Ostalo GJ
JEKLARNA	217087	467298	68886	101365	0	70988
JEKLOLIVARNA	10524	9403	31964	173656	0	36720
VALJARNA	222116	0	67655	791477	130638	19480
KOVAČNICA	30498	0	25614	330639	117351	97070
OSTALI TOZDI	0	20934	74560	46771	0	187258
Skupno	527219	497635	268679	1443907	247989	411516

V tabeli 4 so zbrani podatki o porabi energije v proizvodnih enotah pri pred-

postavki, da se proizvodnja zniža na 461.760 ton.

Tabela 4:

Poraba energije v Železarni Ravne po scenariju znižanja proizvodnje za masovna in nizkokvalitetna jekla

Tozd	Proizv. ton	Met.ele. MWh	Pog.ele. MWh	Zem.plin 000 Sm3	Mazut ton	Ostalo MWh
JEKLARNA	167087	99908	14728	2284	0	15177
JEKLOLIVARNA	10524	2612	8879	5083	0	10200
VALJARNA	179616	0	15197	18734	2656	4376
KOVAČNICA	30498	0	7115	9678	2950	26964
OSTALI TOZDI	—	5815	20711	1369	0	52016
Skupno	461760	108335	66630	37148	5606	108733

Medsebojne relativne spremembe v strukturi porabe energije so prikazane na **sliki 5**. Iz slike se vidi teža posameznih obratov in energetskih medijev v strukturi porabe energije v železarni.

V opisanem scenariju znižanja deleža proizvodnje nizkih kvalitet jekel v jeklarni

in valjarni moramo poiskati zvezo med materialnimi in energetskimi tokovi v železarni. Simulacija temelji na naslednjih predpostavkah: proizvodnja v jeklarni se zniža za 50.000 ton. Bilančni primanjkljaj gre skozi valjarno, kjer se zaradi izpleta proizvodnja zniža samo za 42.500

ton. Na področju investiranja ne naredimo ničesar in zato ostanejo vsi specifični podatki enaki kot leta 1988. Zanima nas, kaj nam prinese znižanje proizvodnje v reverberirajoči železarni, kar prikazemo v **tabeli 4**.

Tabela 5:

Poraba energije v Železarni Ravne po znižanju proizvodnje za nizkokvalitetna jekla in uvedbi UHP/EBT v jeklarni II.

Tozid	Proizv. ton	Met.ele. MWh	Pog.ele. MWh	Zem.plin 000 Sm3	Mazut ton	Ostalo MWh
JEKLARNA	167087	92717	14728	2284	0	15177
JEKLOLIVARNA	10524	2612	8879	5083	0	10200
VALJARNA	179616	0	15197	18734	2656	4376
KOVAČNICA	30498	0	7115	9678	2950	26964
OSTALI TOZDI	–	5815	20711	1369	0	52016
Skupno	461760	101144	66630	37148	5606	108733

Tabela 6:

Poraba energije v Železarni Ravne po znižanju proizvodnje za nizkokvalitetna jekla in uvedbi UHP/EBT v jeklarni I.

Tozid	Proizv. ton	Met.ele. GJ	Pog.ele. GJ	Zem.plin GJ	Mazut GJ	Ostalo GJ
JEKLARNA	167087	333781	53020	78018	0	54638
JEKLOLIVARNA	10524	9403	31964	173656	0	36720
VALJARNA	179616	0	54710	640035	105641	15752
KOVAČNICA	30498	0	25614	330639	117351	97070
OSTALI TOZDI	0	20934	74560	46771	0	187258
Skupno	461760	364118	239868	1269118	222992	391439

Tabela 7:

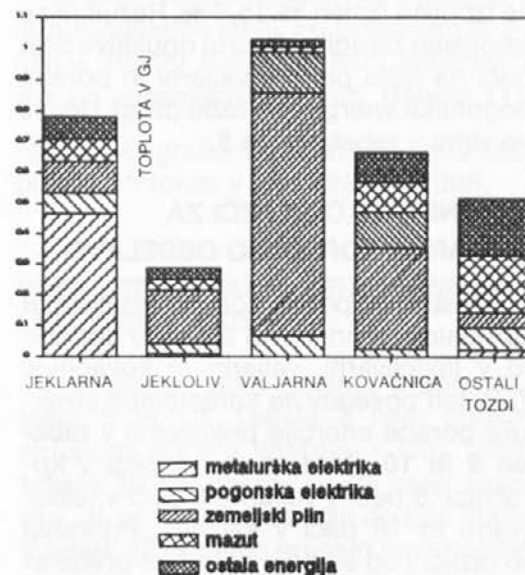
Poraba energije v Železarni Ravne po znižanju proizvodnje nizkokvalitetnih jekel, uvedbi UHP/EBT in kontiliva v jeklarni II.

Tozid	Proizv. ton	Met.ele. MWh	Pog.ele. MWh	Zem.plin 000 Sm3	Mazut ton	Ostalo MWh
JEKLARNA	167087	82267	14728	2284	0	15177
JEKLOLIVARNA	10524	2612	8879	5083	0	10200
VALJARNA	179616	0	6021	16361	0	3751
KOVAČNICA	30498	0	7115	9678	2950	26964
OSTALI TOZDI	–	5815	20711	1369	0	52116
Skupno	461760	90694	57454	34774	2950	108108

Tabela 8:

Poraba energije v Železarni Ravne po znižanju proizvodnje nizkokvalitetnih jekel, uvedbi UHP/EBT in kontiliva v jeklarni II.

Tozid	Proizv. ton	Met.ele. GJ	Pog.ele. GJ	Zem.plin GJ	Mazut GJ	Ostalo GJ
JEKLARNA	167087	296161	53020	78018	0	54638
JEKLOLIVARNA	10524	9403	31964	173656	0	36720
VALJARNA	179616	0	21676	558946	0	13502
KOVAČNICA	30498	0	25614	330639	117351	97070
OSTALI TOZDI	0	20934	74560	46771	0	187258
Skupno	461760	326498	206834	1188029	11735	389189

Sl. 5: Struktura porabe energije v letu 1988 za posamezne proizvodne enote

V nadaljevanju bomo sistematično prikazali posamezne investicijske posege na prihranek primarne energije.

3.0 VPLIV NAČRTOVANIH INVESTICIJ NA STRUKTURO PORABE ENERGIJE

Do leta 2005 načrtujemo naslednje večje metalurške investicije, ki imajo bistven vpliv na porabo primarne energije:

- predelava dveh 40 tonskih EOP v eno UHP peč
- uvedba kontiliva za del proizvodnega asortimenta
- predelava peči za primarno toplotno obdelavo.

Prvi dve investiciji sta usmerjeni v racionalizacijo proizvodnje in znižanje stroškov v tehnološki verigi proizvodnega programa jeklarni in valjarni. Predelava peči za primarno toplotno obdelavo pa nam bo omogočila zagotoviti proizvodnjo kvalitetnega asortimenta ob istovremnem znižanju porabe energije.

UVEDBA UHP/EBT V JEKLARNI

Zamenjali bomo dve 40-tonski elektro oblačni peči z eno produktivnejšo. Za končno stanje upoštevamo znižanje proizvodnje za 50.000 ton. V materialni verigi ta poseg vpliva na valjarno, kjer se zaradi upoštevanja izpleta proizvodnja zniža samo za 42.500 ton.

V **tabeli 5** prikazemo vpliv uvedbe UHP/EBT na strukturo porabe energetskih medijev in v **tabeli 6** učinke investicije v GJ, enotah, v katerih primerjamo porabo energije za vso železarno.

Tabele so grajene tako, da seštevamo posamezne ukrepe, kakor bo potekala njihova realizacija.

UVEDBA KONTI LIVA V JEKLARNI

Zgradi se konti liv v jeklarni II. S tem se izboljša izplen za 15,8 %. Rezultati se izboljšajo zaradi izplena in opustitve dela peči na težki progi v valjarni in porabe pogonske energije na težki progi. Učinki so vidni v tabelah 7 in 8.

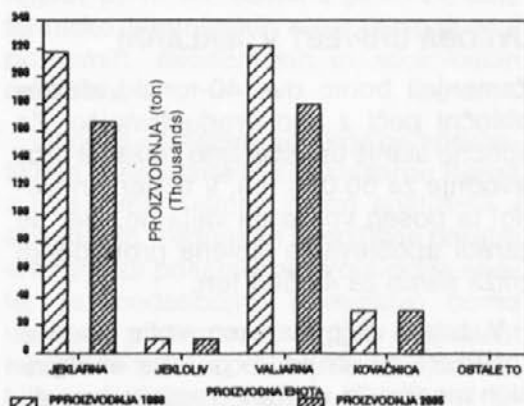
REKONSTRUKCIJA PEČI ZA PRIMARNO TOPLOTNO OBDELAVO

Investicijski poseg pomeni izboljšanje agregatov za primarno toplotno obdelavo v jeklolivarni, valjarni in kovačnici. Vpliv teh posegov na spremembo strukture porabe energije prikazemo v tabelah 9 in 10. Predela se 14 peči v kovačnici, 5 peči v valjarni, 3 peči v jeklolivarni in 18 peči v kalilnici. Prihranki so različni od stopnje potrebne predelave in toplotnega režima peči.

V analizi rezultatov sistematično analiziramo posamezne ukrepe. Poskusili bomo ugotoviti, kako investicijski ukrepi vplivajo na spremembo strukture energije, kaj smo dobili na posameznih segmentih proizvodnje in na koncu učinke na stroške in investicije.

3.0 ANALIZA REZULTATOV

Osnovni namen prikaza je, da vidimo prepletenost posameznih vplivov na izboljšanje rezultatov poslovanja. Rezultati niso več vezani samo na ekstenzivno proizvodnjo, ampak moramo vse bolj iskati tudi stranske, danes vse močnejše učinke poslovanja. V Železarni Ravne smo dosegli tonažni vrh, sestop v kakovost pa zahteva bistveno bolj preudarne poslovne poteze in radikalno upoštevanje omejitvenih faktorjev. V sklop omejitvenih faktorjev posega tudi energija. Le s čiščenjem in analitiko se bomo dokopali do prave smeri vodenja proizvodnje in energetskih tokov. Nadaljnja analiza je pregled učinkov po posameznih segmentih: železarna, proizvodne enote, energetski mediji, stroški in vlaganja.

Sl. 6: Sprememba blagovne proizvodnje po proizvodnih enotah

Tabela 9:

Poraba energije v Železarni Ravne po znižanju proizvodnje nizkokvalitetnih jekel, uvedbi UHP/EBT in konti liva v jeklarni II ter rekonstrukciji peči za primarno toplotno obdelavo

Tozd	Proizv. ton	Met.ele. MWh	Pog.ele. MWh	Zem.plin 000 Sm3	Mazut ton	Ostalo MWh
JEKLARNA	167087	82267	14728	2284	0	15177
JEKLOLIVARNA	10524	2612	8879	4166	0	10200
VALJARNA	179616	0	6021	12982	0	3751
KOVAČNICA	30498	0	6943	6097	2950	26964
OSTALI TOZDI	—	5815	19257	1369	0	52016
Skupno	461760	90694	55828	26898	2950	108108

Tabela 10:

Poraba energije v Železarni Ravne po znižanju proizvodnje nizkokvalitetnih jekel, uvedbi UHP/EBT in konti liva v jeklarni II ter rekonstrukciji peči za primarno toplotno obdelavo

Tozd	Proizv. ton	Met.ele. GJ	Pog.ele. GJ	Zeml.plin GJ	Mazut GJ	Ostalo GJ
JEKLARNA	167087	296161	53020	78018	0	54638
JEKLOLIVARNA	10524	9403	31964	142341	0	36720
VALJARNA	179616	0	21676	443520	0	13502
KOVAČNICA	30498	0	24993	208307	117351	97070
OSTALI TOZDI	0	20934	69326	46771	0	187258
Skupno	461760	326498	200980	918956	11731	389189

Tabela 11:

Pregled spremembe materialnega toka; 1988 : 2005

Tozd	1988 ton	Delež %	2005 ton	Delež %	2005/1988 %
JEKLARNA	217087	41.17	167087	36.18	76.96
JEKLOLIVARNA	10524	2.00	10524	2.28	100.00
VALJARNA	222116	42.13	179616	38.98	80.86
KOVAČNICA	30498	5.78	30498	6.60	100.00
ŽELEZARNA	527219		461760		87.58

Zgornji podatki nam kažejo spremembe v materialnem toku v jeklarni in valjarni. Da ohranimo osnovne predpostavke, nismo dvigali proizvodnje v jeklolivarni in kovačnici, kar se bo zgodilo,

vendar zaradi preglednosti analize ne mešamo dodatnih vplivov. V železarni se nam proizvodni tok zniža za 12,42 %.

Tabela 12:

Energetska slika za železarno; leti 1988 – 2005

Tozd	1988 GJ	Delež %	2005 GJ	Delež %	2005/1988 %
JEKLARNA	708537	24.69	481834	24.67	68.00
JEKLOLIVARNA	251743	8.77	220428	11.29	87.56
VALJARNA	1009249	35.17	478698	24.51	43.82
KOVAČNICA	570675	19.88	447722	22.93	78.45
OSTALI TOZDI	329522	11.48	3242891	6.60	98.41
ŽELEZARNA	2869726		1952974		68.05

Tabela 13:

Pregled specifičnih porab energije za leti 1988 – 2005.

Tozd	Met.elektrika kWh/ton		Zemeljski plin Sm ³ /ton		Skupna energija MJ/ton	
	1988	2005	1988	2005	1988	2005
JEKLARNA	598	492	14	14	3264	2884
JEKLOLIVARNA	248	248	483	396	23921	20945
VALJARNA	0	0	104	72	4544	2665
KOVAČNICA	0	0	317	200	18712	14680
ŽELEZARNA					5443	4229

Specifična energija se niža, na nivoju železarne pade za 22,3 %, največ v va-

ljarni, za 41,35 %. Pomemben je podatek nižanja specifičnih porab v jeklolivarni in kovačnici.

Tabela 14:

Poraba električne energije za leti 1988 – 2005

Tozd	Met. elektrika MWh		2005/1988 %	Pog. elektrika MWh		2005/1988 %
	1988	2005		1988	2005	
JEKLARNA	129805	82267	63.67	19135	14728	76.96
JEKLOLIVARNA	2621	2621	100.00	8879	8879	100.00
VALJARNA	0	0	100.00	18793	6021	32.03
KOVAČNICA	0	0	100.00	7115	6943	97.58
OSTALI TOZDI	5815	5815	100.00	20711	19257	92.98
ŽELEZARNA	138232	90694	65.61	74633	55828	74.80

Poraba električne energije se za metalurško porabo zniža za 34,4 %, pogonski

tok pa za 25,2 %. Največje znižanje je v jeklarni in valjarni.

Tabela 15:

Poraba zemeljskega plina in mazuta v letih 1988 in 2005

Tozd	Zemeljski plin 000 Sm ³		2005/1988 %	Mazut ton		2005/1988 %
	1988	2005		1988	2005	
JEKLARNA	2967	2284	76.98	0	0	–
JEKLOLIVARNA	5083	4166	81.96	0	0	–
VALJARNA	23167	12982	56.03	3284	0	0.00
KOVAČNICA	9678	6097	62.99	2950	2950	100.00
OSTALI TOZDI	1369	1369	100.00	0	0	–
ŽELEZARNA	42264	26898	63.64	6234	2950	47.32

Iz **tabele 15** vidimo znižanje porabe toplotne energije v valjarni in kovačnici.

V železarni se zniža poraba zemeljskega plina za 36,4 % in mazuta za 52,7 %.

Tabela 16:

Stroškovna slika za železarno; leti 1988 – 2005

Tozd	1988		2005	2005/1988	
	mio din	Delež %		mio din	Delež %
JEKLARNA	17583	29.1	12102	25.8	68.8
JEKLOLIVARNA	5025	8.3	4723	10.0	94.0
VALJARNA	12275	20.3	6002	12.8	48.9
KOVAČNICA	11193	18.5	9891	21.1	88.4
OSTALI TOZDI	14330	23.7	14212	30.3	99.2
ŽELEZARNA	60436		46931		77.7

Stroškovno je slika različna od porabljene energije, pri stalnih cenah in nespremenjeni pariteti cen od leta 1988

do 2005 je prihranek 22,3 %. Največji prihranki so v jeklarni in jeklolivarni.

Med sabo primerjamo leto 1988 in leto 2005.

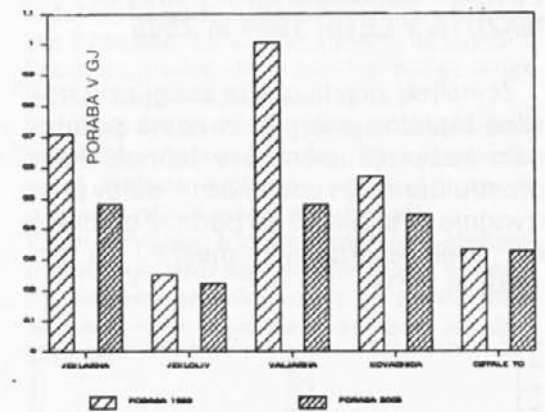
BLAGOVNI TOK ZA LETO 1988–2005

Na blagovni tok vplivamo z znižanjem nizkokvalitetnih jekel. Po opisanem scenariju imamo naslednji letni materialni tok po posameznih enotah. (**tabela 11**).

Na **sliki 6** grafično prikažemo strukturo blagovnih tokov v letu 1988 in 2005.

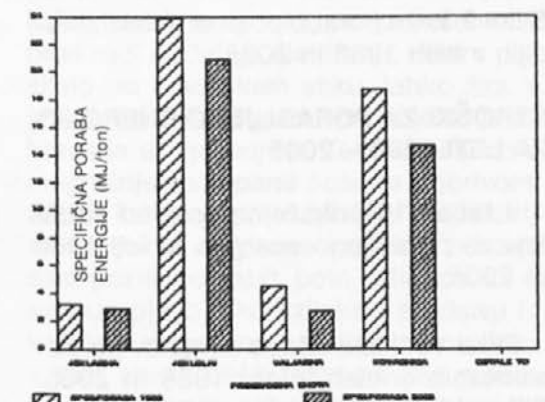
ENERGETSKA SLIKA ŽELEZARNE ZA LETI 1988 – 2005

Energetsko sliko dobimo s pomočjo **tabel 3 in 10**. **Tabela 3** nam podaja strukturo porabe energije v letu 1988, **tabela 10** pa pokaže vsoto vseh ukrepov, ki se naj bi uresničili do leta 2005. V **tabeli 12** podamo pregled spremembe strukture porabe energije za železarno.

Sl. 7: Sprememba energije po proizvodnih enotah

Če primerjamo energetska strukturo porabe leta 1988 in 2005, vidimo spremembe v valjarni in jeklarni, kjer se delež zniža. V jeklolivarni in kovačnici se delež poveča in v vseh ostalih enotah pade. Absolutno pade poraba energije od leta 1988 do leta 2005 za približno 32 %.

Na **sliki 7** prikažemo porabo energetskih medijev po enotah v letu 1988 in 2005.

Sl. 8: Sprememba specifične porabe energije po proizvodnih enotah

SPECIFIČNA PORABA ENERGIJE ZA LETI 1988 – 2005

Specifična poraba energije nam da kvalitativen pogled na ukrepe in investicije. V tabeli 13 prikažemo za začetno in končno stanje leta 2005 pregled specifičnih porab energije za določene energetske medije.

Na sliki 8 je vidna sprememba specifične porabe energije po posameznih enotah v letih 1988 in 2005.

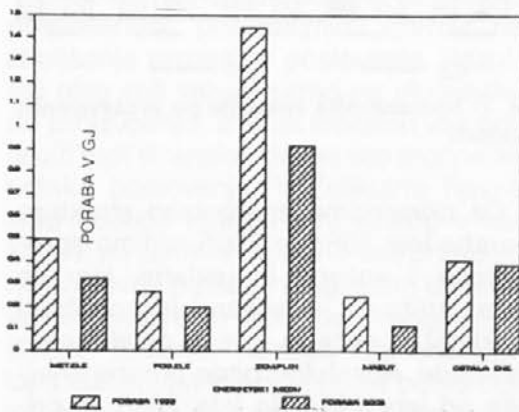
Od energetskih medijev podrobneje obdelamo samo porabo električne energije in zemeljskega plina.

PORABA ELEKTRIČNE ENERGIJE ZA LETI 1988 – 2005

V tabeli 14 prikažemo spremembo porabe električne energije za metalurški in pogonski tok od leta 1988 do leta 2005.

PORABA ZEMELJSKEGA PLINA IN MAZUTA V LETIH 1988 in 2005

Zemeljski plin in mazut sta glavna nosilca toplotne energije in njuna poraba nam kaže spremembo v tehnološkem prestrukturiranju posameznih delov proizvodnje. V tabeli 15 so podatki o porabi teh dveh energetskih medijev za leti 1988 in 2005.

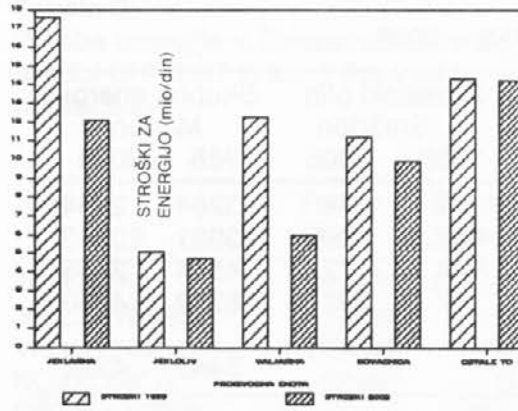
Sl. 9: Sprememba porabe posameznih energetskih medijev

Slika 9 kaže porabo po energetskih medijih v letih 1988 in 2005.

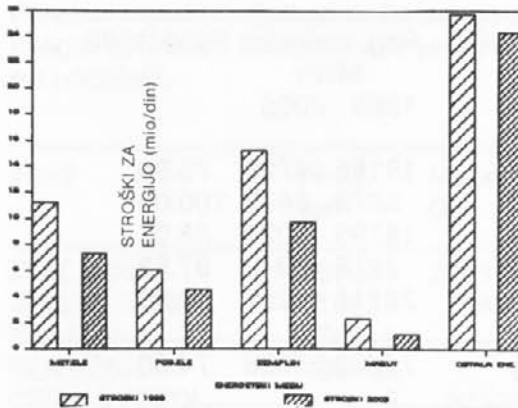
STROŠKI ZA PORABLJENO ENERGIJO ZA LETI 1988 – 2005

v tabeli 16 prikažemo pregled stroškov za porabljeno energijo za leti 1988 in 2005.

Slika 10 kaže odnos stroškov po posameznih enotah v letu 1988 in 2005. Slika 11 pa prikazuje razmerje stroškov med posameznimi energetskimi mediji v letih 1988 in 2005.

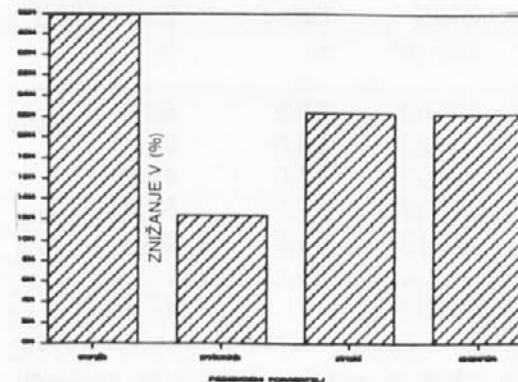
Sl. 10: Razmerje stroškov za energijo po proizvodnih enotah

Sl. 11: Razmerje stroškov med posameznimi energetskimi mediji

VREDNOSTI POSAMEZNIH INVESTICIJ

Na cene iz leta 1988 so opisani investicijski posegi ocenjeni na 230 milijard din. Za uvedbo konti liva bomo porabili 41 % teh sredstev, za UHP/EBT 29 % in rekonstrukcijo peči 26 %. Ostalo se porabi za uvedbo kvalitetnega asortimenta. Dinamika vlaganj je usklajena glede na tehnološke možnosti izpeljave investicij in možnosti financiranja posameznih posegov. Posegi bodo zaključeni do leta 2000 in je zato realen prikaz proizvodnih sprememb v letu 2005, ko bodo investicije v polnem zagonu.

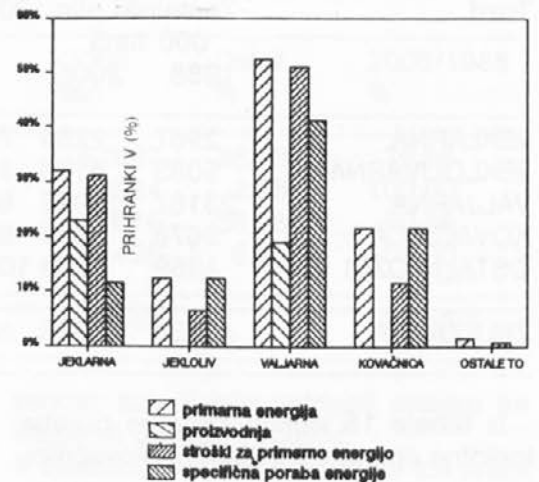

Sl. 12: Prikaz doseženih poslovnih parametrov za scenarij razvoja

4.0 ZAKLJUČEK

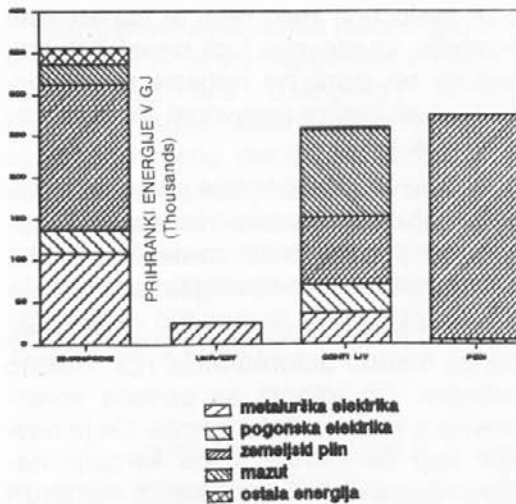
Strnimo naše analize medsebojnih vplivov na porabo energije s stališča železarne kot celote. Znižali smo porabo primarne energije za 32 %, blagovno proizvodnjo za 12 %, stroške proizvodnje za plačilo energije za 22 % in specifično porabo za 22 %, kar je vidno tudi na sliki 12. Na sliki 13 so prikazani energija, proizvodnja, stroški in specifična poraba za posamezne proizvodne enote. Vidimo, da imamo najvidnejše vplive v valjarni in jeklarni. Vpliv posameznih investicij na strukturo porabe energije je viden na sliki 14.

Prestrukturiranje sistema Železarne Ravne v višji kvalitetni nivo z ustreznimi investicijskimi posegi vpliva na znižanje stroškov in porabo energije. Iz prikazanega lahko ugotovimo, da je le z uspešnim prepletanjem proizvodnih in energetske varčevalnih ukrepov možno priti do bistvenih izboljšav v proizvodnem procesu. Samo s prihranki energije ni mogoče stvarno načrtovati drage energetske varčevalne investicije. Za naš primer vložimo okoli 230 milijard din, ki jih pri letnem prihranku energije 917 TJ povrnemo v 17 letih. Pravi rezultat dobimo le z opustitvijo neracionalne proizvodnje določenega asortimenta jekla in s tem znižanje stroškov in prehod na prodajno višji vrednostni razred.

Sl. 13: Prikaz doseženih poslovnih parametrov za proizvodne enote in scenarij razvoja

Opisani scenarij nam je dal vpogled v spremembo strukture porabe energije, ki smo ga oplemenitili še s stroški za energijo. Danes moramo načrtovanje razvoja vse bolj vezati na več medsebojno odvisnih proizvodnih parametrov. Nižanje samo energije je premalo za dosego dobrih poslovnih rezultatov. Vsak energetski ukrep je treba najprej obdelati z vidika asortimenta, ker le s čiščenjem nekurantnih kvalitet in izdelkov pravilno izboljšujemo strukturo poslovanja. V železarni smo že dosegli tak cenovni in kvalitetni razred, da ekstenzivno

Sl. 14: Prikaz strukture energetskih prihrankov za posamezne investicije in scenarij prihodnjega razvoja železarne

razmišljanje vodi v grobe poslovne napake. Cena vlaganj v samo en ukrep je bistveno prevelika, da bi se v realnem času investicijski ukrep amortiziral.

Jernej Krof

DAN ŽENA

Dan žena že bliža se,
kaj se vam le naj pove?
Premalo sem še jaz poet,
da bi znal lepo zapet.

Mrzla je še vedno zima,
za pečjo se lahko kima.
Sneg pa daje moškim delo,
opravit mora se veselo.

Žene kličejo v kuhinje,
kjer so z možem si edine,
da pripravijo za praznik
osmi marec jedil raznih.

Nekaj zraven bo pijače,
s tem pa niso le igrače.
Le po pameti ga pijmo,
da še pamet ne zgubimo!

Marsikje so žene nore,
da bi neslo jih v gore.
Moški so potem potrti,
so sami v hiši in na vrti.

Za letos naj bo to drugače,
da le mož ima v hiši hlače!
Žena pa naj nosi janko,
lepo cicasto žlebanko!

Čestitam k dnevu vam žena.
Življenja vsak dan zdravega
želim in mnogo sreče –
da se ne opoteče.

Franc Uranc

VRSTE KOROZIJSKEGA NAPADA NA NERJAVNA JEKLA

Korozija je najdražji proces, kar jih poznamo. Letno pogoltno kovin v vrednosti 100 in več milijard dolarjev. Tako rekoč vsak dan so na fronti proti njej mornarji, kadar plujejo na odprtem mirnem morju in nimajo pravega dela. Barvajo svojo plavajočo hišo. V tem primeru preganjajo in odganjajo rjo, posledico najbolj navadne od vseh korozij – rjavenja.

Čeprav je draga, je korozija marsikdaj le vračanje kovin v njihovo naravno ravnotežje z naravo. Pomislimo, da je iz čiste kovine (železo in 10 % Ni) 7000 km debela krogla, sredica zemlje. Na to podlago pride še 2500 km debela plast, ki je v spodnjem delu sulfidna, zgornjih 1200 km pa je iz silicijevega in aluminijevega oksida. Na površini imamo okoli 8 % aluminija in 5 % železa – vezanih v okside. Oksidov drugih kovin je manj.

Očitno se na površju zemlje železo kot večina drugih kovin najbolj počuti v povezavi s kisikom.

Poleg rjavenja jekla zavoljo ogljikovega dvokisa in kisika ali raztopin soli v vodi poznamo še nekaj vrst korozije. Te so tako hude, da jim ne uide niti izdelek iz nerjavne jekla – če ni ustreznega tipa, strukture, sestave, obdelave.

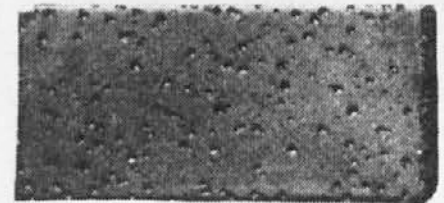
Izdelovalci nerjavne jekel bomo lahko ustregli in svetovali uporabnikom le, če bomo poznali različne vrste nevarnosti, ki prežijo na nerjavne izdelke iz specialnih jekel.

Korozijo imenujemo po oblikah, v katerih se pojavi: **luknjasta, špranjasta, napetostna, interkristalna (medzrnasta), napetostno-interkristalna, sodelovanje z nihanji napetosti, erozija**. Vidimo, da je korozija vendar širši pojem od rjavenja.

1. Luknjasta ali luknjičasta korozija nastaja zavoljo vključkov, delavcev prahu ali drugih kovin ali rje v luknjicah na izdelku. Vključki povzročajo potencialno razliko, podobno kot prašni delci. Rjavenje omogoča para ali alkalne (lužnate) raztopine (sl. 1). Pogoji za napad je zadosti velik redoks potencial sredstva, ki obdaja jeklo. Če je ta redukcijsko-oksidacijski potencial manjši, kot je prebojni, pasivizacijski, ni nevarnosti korozije.

Pogosto pa je ta potencial večji. Luknjičasta korozija je nevarna predvsem zato, ker je nevidna. Učinkuje na mestih,

ki jih navadno ne vidimo. Ubrani se je jeklo z 18 % Cr, 10 % Ni in 2 % Mo (imenovano Prokron 12). Ogljika naj vsebuje čim manj. Poleg tega naj ne prihaja do poškodb ogroženih površin in naj ne bo tam niti najmanjših koscev kake druge kovine, npr. od orodja, ki je prej obdelovalo kako neželezno kovino (baker, medenino).

Sl. 1

Izdelek, ki ga je napadel pitting – luknjasta korozija. Ta se kot drobne luknjice v kratkem prežre skozi izdelek ter ga uniči, čeprav mu le malo zmanjša težo.

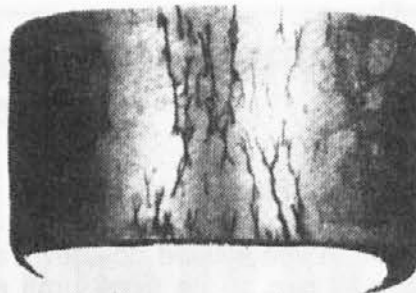
Vzrok so večinoma ioni halogenih elementov (klor, broma, joda), ki spremenijo manj žlahtne točke na površini v anode nasproti ostali površini – katodi.

Preprečevanje: katodna zaščita z elektro- napetostjo, znižanje temperature, povečanje hitrosti pretoka snovi, ki napda jeklo ali preprosto tako, da ji dodamo alkalije, kromate.

2. Druga od preprostih vrst korozije je **kontaktna (špranjasta)**, ki nastopa, kadar ni popolnega stika kovin in pride do močnega vsrkavanja (adhezije) korozijske tekočine v špranjo nad različnima kovinama. Kovinske kraste spodbujajo tovrstno korozijo.

Izognemo se ji s pravimi konstrukcijskimi prijemi, ki se imenujejo na splošno katodna zaščita ali katodiziranje anode. Občutljivemu mestu nasproti in nekje v kovinskem stiku z njim postavimo konstrukcijski del iz kovine z vrha elektronapetostne vrste. Tisti elementi (npr. kalcij, natrij, magnezij, pa tudi aluminij) prav radi oddajajo elektrone, katere pošljejo po kovinskem stiku, lahko žici, v jeklen izdelek, ki ga želimo zaščititi pred korozijo ali rjavenjem. Tako zaščitimo z magnezijem vkopane posode z gorivom. S tem ko magnezij odpošilja bolj žlahtnemu jeklu elektrone po žici, postaja sam pozitivno nabit, poln kationov. Le-ti se raztapljajo v korozijskem sredstvu in vežejo z negativno nabitimi molekulami v vodi npr. z OH^- . Jeklo pa ima presežek negativnih nabojev ter je povsem varno pred kisikovo (ali hidroksidovo) negativno družbo.

Kjer nimamo vkopanih posod, da bi lahko deževnica odplakovala reakcijske produkte z anode, moramo navadno uporabiti za anodo trdnejšo in obstojnejšo snov od magnezija. Če iščemo par k nerjavnemu jeklu, sta primerna družabnika aluminij ali celo čisto železo. Iz ene od teh kovin izstružimo primerno tesnilo in z njim zapolnimo nevarno špranjo, da ne bo vir korozije.

Sl. 2a

Sl. 2b

Sl. 2c

Sl. 2

Napetostna korozija.

Le blago korozijsko sredstvo ob istočasni mehanski napetosti (lahko notranji) povzroči razpoke, ki tečejo bodisi ob zrnih ali preko njih. Ne nastajajo kake spojine. Vzrok so lahko različne raztopine, predvsem kloridov in alkalnih hidroksidov. Pri višji temperaturi so nevarne že majhne koncentracije.

Napetostni koroziji so podvržena avstenitna jekla in martenzitna, če so bila poprej popuščena pri 400–600°C, ko so se lahko nasrkala vodika.

Preprečevanje: s konstrukcijskimi prijemi, odpravo napetosti. Stabilizirana jekla in tista z manj kot 0,03 % C žarimo za odpravo napetosti pri 900–980°C. Tista z molibdenom žarimo nad 1000°C, da se izognemo sigma fazi. Jekla, ki vsebujejo do 0,7 % C, je treba gasiti.

a ... pogled na uničen izdelek

b ... mikrostruktura jekla 18/8, 450 x

c ... mikrostruktura jekla 18/8 po kuhanju v vroči H₂SO₄

3. Malo bolj zapletena je **napetostna korozija**, imenovana tudi **transkristalna**, ker se ne ozira na nobene privilegije, temveč se prežre naravnost skozi kovinska zrna (sl. 2).

Nastop ji omogoči šibka kislina v sodelovanju z mehansko napetostjo. Najbolj so ji podvržena avstenitna jekla. Šibka kislina je nevarnejša od močne.

Avstenit lahko storimo obstojnejši tako, da ga hladno deformiramo, npr. hladno valjamo. Obstojnost se poveča sorazmerno s stopnjo deformacije. Če je navzoč tudi še martenzit, bo korozija nadlegovala avstenit zato, ker je martenzit v vlogi katode (sl. 3).

Tej koroziji so podvržena tudi jekla, ki jih izboljšamo (poboljšamo), če so popuščena na nizko temperaturo, ali če so zgolj kaljena.

Polferitnim jeklom pa napetostna korozija ni kos. Če je malo ferita, se postavi v vlogo katode – recimo, da ima nekoliko manj kroma od avstenita – in tako ščiti tudi avstenitni del strukture, ki je seveda obstojnejši od feritnega. Tako je zelo obstojno jeklo s 26 % Cr in 1 % Mo.

Napetostni koroziji se včasih prisilini elektronapetost – v tem primeru kar nevarna prijateljica. Toda manj nevarna, če vemo, da je za avstenitna jekla bolje, da se **ne srečajo** z anodno, za martenzitna pa s katodno napetostjo.

Ker napetostna korozija raztrga tudi najmočnejše stene, so že davno skušali odkriti njene mehanizme. V dno razpoke, ki jo povzroči napetost, hitro priteka vodik, ki nato obenem z difundiranim ogljikom in dušikom oslabi medatomske vezi. Razpoka seveda veselo napreduje – do zloma konstrukcijskega dela, stene posode, cevi.

4. Še veliko slabši glas se drži **medzrnaste ali interkristalne korozije**. Če je v avstenitnem jeklu 0,12 % C ali celo več, ni pomoči. Sicer nerjavna pločevina postane v kratkem času motna in kmalu se zdrobi, če so navzoče korozijske snovi, kot je npr. žveplena kislina. Ogljik je tako važen, da avstenitno jeklo (18 % Cr, 8 % Ni) z 0,08 % C vzdrži v žvepleni kislini 3 ure. Podobno jeklo z 0,04 % C je neuničljivo, razen če je bilo poprej žarjeno med 550 in 700°C. Po takem žarjenju izgubi obstojnost proti medzrnasti koroziji celo jeklo z 0,01 % C, ker se tvorijo in razmestijo taki karbidi in v takem neznanskem številu, da so kot tlakovana cesta za pohod korozije (sl. 4).

Manj nevarno je s popuščanjem pri 800 – 850°C, ki skeplja karbide in izravnava zgoščenost kroma po zrnih. S takim blaženjem razlik poveča obrambno odpornost tovrstnih jekel proti kislinam in korozijskim napadom nasploh.

Nagnjenost avstenitnih jekel k tovrstni krhkosti prav lahko napovemo v laboratoriju. Raztopina bakrovega sulfata (10 %) v žvepleni kislini našira meje zrn, ki so podvržene medzrnasti koroziji. V 70 % raztopini solitrne kisline razpadajo hkrati z mejami tudi zrna. Raztopina oksalne kisline v solitri pa omogoča z elektrolizo najedkati samo meje zrn in ugotavljati obstojnost dane taline proti interkristalni koroziji.

Feritna nerjavna jekla (nimajo niklja) je dobro žariti ali počasi ohlajati pri 550 – 700°C, ne pa gasiti z 800°C. Torej ravno obratno pravilo kot za avstenitna jekla. Vzrok je v veliki prepustnosti ferita za difuzijo in s tem nemožnosti zamrzniti ogljik v raztopini s hitrim ohlajanjem (gašenjem) z 800 ali 1000°C. Ker se torej ogljik zmerom izloči – v našem nestabilnem sistemu jekel, je potem vezan s kovino v karbid, drugače bi lah-

ko bil grafit ali celo diamant – skušamo storiti izločene karbide (kroma in železa) čim manj škodljive. Zmanjšamo njihovo gostoto ali razprostranjenost po strukturi. Če jeklo žarimo pri 550 – 700°C, se majhni karbidi selijo k večjim, ki zato še zrastejo, toda so le redko posejani po prostoru kovinskih feritovih zrn.

Kaj pa polferitna kromova jekla? Le malo nagibajo k medzrnasti koroziji, saj katerakoli od opisanih preprečujočih obdelav zmanjšuje učinke kislin. Če po hitrem ohlajanju še žarimo pri 550 – 700°C, imuniziramo ferit, ne pa avstenit. V vsakem primeru se ravnamo po načinu nastajanja strukture in tega odkrivamo metalografsko.

Tudi martenzitni tip mešane strukture se z lahkoto razbremeni grožnje razpada, tako da ga pupustimo nad 600°C. Gre za to, da kritično velike karbidne izločke iz avstenita spravimo skupaj in avstenit odpravimo pač po tem načelu, da je bolje imeti manjše število sovražnih elementov v svojem okolju.

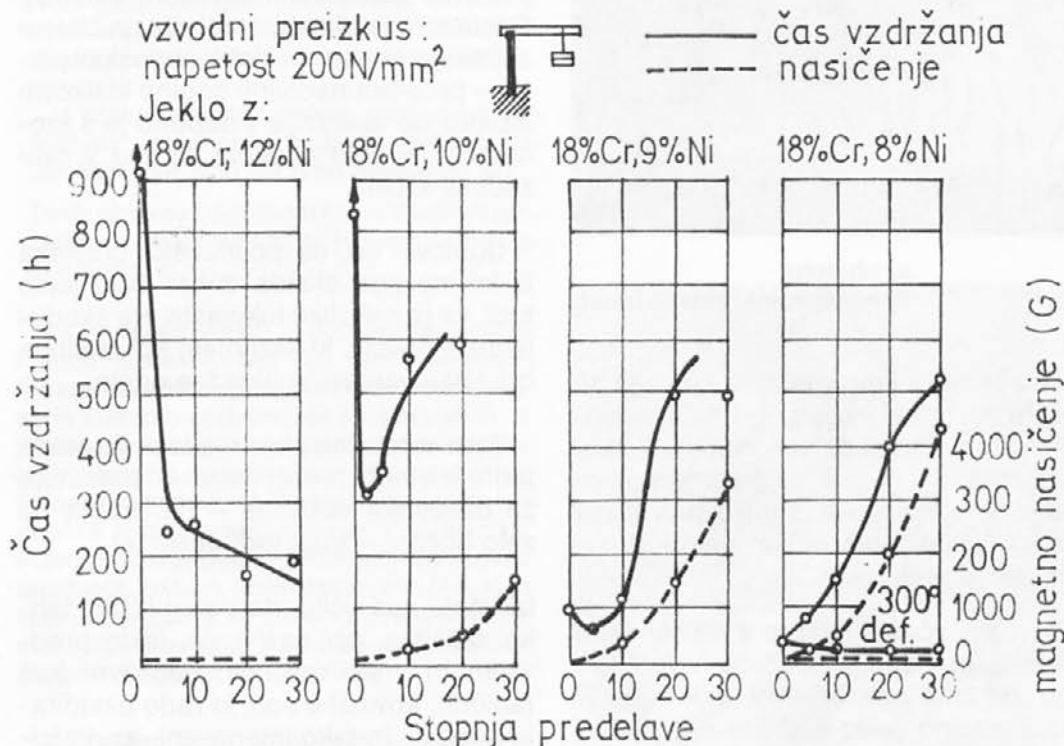
Iz vseh teh ceremonij smo se naučili, **kako ravnati po varjenju:** avstenitne izdelke gasimo (z vodo), feritne in njim podobne sorte pa žarimo pri 600 – 700°C.

Najkrajši opis vzroka razpada jekla sta navzočnost karbidov po mejah zrn ter neravnotežna kemijska sestava. Seveda velja tudi za medzrnasto korozijo kot za vsako bolezen: laže je preprečevati kot zdraviti (sl. 5).

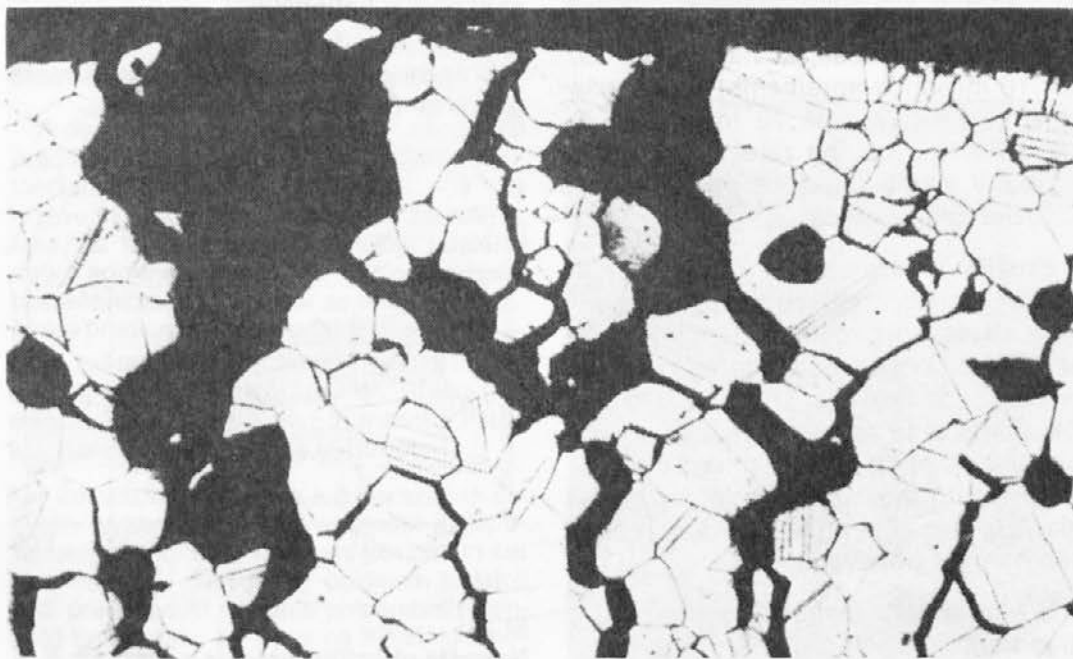
Ker je bika daleč najlaže ustaviti, če ga zgrabimo kar na njegovem začetku, za roge, se tudi proti razpadu nerjavnega jekla ali interkristalni koroziji bojujemo že v jeklarni. Ogljik potlačimo kar se da! Zato so nujne sodobne vakuumске in podobne taliliške peči in priprave. Kolikor pa ga je še, mu opilimo roge s katerim od elementov, ki imajo oblast nad njim: titanom, niobom ali še kakim dragocenejšim močnim karbidotvorcem. Nioba je treba dodati desetkrat večjo težo, kot jo ima nevšečni ogljik, titana sedemkrat.

Nove jeklarske naprave nam z možnostjo velikega zmanjšanja ogljika v jeklu prihranijo izdatke za zelo dragi niob.

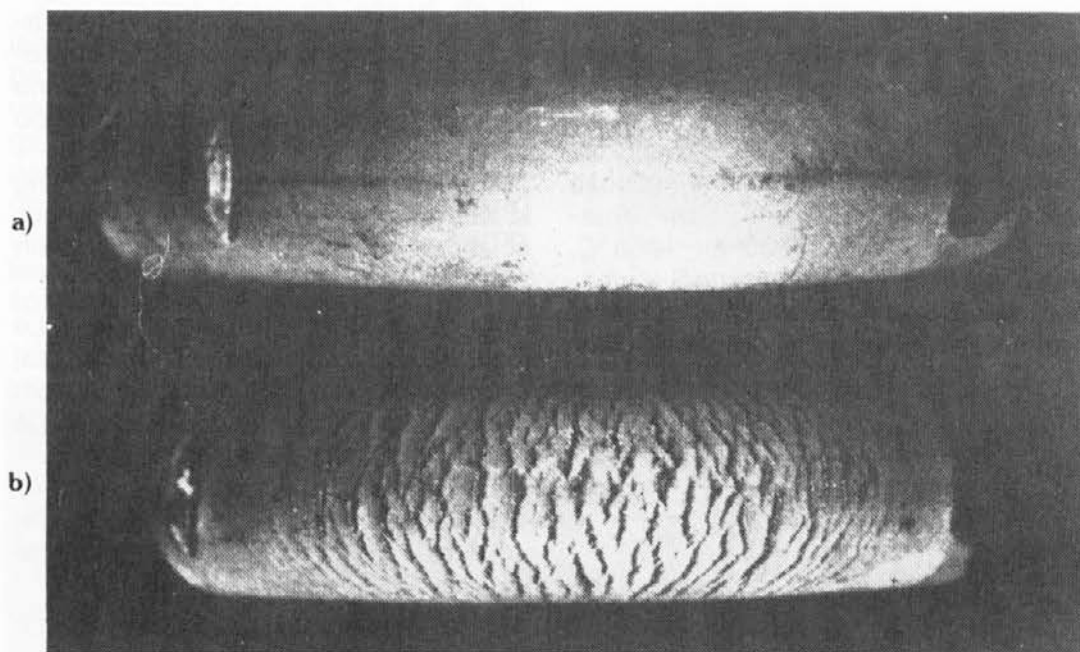
Ob razločno izraženi želji in težnji, da bi že tako majhni (pod 0,1 %) ogljik čisto izrinili iz nerjavnega jekla, se upravičeno zamislimo nad imenom jeklo. V bistvu je to spojina železa z ogljikom in če enega od teh prepovemo, najbrž nimamo več jekla. Videti je, da ogljik še v najmanjših sledih tako močno vpliva na trdnost in utrdljivost (glej, kaj piše o ogljikovih jeklih z zelo malo ogljika), da smemo tudi zlitine železa z 18 % kroma in 8 % niklja ter z manj kot 0,05 % C imenovati jekla.

Sl. 3 Hladna predelava pusti v jeklu napetosti, ki zmanjšujejo obstojnost proti zunanji napetosti in koroziji (leva slika). Če nastaja med hladno deformacijo martenzit, zboljšuje s svojim potencialom nasproti avstenitu obstojnost proti napetostni koroziji. Preizkušali so v vroči vodni raztopini 60 % CaCl + 0,1 % HgCl.

Sl. 4 Mikrostruktura izdelka, ki je poškodovan z medzrnasto korozijo. Glavni notranji vzrok za to korozijo je določena količina ogljika. Nevarno območje, v katerem se tvorijo karbidi, ki ropajo iz zrn kroma, je med 500 in 800°C, bodisi med toplotno obdelavo bodisi varjenjem.

Sl. 5
Upogibni preizkušane za medzrnasto korozijo:

a) obstojni
b) neobstojni preizkušane

Drugo bojno geslo nasproti interkristalni koroziji: ustvariti po možnosti čim več ferita, kajti on olajša združevanje karbidov, in to kar sredi zrn. Ker tudi sicer zmanjša gostoto karbidov na mejah med feritnimi in avstenitnimi zrnji – topnost karbidov v feritnih zrnjih je silno majhna – ne more priti do razpada jekla. Korozija lahko načne meje nekaterih zrn, ne more pa vseh, ker je gostota izločkov na njih različna.

Da bo veliko ferita, damo v jeklo (ko ga izdelujemo) malo več kroma (nasproti niklju), silicija in molibdena, kot če želimo čisto avstenitno jeklo.

Avstenitna jekla smejo sicer imeti malo več ogljika, četudi želimo, da bi jih sploh ne načel razpad te vrste. Govorijo o 0,01 % C, medtem ko pri feritnih ni dopustno nič – če niso dodani titan, niob ali tantal. Pomagamo pa si pri avstenitnih seveda s stabilizacijskim žarjenjem. To je taka vrsta stabilizacije, ki se posreči. Žarimo pri 800 – 850°C in tako precej zmanjšamo nevarnost korozije. Posebno učinkovito je tako žarjenje po hladni deformaciji, ker pride do rekristalizacije (novih zrn s pomočjo deformacijske energije). V takem primeru preidejo še tisti redki karbidi s poprejšnjih mej zrn – v sredino sedanjih kristalov. Najcenejše potovanje in navkljub kratkosti – koristno.

Korozijskemu sredstvu (kislini) se s takim političnim prestavljanjem mej pošteno oteži delo. Prav, saj nam delajo kisline že drugje zadosti težav. Zakaj nam bi še razdirale jeklo kemijskih posod, v katerih jih moremo izdelovati, shranjevati, prevažati, uporabljati!

5. Oglejmo si še tri tipe napadalcev na korozijsko obstojno jeklo.

Napetostna interkristalna korozija se izkaže le takrat, kadar je jeklo neprijetno toplotno obdelano. Napetost dobi korajžo: z mej, ki preveč prizadevno korodirajo, se razpoke zaletijo tudi skozi zrna, kristale. Tako je lom delno ob zrnih, delno prek njih.

Korozija včasih paktira z **mehanskim utrujanjem**. Poskusi utrujanja v vodi kažejo, da tako navadno kot tudi korozijsko obstojno jeklo vzdržita natezno – tlačne napetosti, ki so približno 50 do 70 % takih napetosti na zraku. Podobnost obnašanja nelegiranih in visokolegiranih jekel zasledimo tudi v slani vodi, slanici. Je pa podobnost tudi v sami nedoslednosti pojava.

Trajna nihanja trdnost (to je uraden naziv obstojnosti proti spremembam mehanske napetosti, ki naj trajajo več kot 10 milijonov sprememb) se obnaša skrajnje nestalno, pa še majhna je in neodvisna od ostrine zarez na preizkušancu. V slanici lahko seveda že samo korozija uniči izdelek.

Erozija s korozijskim sredstvom je pogost pojav. Vzemimo ladijske propelerje. Odnášanje kovine je tem hujše, če slanica ali kislina ustvarita razpoke na površini konstrukcijskega dela. Od nerjavnih jekel so primerna za take obrabno (erozijsko) obstojne namene martenitna (ni čudno, saj so trda) in avstenitna, ki jih za tak namen utrdimo nekoliko bolj kot ponavadi.

S tem si prihranimo dragoceni bron, ki je nepogrešljiv drugje.

Po mestu napada združujemo prvih pet vrst korozije v posebne ali lokalne, ker neenakomerno odnašajo jeklo. Erozijska in utrujanje pa delujeta enakomerno po vsej površini izdelka.

Ko smo že pustili, da nas prestraši sedmoglavni zmaj, požeruh plemenitih jekel, si oglejmo še orožja, s katerim ga uspešno odženemo.

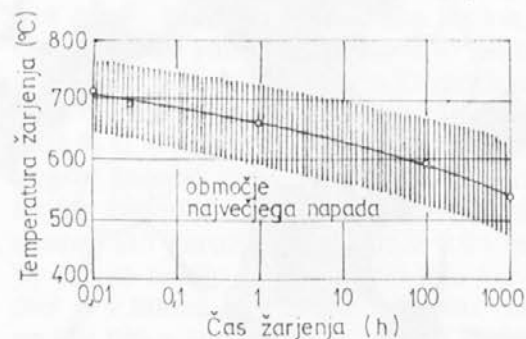
Eden glavnih osvajalcev jeklenih src je kisikov oz. hidroksilni ion. Prepovedati ljubezni med kovinami in kisikom ne moremo in je zato nesmiselno, pač pa moremo hibo spremeniti v krepost. Zanesemo se na krom in aluminij, ki zelo hitro navežeta nase kisik in oblikujeta zelo gosto zbito strukturo oksidov. Gosta mreža oksida – debela na čistem aluminiju le dva, tri tisoč atomskih plasti – prepreči nadaljnji dostop kisikovih atomov do aluminija. Podobno je s kromom in – celo z jekom, ki ima v sebi zadosti kroma.

Ugotovili so, da površinska prevleka iz kromovega oksida dobro ščiti jeklo tudi, če je nekoliko luknjasta. Ne škoduje luknjičavost, ki kazi manj kot stotinko odstotka varovalne oksidne odeje.

Taka varovalna plast nastane na nekaterih kovinah precej hitro – zadostuje že desetinka sekunde – na drugih pa zelo počasi – traja tudi deset let.

Izkušnje nas učijo, da poleg kisika lahko zaščitijo, oz. pasivirajo, jeklo predvsem tri vrste varuhov: negativni ioni (anioni), kovinske soli, ki rade oksidirajo sosede, in tako imenovani »zaviralci« (inhibitorji). Medtem ko so prvi trije bodoči varuhi kovine oboroženi s kemijskimi in elektrokemijskimi načeli, delujejo »zaviralci« fizikalno. Imajo tako posrečene polarne molekularne sile, da se z njihovo pomočjo prilepijo na vse električno nabite površine – bodisi anionske, bodisi kationske.

Bolezni so sicer nadloga, toda manj grozljiva, če imamo zanje zdravila.

Sl. 6
Največja občutljivost jekla z 18 % Cr, 8 % Ni in zelo malo ogljika proti medzrnasti koroziji je po 500 žarjenja pri 550°C. Odvisnost od časa in temperature je podobna kot pri procesih izločanja novih faz in obstoječih strukturnih delov. To kaže na krivdo izločanja karbidov za razpad zrn.

V začetku aprila smo bili na Ravnah priča kar trem pomembnim dogodkom.

V kavarni hotela Merx je približno dvestotim občanom naše občine **spregovoril predsednik predsedstva SR Slovenije tovariš Janez Stanovnik** o aktualnih družbenopolitičnih dogodkih pri nas. Govoril je o vzrokih zaostrjenih razmer na Kosovu, ki imajo svoje globlje korenine tudi v demografski eksploziji albanskega prebivalstva in o različnih pogledih Srbije in Slovenije na vlogo federacije in se pri tem zavzel za spoštovanje avnojskih načel. Največ pozornosti pa je posvetil gospodarskim problemom, ki jih bo skušala sedaj rešiti Markovičeva vlada z resničnim uveljavljanjem tržnega gospodarstva.

V zanimivem in poučnem izvajanju predsednika smo izvedeli tudi, da smo pri plačah tam, kjer smo bili pred dvajsetimi leti.

Takih obiskov s seznanitvijo z aktualnimi problemi »iz prve roke« si na Ravnah želimo tudi v bodoče.

Na Rimskem vrelcu je pod predsedstvom Franca Razdevška bila 120. **seja medrepubliškega koordinacijskega odbora za prosvetno in kulturno sodelovanje s tujino**. MKO, ki je pravzaprav najvišje zvezno telo za prosvetno in kulturno sodelovanje s tujino deluje na delegatski osnovi, v katerem imajo vsaka republika in obe pokrajini svoje predstavnike. Poleg pregleda dela po komisijah za likovno umetnost, kulturo, izobraževanje in film, ki jo vodi Jože Košuta, so člani odbora sprejeli še vrsto odločitev o programih za sodelovanje z drugimi državami do leta 1992.

V prostem času so si ogledali tudi našo okolico (Ivarčko jezero, Prežihovo, Šentanel; bili so tudi v železarni in v knjižnici dr. F. Sušnika) in so bili navdušeni nad našimi ljudmi in našo pokrajino.

Istočasno je bilo v hotelu Rimski vrelc **posvetovanje o sedanji in bodoči proizvodnji specialnih zlitin v Železarni Ravne**, ki ga je pripravil odbor, sestavljen iz sodelavcev tozdov PII, komerciale in RPT, vodila pa ga je dipl.oec. Pavlina Krofova iz Komerciale.

Posvetovanja se je udeležilo okrog 70 predstavnikov zainteresiranih podjetij – potencialnih potrošnikov naših zlitin – iz vse države in okrog 35 sodelavcev iz železarne, tako, da lahko pišemo o številčni udeležbi dobro pripravljenega in tudi zelo odmevnega posvetovanja, na katerem so imeli svoje referate predstavniki vojno tehničnega inštituta in zahodnonemške firme Leybold in domači strokovnjaki dr. Dobi, dr. Grešovnik, mag. Švajger, mag. Kaker in inženirji Petovar, Kokal, Večko, Senica in Štrucl.

Ker Železarna Ravne ima kaj pokazati in po svojih strokovnjakih tudi sporočiti jugoslovanski, pa tudi širši strokovni javnosti in ker radi hodijo k nam poleg običajnih turistov tudi predstavniki različnih pomembnih institucij in združenj, bo treba na Kiseli vodi povečati in posodobiti posteljne kapacitete in v sklopu hotela urediti tudi sodobno opremljeno dvorano za simpozije in posvetovanja ter se tako postopoma vključiti tudi v izobraževalni turizem.

Sedaj je tam bilo namreč vse pretesno!

Z obiska predsednika predsedstva SR Slovenije, Janeza Stanovnika na Ravnah

MOK

S posvetovanja metalurgov

Ivan Kokal-Imre

NAŠI ŠPANCICI (1936 – 1939)

Narodi samoupravne socialistične Jugoslavije ne bodo nikoli pozabili, da se je pred več kot 50 leti prvič v zgodovini človeštva španski narod z orožjem v rokah postavil proti domačemu in mednarodnemu fašizmu. Fašistične horde so zamrežile vso Evropo ter bile strah in trepet celotnega človeštva. V Španiji je februarja leta 1936 na parlamentarnih volitvah zmagala ljudska fronta. Proti ljudski fronti in proti republiki so bili fašistični generali s pomočjo Franka, Hitlerja, Mussolinija in vseh reakcionarnih sil Španije.

na. Zločinski napad na svobodo španskega naroda je obudil celotno napredno človeštvo sveta. Posebno pa nas Jugoslovane, ker smo čutili krvavi fašizem že več desetletij.

Organ KPJ in »Proleter« sta že avgusta leta 1936 pozivala vse progresivno človeštvo, naj stopi v boj proti mednarodnemu fašizmu, ki pomaga generalu Franku, ki prodira čez s krvjo oblite poljane proti Madridu.

Zgodil se je svetovni čudež. Iz 55 držav sveta se je napredno človeštvo plazilo na skrivaj na pomoč zmučenemu španskemu narodu, da mu pomaga v boju proti krvavemu fašizmu, da se osvobodi španska ljudska fronta. Delovno ljudstvo Jugoslavije in KPJ ter Tito so sklenili pomagati španskemu narodu, ki je sprejel prvič v zgodovini človeštva boj proti fašizmu.

Naš generalni sekretar Tito je izjavil: »Španska borba proti krvavemu fašizmu ni samo borba Špancev, marveč vsega progresivnega človeštva«.

Jugoslovani so se borili v Španiji v raznih enotah, v bataljonih. »Djuro Djako-

vič, Georgij Dimitrov«, v baterijah Stepan Radič, Karol Libknecht, Rosa Luksemburg, Vasilij Kolarov. Mnogo jih je sodelovalo v gverilskih bojih. Številni strokovnjaki so bili tankisti, aviatičarji in inštruktorji raznih španskih enot. V jugoslovanskih enotah smo imeli dva polkovnika, osem majorjev, petintrideset kapetanov, stopet poročnikov, enega komandanta brigade, enega politkomisarja brigade, sedem komisarjev bataljonov ter petintrideset komisarjev čet in baterij. Koliko žrtev smo dali na oltar domovini španskemu narodu, se ne da ugotoviti. Ugibamo, da je padla polovica od tisočosemsto Jugoslovancev. Španska zemlja hladi tudi nepozabnega komisarja brigade Blagoje Pazoviča. Največja zgodovinska resnica je, da je KPJ poslala v Španijo borce, ki so sodelovali že v oktobrski revoluciji. Vladimir Čopič, ki je bil komandant brigade, Dimitrije Georgijevič, ki je bil skupaj s Titom v Omsku v Sibiriji v ujetništvu, istotako Viktor Koleša – vsi so bili aktivni borci v oktobrski revoluciji. Borcev, starejših od petdeset let, je bilo v Španiji več kot deset, večinoma so bili člani centralnega komiteja KPJ. Nobena komunistična partija ni darovala takšnega števila svojih vodilnih mož v borbi proti mednarodnemu fašizmu.

50-letnica borbe proti fašizmu v Španiji

Izbruhnila je državljanska vojna. Goloroki narod se je zoper fašistične horde boril na življenje in smrt ter obvladal vse vojne strateške točke Španije. Frankov pohlep je bil obsojen na propad. Tedaj je mednarodni fašizem priskočil na pomoč Franku in njegovim generalom; nastala je neomejena intervencija z orožjem kakor tudi z vojnimi strokovnjaki in izvežbanimi vojaki. Tankovski in avionski ešaloni so iz Portugalske drveli noč in dan proti republikanskim upornikom. Zverinske fašistične horde so hotele dokazati celotnemu človeštvu, da nima močnejšega nasprotnika in da je usoda Evrope in sveta v rokah fašizma.

Španska državljanska vojna je bila nacionalna osvobodilna revolucionarna voj-

Certifikat kapetana Jožeta Petelina, ki se je boril v internacionalni brigadi španske osvobodilne vojske in bil tudi inštruktor artilerije in avtomatskega orožja. Jože Petelin je bil naš Ivan Kokal – Imre, avtor članka o naših Špancih, umrl 12.4.1989. Slava mu!

Viktor Koleša

VIKTOR KOLEŠA IN PARTIJSKA ORGANIZACIJA V GUŠTANJU

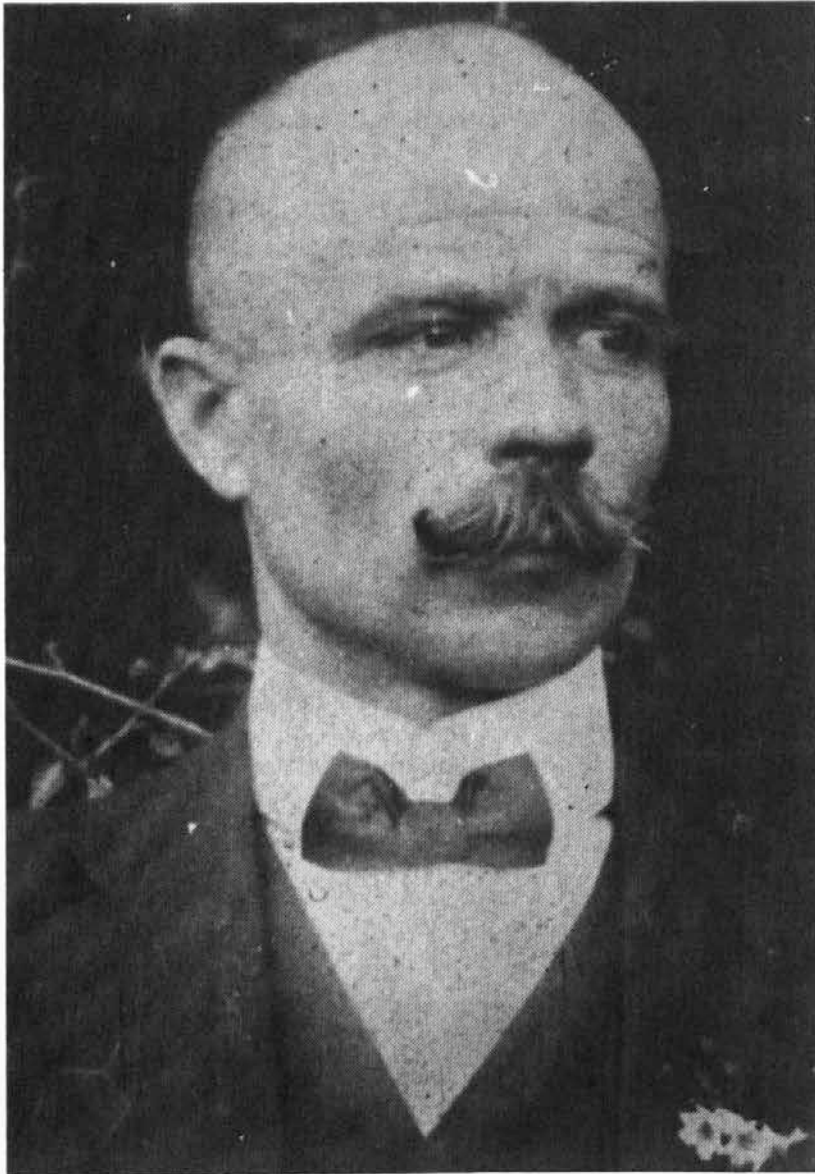
Viktor Koleša je bil velik prijatelj Matija Gradišnika. Viktor Koleša je aktivno sodeloval v oktobrski revoluciji ter so ga boljševiki takoj leta 1919 poslali domov, da organizira komunistično gibanje v domovini. To mu je s pomočjo Matija Gradišnika tudi uspelo; 1. maja leta 1920 je ustanovil organizacijo z dvajsetimi člani v bivšem Guštanju v železarni. Zadrževal se je več tednov pri Matiju Gradišniku in trasiral kanale, tako smo jih nazivali, čez Holmec, Trotovo križ, kakor tudi Radeljski prelaz. Ker je bila v novi Jugoslaviji vedno večja gonja proti komunizmu, smo morali našo komunistično literaturo tiskati v Avstriji ter jo prenašati v Jugoslavijo, da smo naše članstvo prosvetljevali v komunističnem duhu. Viktor Koleša je imel v Eibiswaldu in Labotu svoje bojne tovariše, s katerimi je bil skupaj v avstrijski vojski in nato ujetnik v Rusiji, kjer se je pridružil boljševikom. Pri teh tovariših v Avstriji je imel Viktor Koleša svoje postojanke; k njim je prihajal po pošti tisk, od tam smo ga prenašali v Guštanj čez drn in strn.

V Labotu še danes živi starejša ženska, rojena v Omsku v Sibiriji. Koleša je imel zvezo z njenim možem. Ključavničar Matija Gradišnik, kotlarski mojster v železarni, je dal mene, ki sem bil njegov vaje-

nec, Viktorju Kolešu na razpolago, da sva trasirala ob avstrijsko-jugoslovanski meji vse prehode. Od Libuč, Pliberka, Labota do Radeljskega prelaza sva zaznamovala vse skrivne poti. Po teh skrivnih poteh smo znosili Pepi Krajger, Ditinger in jaz na desetine centov literature, in to od leta 1923 do leta 1930. Tudi obe konferenci v Kefrovem mlinu leta 1923 in leta 1926 sta bili zamisel Koleša in Gradišnika. V tem času noben prehod čez mejo in tajne konference v mlinu niso bili izdani. Ko sem moral leta 1930 k vojakom, ko so to dejavnost prevzeli drugi, je bilo še v istem letu vse izdano. V okrožju Sever je bilo aretiranih štirideset skojevcev-komunistov ter simpatizerjev. Večinoma ključavničarjev in strugarjev iz železarne; vklenjene so jih vlekli v Ljubljano na zaslišanje. Ubogi ključavničar Štembov je znorel v zaporu, Kuharju, Teršaku, Zoriju, Pepiju Krajgerju pa je uspelo pobegniti čez versajeski plot. Najhuje sva plačala pri teh aretacijah Ditinger in jaz. Ditinger je sedel v glavnjači v Beogradu nekaj let ter zgubil državljansko pravico za šest let. Nato je bil brezposeln. Orožništvu se je zasmilil, da so mu dovolili delati na cesti Strojnska Reka, seveda

Ivan Ditinger

Matija Gradišnik

pod orožniškim nadzorstvom. Metati je moral kamne iz reke na cesto ter jih drobiti z železnim kijem. Svoje delo je vsak dan redno opravljal, tako da so se žandarji, ki so bili njegovi nadzorni organi, čudili tej vztrajnosti; tam je Ditinger »krvavi pot potil« celih pet let.

Pred leti sem predlagal merodajnim organom občine Ravne ter zvezi borcev, da bi Strojnsko Reko imenovali Ditingerjevo naselje, da bi ta trpin imel vsaj eno zaščeno.

ARETIRALI SO ME PRI VOJAKIH

Drugi trpin sem bil jaz. Leta 1930 sem služil vojaški rok v Plevlju v Črni gori. Prve mesece se mi je godilo dobro, imel sem kromatično harmoniko, moj vojni kolega Pajek je izvrstno igral violino, ter sva bila zelo spoštovana kot dobra muzikanta. V oficirskem kazinu sva igrala vsak teden trikrat najnovejše šlagerje, ki jih še ni slišala Črna gora, da so se tam veselili oficirji in njihove žene in hčerke. To razkošno življenje pa ni trajalo dolgo. Prišla je vest z ljubljanskega sodišča, da se v pešadijskem 48. polku v metrolejski četi nahaja izdajalec domovine, najožji sodelavec Lovra Kuharja, ki je pobegnil v Av-

strijo. Postavili so me pred moj bataljon ter me onečastili kot vojaka kraljevine, nato so me odvedli na vojaško sodišče v Sarajevo. Moj sotrpin je vprašal oficirje: »Kaj bo s Kokalom na vojnem sodišču?« Rekli so: »Komunistov mi ne streljamo, temveč obešamo. Ko me je narednik Džuro odvedel iz Plevlja, so za mano jokale oficirske žene in hčerke, najbolj pa za mojo harmoniko. Izbojevale so, da sem lahko vzel harmoniko s seboj.

Ko prideva z narednikom v Sarajevo na vojaško sodišče, jaz s harmoniko na ramenu, narednik Džuro pa s puško in bajonetom, nasproti v hodniku pride vojaški sodnik, major. Najprej nahruli narednika: »Šta si mi doveo? muzikanta, a ne boljše vika?« Mene vpraša: »Šta si, vojniče?« Odgovorim mu: »Muzičar«. Šli smo v sobo vojnega sodišča, kjer sem vse obtožbe zanikal. Nato sem moral zaigrati nekaj šlagerjev, še trobento so prinesli od vojaške godbe, da sem dokazal, da sem res muzikant. Po posvetovanju je vojaško sodišče odločilo, naj me narednik lepo spremlja do Ljubljane na civilno sodišče k svojim štiridesetim simpatizerjem, ki so bili tam na preiskavi. Mene so v trinosemdesetih dneh trikrat zaslišali, sicer sem bil zaprt v samici. Stražarji so se zelo čudili, ko sem pel v svoji celici. Rekli so:

Fridl Bošnik

TITO

**Mladost je tvoja
s trnjem bla posuta.
Misel tvoja hrepeneča
popeljala te je v svet ponosa.**

**Bitka, trda
in krvava,
skovala te je
v večnega junaka.**

»Drugi jokajo, ti pa poješ«. Rekel sem: »Saj nisem nič kriv«. Nato so me poslali v dravsko divizijo, od tam v Plevlje k vojakom. Tam sem odslužil ostale mesece pod kontrolo brez orožja. Bil sem črna ovca med belimi, in tako so oficirji mojega polka odločili, da se črne ovce znebijo. Spustili so me dva meseca prej domov. Ko sem prišel v domači kraj, me v tovarni niso smeli zaposliti. Začasno sem se zaposlil v vrtariji grofa Thurna. V tem času sem ponovno oživil partijske in mladinske celice, ki so zamrle, ker so bili vsi prestrašeni od dogodkov tridesetega leta. Kljub temu smo obnovili organizacijo v trojkah. Jakob Logar, Ivan Golob, Franc Krivograd, Jakob Pečnik, Mirko, Mezner, Matija Bavče, Pepi Knez. Tako je delo spet malo oživelo. Od tega je nastalo narodnoosvobodilno gibanje. Organizirali smo isto delo kot poprej, prenašali smo spet literaturo iz Avstrije v Jugoslavijo. Prinesel sem še direktivo CKJ Mariborski garniziji, in to z Dunaja. Sekretar Gorkič je prepričeval Kominterno, da se je jugoslovansko revolucionarno gibanje že razširilo med jugoslovansko vojsko. To pa ni bilo resnično. Nekega dne v marcu leta 1932 je bil v Mariboru vojaški upor; en oficir se je ustrelil, trije so pobegnili v inozemstvo in Sovjetsko zvezo. Jaz sem spet padel v nemilost, da so me 13. aprila aretirali na domu, v postelji in uklenili kraljevi orožniki, ker me je izdala neka ženska, hudobnica; videla me je s polnim nahrbtnikom v gozdu, ko je prenašala hrano svojemu možu tesarju. Pet ur so prevaljski in guštanski orožniki preiskovali hišo in skedenj mojih staršev. Lisice so mi sneli, da bi se lahko oblekel, uspel mi je ta trenutek, da sem izkoristil sekundo ter pobegnil tem zverinskim orožnikom polnag, ter se podal na politično emigracijo za celih štirinajst let.

Brez pravih dokumentov sem blodil po svetu. Vsega skupaj sem bil v Rusiji osem let, v Španiji tri leta, na Srednjem Vzhodu tri leta na raznih odgovornih dolžnostih ter živel v smrtni nevarnosti v razburkanem svetu.

Tone Sušnik

VIII. MED BELŠAKOM IN MEŽICO (Poljana – Lokovica – Lom – Belšak)

Lokovica in Lom se blago dotikata Podjune, Belšak pa Šmarjete. Tiho se že stoletja pretakajo sorodstvene vezi sončnih bregov z ravnino Lubuškega polja, včasih je vse rdelo v ajdovem cvetu, zdaj ajde ne sejejo več. Prerokovano je tudi bilo, da se bodo tod zgrnile trume vojske in bo vse posejano z orožjem. Bil je maja 1945, nagnetlo se je tisoče bežečih pa tisoče zmagujočih vojakov, da so se izpolnjevale besede davnih preokb.

Pri Kralju, kmetiji starodavnega rodu še do nedavnega, potem so jo nacionalizirali, pri Kralju torej se ti razgrne Podjuna pred nogami in se ti milo stori. Že včasih so hodili iz Mežiške doline v Pliberk na sodnijo ali pa na »jormak« pa k Božjemu grobu na Humcu v »kirfat« (Kirchtag, žegnanje, praznik), k Luciji prosit za zdrave oči, v Šmihel in Katarini... To so naše starodavne poti.

B e l š a k so presekali z mejo (1919) – nemško mu pravijo uradno Weisenstein – sega pa prav do Šmarjete, že v Avstriji, kmetije so raztresene, polja so rodovitna, sadja in gozda je dosti. Onstran meje ima veliko gozda pliberški grof Thurn.

Na naši poti bomo zajeli samo del Bělšaka, pod Kraljem se bomo podali h G o l a k u, je lepa kmetija s kmečkim turizmom. Tu je bil svojčas imeniten družinski pevski zbor. Pravzaprav jih nihče ni vodil, postavili so se in so peli: mati, oče, otroci. Nastopili so tudi na RTV. Piki so, iz znane pevske družine iz Zazbora izza Uršlje gore, družine organistov v Črni in na Prevaljah.

Vrnimo se h glavni cesti in se podajmo do mejnega prehoda. Tu je versajski plot, na mejnem kamnu stoji datum 10.9.1919, s pariško mirovno (senžermensko) pogodbo so Mežiško dolino izločili iz plebiscitnega ozemlja in so jo dokončno priključili h kraljevini SHS (Jugoslaviji).

Pred tem pa se vse od razpada Avstro-Ogrske, kraj oktobra 1918, pa do mirovne pogodbe tod romale razne vojaške enote: januarja 1919 je šel proti Pliberku Malgaj s svojimi fanti, kasneje tudi do Velikovca, pa nemški brambovci pod vodstvom Steinecharja, končno vojska z generalom Maistrom. Aprila 1941 je z apokaliptičnimi jezdecami pridvela nacistična soldateska, da uresniči Hitlerjevo zahtevo in utrdi velikonemške načrte. Čez štiri leta so se zgrnile trume bežečih, premaganih, mnogi iz Grčije in z Balkana.

...Nad Poljano so se znašli v ognju partizanskega orožja in mnogi so od Libuškega polja odkorakali na jug, v neznanu.

Spomenik na Poljani, delo akademskega kiparja Stojana Batiča, in ves spominški park naj oznanja idejo miru in ljubezni, humanističnega sožitja.

Ob »meji« je stala svoj čas šola, sto let je delovala. V tej šoli je poučeval verouk pisatelj M e š k o, ko je služboval v Šentanelu (1901 – 1906), Meško se v svojih delih često spominja teh poti v šolo »pri tunelu«; dva znana učitelja sta učila tu: Alfonz Kopriva, pedagoški pisatelj, in Guido Stres; tu se je rodil tudi njegov sin, profesor Guido Stres (1947), zgodovinar in strokovni pisec.

Tu se začneja L o k o v i c a.

Je naselje raztresenih kmetij ob meji proti Lomu nad Mežico, nad Libuškim poljem v Podjuni. Tu je mejni prehod, v bližini je železniška postaja Holmec, stara

je stala med tuneloma, poimenovali so jo Avstro-ogrski uradniki Homborg, ob postaji so zrasli železničarski domovi, v okolici pa knapovske hiše, saj so tod (v presledkih) kopali premog skoraj sto let (1855 – 1944); bil je sicer dokaj kvaliteten premog, zaenkrat pa se rudnika ne spleča obnoviti. Knapovstvo ni posebej oblikovalo kmečke soseske.

Zgodovinsko je najbolj zanimiva kmetija G r a d i š n i k. Ime je dalo slutiti na gradišče in res se je to potrdilo. Ni sicer raziskano, je pa potrjeno, da je bilo v srednjem veku v bližini gradišče. Tudi rimska cesta je bila od Poljane speljana po obronkih hriba, oziroma po udorih v Podjuno.

Morda so tod lirske ubrani ljudje, mehki in dobri, brez zlih misli, morda je že vpliv sončne širjave Podjune. Pri Kuštru je pesnikoval Jurij K r o f – Kuštrov Jurij (1865 – 1942), njegova govorica je bila kar v verzih. Bil je kmet in mlinar. Rad se je predstavil:

**Jurij Krof, p.d.
Kušter na Lomu –
ljudski pesnik**

Poljana

»Tu je stari Kuštrov oče,
reci, jeli to mogoče,
da bi takšen pesnik bil,
ki je že ves star in kriv.«

Pa tudi sestra njegova, Marjeta Žagar (živela je na Prevaljah, predla in plela vrtove naokrog, da je preživela sebe in samozavestnega moža, Žagarjevega Lukija, Biceljnovega na Bistrici nad Šmihelom, z velike kmetije, bil je mojster v prevaljski tovarni, pa mu je bilo pod čast, da bi delal, podedoval tri hiše, nazadnje pa je kot občinski revež živel, odvisen od skromne in pridne druge žene Marjete) je prihajala voščiti za praznike in godove lepo v verzih, če pa je pisala voščila, jih je tudi zlivala v verze.

Tudi Jurijev sin Jernej Krof (1909) pesnikuje. Prenekatero pesem je objavil v Koroškem fužinarju, veliko jih še ima doma. V svojih pesniških (verzifikatorskih) zapisih se je oddolžil tudi očetu:

1
Zdaj pa eno o očetu,
da bodo ga poznali vsi
po koroškem širnem svetu,
so za ljudstvo pisali.

2
V zimskem času še pri luči
so mnogo pesmi spisali,
dokler jim niso vzeti ključi
delo težko zabrocnili!

9
Je v mlinu bila prijetna soba,
kjer so vmes prebivali,
Tam je bila razna roba,
tam so pesmi pisali.

Prav škoda, da si škofov sin, Matej Močilnik (dolgoletni župnik in dekan na Prevaljah) ni zapisoval svojih včasih prav literaturno ubranih nedeljskih pridig.

Ali je ta lirizem pokrajine dediščina Lomljana (samí se imenujejo Lomlanarji) Hermana Vogla – pesnika in tenkočutnega jezikoslovca? L o m je nekako kar podaljšek Lokovice, kmetije so zbrane v okrilju Hamunovega vrha, segajo čez mejo do cerkvice svetega Jurija in so bile tesno povezane z Libučami (do leta 1918 so spadali upravno pod občino Libuče, fara pa je bila pliberška), ki so znane po pesmih Milke in Folteja Hartmana.

Pred dobrimi sto leti (1869) so našli tod lepe zaloge kvalitetne železove rude, pri kmetu Ž e l e z a t u so jo kopal. Resnega posega pa ni bilo, mežiški rudnik hrani raziskave. Zdaj Lom upravno in cerkveno spada pod Mežico. Verjetno ime naselja izhaja iz lomiti, pri nas pravijo kamnolomu kar lom, kar tudi menda pomeni jamo, votlino.

Na Lomu se je rodil pesnik, esejist, prevajalec Herman V o g e l (1941). Sam domneva, da prihaja priimek od oglarjev, oglja, oglariti, v narečju pravimo oglju v ò g u in prav tako je zapisan priimek (Vogu) v listini iz Napoleonovih časov, pred vojno rojeni bratje in sestre Hermana se pišejo V o g l, vrinjeni »e« so zapisali med okupacijo, ker je pač tako bolj »pravilno« (t.j. nemško!) zvenelo, pa še ime Herman so vsilili (mati mu je namenila ime Aleš, Lekš, Lekši po koroško, saj se je rodil ob dnevu tega svetnika, in je bila taka navada na kmetih).

Danes je urednik založbe Obzorja in živi v Mariboru. Šolal se je v Mežici in na Ravnah, slavistiko je študiral v Ljubljani, izpopolnjeval se je v Bratislavi.

Pesnik: prve pesmi so nastale že na gimnaziji (Ravne), objavljati je začel v gimnazijskem glasilu Vresju 1961, nato še v raznih revijah, izšle pa so naslednje pesniške zbirke: Razdalje rastejo (1968), Ko bom bog postal (1970), Romantika je iz groba vstala (1974), Osoje (1977), Pajčevina in sveder (1986).

Kritike ocene in eseje objavlja po časopisih in revijah, žal urejene bibliografije nima. Bil je urednik Tribune, Naših razgledov, časnikar TT, zdaj je urednik za domačo literaturo pri založbi Obzorja. Velik odmev je imela zgodnja študija o Kosovelu in je z njo načenjal sankrosanktnost Antona Ocvirka, ki pa ni do kraja izšla, saj je revija Objave (sourednik revije) prenehala izhajati po 4. številki.

Je tudi uspešen prevajalec; pritegnil ga je Hašek, ponovno je prevedel Švejka (1982), leta 1987 pa Haškovo Politično in socialno zgodovino zmernega napredka v mejah zakona. Voglove pesmi so prevajali v srbohrvaški, albanski, madžarski, češki, nemški, angleški, francoski jezik, pa celo v latinščino in jidiš (to dvoje bolj za domačo rabo). Je eden najmočnejših pesnikov in esejistov s koroškega konca.

O esejistu, kritiku, prevajalcu ne bomo govorili. Zapišemo naj le, da se je ugledno zapisal v slovenski kulturni krog. Nekoliko se skušajmo pomuditi pri pesniškem ustvarjanju. Katerokoli zbirko prebiraš, se mi zdi, boš nekaj skupnega, bistvenega spoznaval: Zavedaš se, da imaš pred seboj pesnika duhovnih širin, čutiš korenine domače zemlje:

»Zemlja
Ki sem te ljubil,
da ne veš kako,
ki sem te preklinjal
na žive in veke,
ki sem ti na hrbet nagrmadil
čudeže sveta:
Zemlja,
sem res tako reven in ubog?«
(Osoje, MK)

Beseda mu je izbrana, išče si podobe iz zemlje, ljudske govornice. Ko sveder vrta in misliš, da se vse trga kot pajčevina, mu ob pustuhu in podjedi zaživi lepota in vera v človeka.

»Tenka žila,
iz žile košat curek
rdečila,
iz rdečila drobne
rožice,
sredi rožic:
moja mamica.

(Pajčevina in sveder, CZ 86.)

Voglova lirika trepetaja, išče, sorodna je zelo zgodnji Kosovelovi, morda še bolj Murnovi pesmi.

Njegov brat Milan V o g e l (1946) je marljiv etnolog in slavist, urednik Naših razgledov, tast mu je znani pesnik Lojze Krakar, žena Alenka je vidna metodičarka slovenskega jezika. Živi v Ljubljani.

Pred Mežico se spustimo pri Torčevi žagi (na Meži je bila tudi električna centrala) na glavno cesto in se vrnemo proti Poljani.

Poljana

Mimo Poljane je vodila rimska cesta, ki se je nadaljevala mimo Gradišnika in v luenno vse do Virunuma.

Ustaviti se velja v cerkvi sv. Janeza Krstnika. Je tipična vaška cerkev s predverjem, žal kvarijo podoba bližnji hlevi in silosi. Velika vrednost je plastika na glavnem oltarju, na krožniškem podstavku je glava sv. Janeza Krstnika. Postavljajo jo v začetek 16. stoletja. Dr. Cevc jo opiše takole: »Močna dvodelna brada in brki obkrožajo odprta usta, oči so lahno priprte, čelo je visoko in ob straneh obroblija plastično modelirani obraz vzvalovani, dolgi lasje.« (Emilijan Cevc: Poznogotska plastika na Slovenskem, SM, 1970, str. 148, slika plastike je na strani 147).

Preseneča stranski oltar, pravijo mu Jobov oltar, posvečen pravičniku stare zaveze (Jobove tožbe!) To je prava redkost.

Pod novim gostiščem stoji tipična kapelica, kakršne krasijo našo deželo, izraz morda predvsem vernosti, prav gotovo pa tudi ljudske umetnosti. Niše čakajo na umetnika. Svojčas (morda bo 20 let) se je skušal s slikarjo akademski slikar Darinko P l e v n i k (1929 – 1987).

Poljana je dala naslov in tudi delno snov Mešku za roman *Na Poljani* (1907), roman ljubezni, dela in truda, je roman slovenske domovine, nje gospodarskih pretresov in moralne razdiralne sile alkoholizma; doživljal ga je kot župnik v Šentanelu, videl razdiralno moč v družinah, predvsem še v dolini. Dobro je poznal Poljano, »aristokratsko kmetijo«. Tam so okoliški mlajši duhovniki vsak teden popoldne kegljali – jaz pa sem tedaj v Št. Danijelu pisal *Na Poljani*... Za *Na Poljani* mi je služila res tista velika lepa gostilna med Prevaljami in Mežico«. (V. Smoleju 15.10.1953).

Prežih pa v potopisu *Od Meže do Poljane* o Poljani pove tudi naslednje: »Stara, prostrana domačija je to, nekdanje graščinsko posestvo, čigar lastniki so volili poslance v veleposestniški kuriji za koroški deželni zbor. Veleposestniška kurija je bila nemškonalna trdnjava. ... Pernatu iz Meže (pri Dravogradu, T.S.)

... gre zahvala, da je poleg mnogih drugih stebrov te trdnjave razbil tudi tega...« (ZD IX, 181).

Na Poljani je bilo leta 1904 (7.7) veliko slovensko zborovanje. Na njem sta govorila koroški deželni poslanec (kasneje državni!) Franc Grafenauer in Vinko Podgorc. Meško je poznal vsa ta gibanja in gotovo ga je slovenska gospodarska razgibanost Poljane pritegnila, da mu je zavzelo ime, bilo pa je tudi vseslovensko ime.

Leta 1935 so igrali na polju na Poljani množično zgodovinsko igro Franceta B r e n k a (takrat učitelj na Strojni, kasneje je postal viden filmski delavec, z ženo, pisateljico Kristino B. sta bila prijatelja s Prežihom, živita v Lj.) Poslednje ustoličevanje (1414!); o tem je pisal Brenk v *Koroškem fužinarju* (1985).

Na Poljani se konča Prežihov potopis *Od Meže do Poljane*, izšel v *Sodobnosti* 1940.

Stare gostilne ni več, v njenih prostorih snujejo muzej gradiva in slik o poslednjih bojih maja 1945 na Poljani, je del obsežnega spominskega parka s spomeniki, s simbolično skulpturo, iz razpočene bombe vzletijo golobi, znanilci miru. Ob 40-letnici osvoboditve (1985!) je izšla priložnostna publikacija; glej tudi delo *Bibliografija NOB na Koroškem*, sestavila Marija Suhodolčan, 1985.

Prežih je kar ostal čez noč v stari Hrastovi gostilni. Zdaj je pa ni.

Jernej Krof

ŠANCE...

**Opisat hočem Šance,
kjer rasle so že flance,
a z njimi vse kulture,
kar pravil mi je Jure.**

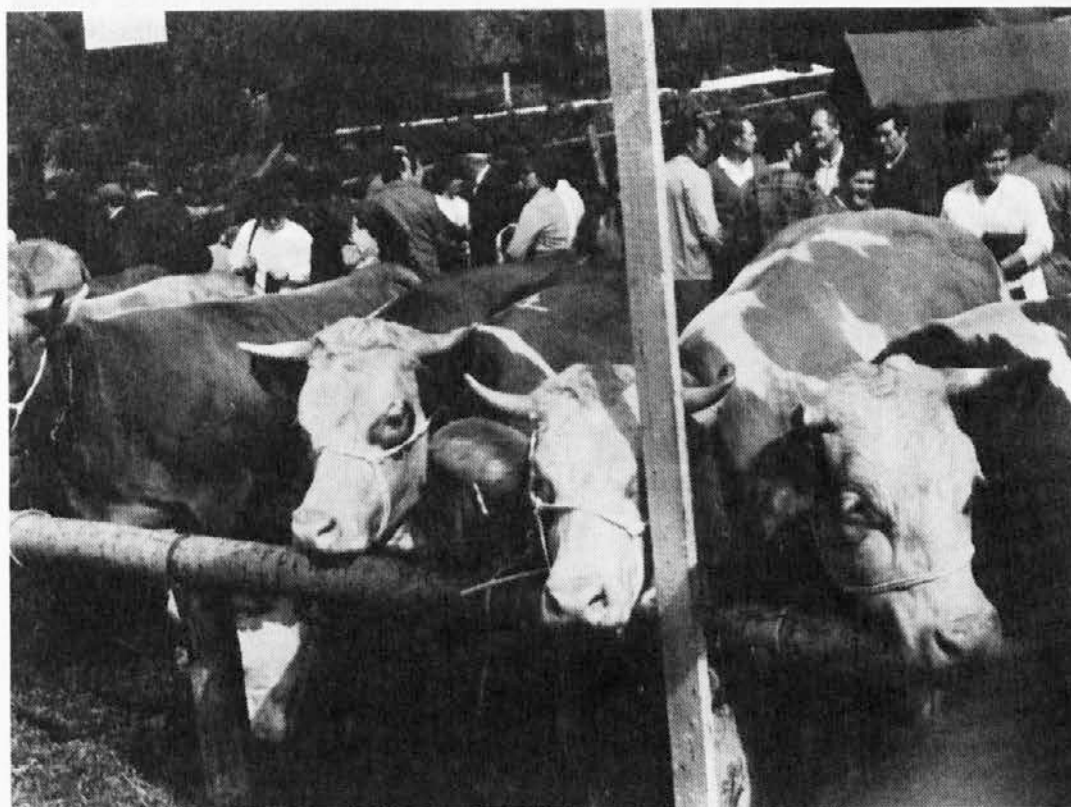
**Poslušal sem kovača,
ki mu dobro vse obrača.
Od koder da so hiše
po hribu zmeraj više.**

**Na Šancah so gradili
po svoji volji mili;
ko je pa že polno,
zidarji imajo voljno.**

**Tudi dimniki so rasli
kako so se razpasli,
med njimi so še oni –
centralnih so pogoni.**

**Pa ko centralno so dobili,
so peči pogasili;
kjer bilo je polno dima,
zdaj sveži zrak se rima.**

**Zdaj lušno je na Šancah,
kot prej nekdanj pri flancah.
Tudi rožice cvetijo,
ki marsikteremu dišijo.**

Čoka-mu

Mirko Šoštarič

RAZGLEDNICE S KOROŠKO TEMATIKO

Težke narodnostne razmere na Koroškem v stari Avstriji nam oprijemljivo predoči tudi pregled poštne razglednice. Razglednice s slovenskimi napisi so bile na Koroškem izjema, skoro vse so bile samo nemške. Izstopajo samo slovenske »prebudniške«, ki so jih izdajale zunaj Koroške Ciril–Metodova družba, Slovenska straža in drugi. Najdemo tudi izjeme, vendar so redke.

Tako je tiskarnar Slatner iz Kamnika založil razglednico Sv. Jakoba in Velike vesi, ki prikazuje vas in cerkev in je doslej edina znana s slovenskim podnapisom.

Prav tako je iz Sv. Jakoba znana fotografija amaterske gledališke skupine, ki je igrala Miklovo Zalo leta 1931, kar kaže, da društveno življenje med obema vojnama ni zamrlo, čeprav je bilo manj javno manifestativno z razglednicami kot v stari Avstriji.

Tiskarna družbe sv. Mohorja je pred letom 1898 založila t.i. mozaično razglednico z risanimi podobami narodne šole v Velikovcu, vojvodskega prestola ter lintverna v Celovcu z njegovim ubijalcem Blagocem s kijem in Gregorčičevim stihom.

Slovenska krščansko socialna zveza v Celovcu je leta 1914 založila ob jubileju 500-letnice zadnjega ustoličevanja koroških vojvod v slovenščini razglednico s podobo prizora ob knežjem kamnu, posnetega po baročni podobi.

Slatnar v Kamniku je založil razglednico za »Prvo koroško/tamburaško društvo »Bisernica« v Celovcu« z Levstikovo strofo nad 6 tamburaši z dalmatinskimi čepicami s čopi na glavah, pred letom 1905.

Pevsko društvo »Drava« v Glinjah (menda samozaložba pred letom 1907), Pisano iz Zg. Borovelj s 25 pevci z notami in kotiljoni ter kitico: »Geslo: Šumi, šumi, Drava naša/Budi tužni Korotan/ Vsem Slovencem ti naznani /Da napočil nam je dan« ter dva grba z liro in slovensko trobojnico. Levstikovo geslo: Skrbi zase, ljubavi brata/ Dvigni ga, odpri mu vrata.

Slovensko pevsko društvo »Zvezda« Hodiše s 34 pevci tudi s kotiljoni in notami ter kitico: »Sveti, sveti zvezda krasna, /Iz višave na dolino. U kateri mi Slovenci/ V pesmih narod vzbujamo« ter grba z liro in trobojnico, izpred 1905.

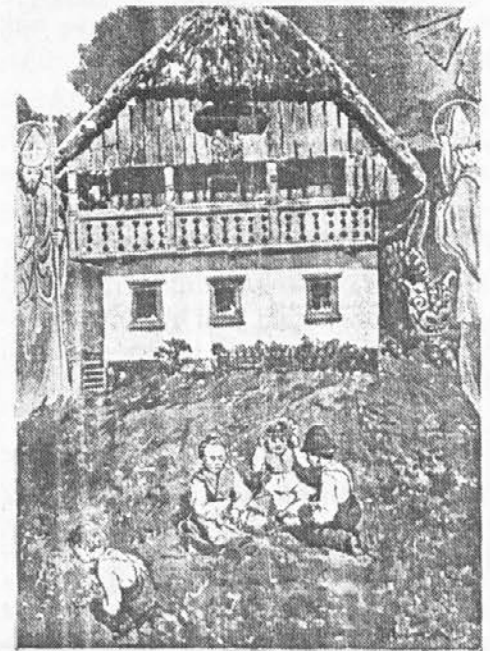
Korotan, društvo slovenskih akademikov in učiteljev, je založilo fotografijo vojvodskega prestola z napisom »Narod naš dokazuje hrani«, menda leta 1920.

Na hrbtni strani razglednice Baškega jezera s Kepo (založil Lamprecht iz Aichholza ob Baškem jezeru) je natisnjeno besedilo pesmi Njav čez Izaro in podnapisom »V spomin na izlet gojenk mestnega dekleškega liceja v Ljubljani k Baškemu jezeru, /dne 12. maja 1920.«

Ciril–Metodova družba je založila vrsto razglednic:

Baško jezero s Kepo in Korošico v narodni noši ter z napisom »Jezero našega vročega znoja, jezero naših prelitih solza...« avtor verjetno Maksim Gaspari. Najbrž po l. 1920.

Koroška domačija, na trati igrajoči se otroci, izza hiše se plazi zeleni zmaj, ki mu stopa-

Tajno se plazi krog naših domov
znoj, da bi ugrabil nam deco in krov.

Koroška domačija

ta nasproti sv. Ciril in Metod, pred letom 1912. Za mizo speči kralj Matjaž, junak z mečem in trobojnico, ožarjen Triglav, kitici Aškerca in Župančiča, glavate vrbe z vrani in žara s plamenom, avtor neznan. Pred 28. 12. 1918.

Veliki Klek, Sv. Kri, Korošec, verzi Gregorčiča, avtor M. Gaspari. Najbrž po 1920. Gospa sveta in popotnik, verzi Gregorčiča, avtor F. Kopač, pred l. 1932. Podobi šol v Velikovcu in na Muti ter Ciril in Metod, podružnica CMD v Celju pred 1901.

Slovenska straža je založila razglednice: Gospa sveta, akvarel Fr. Zupana, verjetno po 1920.

Gospa sveta, Krnski grad, vojvodski prestol, knežji kamen, kitica S. Sardenka, avtor neznan, najbrž pred 1920.

Krilati jezdec z mečem in baklo, grabežljiva roka sega proti Dravi, avtor Vavpotič, verzi S. Sardenka, pred 1913.

Zemljevid slovenskega narodnega ozemlja z jezikovnimi mejami, po letu 1921. Avtor V. Bohinec.

Ernest Železni, zadnji v slovenščini ustoličeni koroški vojvoda, avtor H.V. Gerbič, najbrž 1914.

Delniška tiskarna v Ljubljani je založila razglednico s podobo Gospe Svete v ornamentu iz rož, listja in trnja, avtor neznan, najbrž po 1920.

Koroški festival 1945 na Ravnah je založil razglednico s podobo predvojnega spomenika Fr. Malgaju na Tolstem vrhu.

Prežihov sklad je založil razglednico s podobo iz Zilske doline, v ospredju pevski zbor z dirigentom, stoječim na knežjem kamnu, avtor Vokač, po letu 1945.

Tudi to področje je doslej še neraziskano.

Kralj menda čaka, da nam čas zavлада.
Ko narod naš izžet prav do kosti
bo v jamu trpkemu znoj potil in kri,
od tujca bižan kruto v lica mlada.

Kaj nam in tebi srag je mar?
Zdaj tvoj je dan —
zavihti meč jeklen,
da se zarije v kri in v dob zelen!

Kralj Matjaž

Peter Gorjanc
Nino Godec

BOMO DOVOLJ CELOVITO ANALIZIRALI NARAVNE DANOSTI IN IZBRALI NAJPRIMERNEJŠO PROMETNO UREDITEV NA RAVNAH?

Zasnove urejanja prostora, predvsem pa cestne povezave, bi morale nastajati skladno z razvojem potreb, prometnih sredstev, v zadnjem času pa predvsem v odvisnosti od ekonomskih pokazateljev in ne nazadnje od vplivov na okolje. Negativni vplivi prometa na bivalno okolje človeka so izhodišča, ki jih pri generalnih rešitvah ne smemo prezreti.

Pri obravnavi te problematike bi morali upoštevati zgodovinske podatke, da sta bili cesti Ravne–Dravograd–Slovenj Gradec in Ravne–Kotlje–Slovenj Gradec nekoč že enakovredni. Že iz rimskih časov, ko so gradili ceste predvsem strateško, je poznana trasa te druge cestne povezave. S postopno rekonstrukcijo te prometnice, ki je v fazi izvajanja in predstavlja istočasno občutno skrajšanje poti v Slovenj Gradec, ob upoštevanju razvijajočega se športno-rekreacijskega centra Rimski vrelec–Ivarčko jezero–Ošven, se bo poselitvena os verjetno premaknila v to smer.

Cestnoprometna študija občinskega središča je poleg drugih rešitev prometa širšega območja podala tehnične rešitve ceste v dolini Hotulje, vzhodno od naselja Javornik. Začetek prometnice je bil priključen z mostom čez reko Mežo na regionalno cesto Dravograd–Črna v sotočju s potokom Hotulja in se je končal pri cestnem priključku zaselka Brdinje na cesto proti Kotljam.

Zaradi te trase bi bilo treba temeljito prestaviti strugo potoka v dolini, tako da bi povsem izgubil svojo naravno identiteto in so elementi regulacije imeli značaj, po vzoru prometnice, oblikovanega industrijskega kanala. Ob predložitvi teh prostorskih rešitev so bile podane pripombe predvsem zaradi prečkanja takrat predvidenega območja blokovne zazidave Brdinje in postavitve trase v strmino poleg kulturno zgodovinsko zaščitene Kefrovega mlina. Na osnovi teh pomislekov je izdelovalec preveril možnost poteka prometnice v pobočju in bi se le-ta preje priključila na cesto proti Kotljam. Dobra stran te variante je bila, da je krajša in ni posegala v takrat načrtovano naselje »Brdinje 80«, slaba stran pa, da je priključek na »Kefrov mlin« prestm. Težave bi bile tudi s priključevanjem na cesto Ravne–Kotlje, potrebna bi bila obsežna zemeljska dela v nestabilnem strmim pobočju, kar bi zahtevalo posebne geotehnične ukrepe. Obdelan je bil tudi odcep od ceste

v dolini Hotulje do križišča naselja Javornik z regionalno cesto. Rešitev je sicer tehnično izvedljiva, vendar zaradi neugodnega terena draga in pogojena z razmeroma strmim vzdolžnim sklonom. Realizacija te prometne rešitve bi izključevala gradnjo skupne čistilne naprave odpadnih voda ob izlivu Hotulje v reko Mežo, zato smo v planskih aktih zasnovali izgradnjo tega komunalnega objekta na Dobrijah. (glej skico 1.)

V nadaljnjem prostorskem načrtovanju smo v občinskih planskih aktih opredelili območje, ki je bilo prvotno predvideno za gradnjo družbenih stanovanj »Brdinje 80« za trajno varovano kmetijsko zemljišče, skladno z upoštevanjem družbenih usmeritev varovanja kmetijskih zemljišč. Ob analizi potrebnih zelenih površin za rekreacijo na prostem,

vrtičkarstvo, gozdne površine z varovalnim pomenom predvidenih dopolnitev in širitev naselja Javornik smo prišli do spoznanja, da je dolina Hotulje sestavni del tega stanovanjskega območja. Nepokrite površine namenjene športnim dejavnostim učencev osnovne šole Koroški jeklarji na Javorniku, ne zadoščajo normativom in je razkorak med potrebnimi (ob stalnem večanju števila učencev) in obstoječimi športno-rekreacijskimi objekti na prostem vedno večji. Zelene površine v dolini Hotulje, ki so bile vključene v vzgojno športni program šole, so dobile v zadnjem obdobju tudi nekatere druge funkcije. Z namenom, da ne spreminjamo primarne namembnosti plodne zemlje, z uvodoma navedeno dejavnostjo v prostoru ne krčimo obsega teh površin, ampak jih po principu sočasne rabe kot športne površine

SKICA 1

Ravenski trg. V ozadju grad Javornik, ki čaka na dokončno obnovitev

Novejša pridobitev Raven daje trgu lep videz

Fasade bo treba obnoviti

Tone Sušnik

O TEM IN ONEM GUŠTANJSKEGA TRGA...

Pisanje inž. Maksa Večka, objavljeno v februarski številki Koroškega fužinarja me je spodbudilo za tole paberkovanje.

Baje trenutno ni veljavnega urbanističnega projekta, vsaj za stari del »guštanjskega trga«. Najprej bi morali trg zapreti, ga preurediti in opremiti z mikavnimi lokalčki: kak butiq, drogerija, trafika, gostinskih lokalov bi bilo zadosti, mikavna bi bila prodajna galerija, privlačila bi zlatarna. Lokali bi morali biti na visoki ravni, tej zahtevi bi se moral prilagoditi frizerski salon.

Nadalje bi morali načrtovati fasade. Na sredino trga spada lep vodnjak. (Lepa naloga za arhitekta!). Kultivirati bo treba kapelico svetega Janeza Nepomuka.

Partizansko ulico bi morali ustrezno urediti. Fasade so kriminalne, skoraj vse. Arhitekti naj izdelajo načrt, potem je pa treba podpreti lastnike. Ne pozabimo na izložbe, izobeske, luči (ulično razsvetljavo!)

Morda pa bo kaka misel spodbudna.

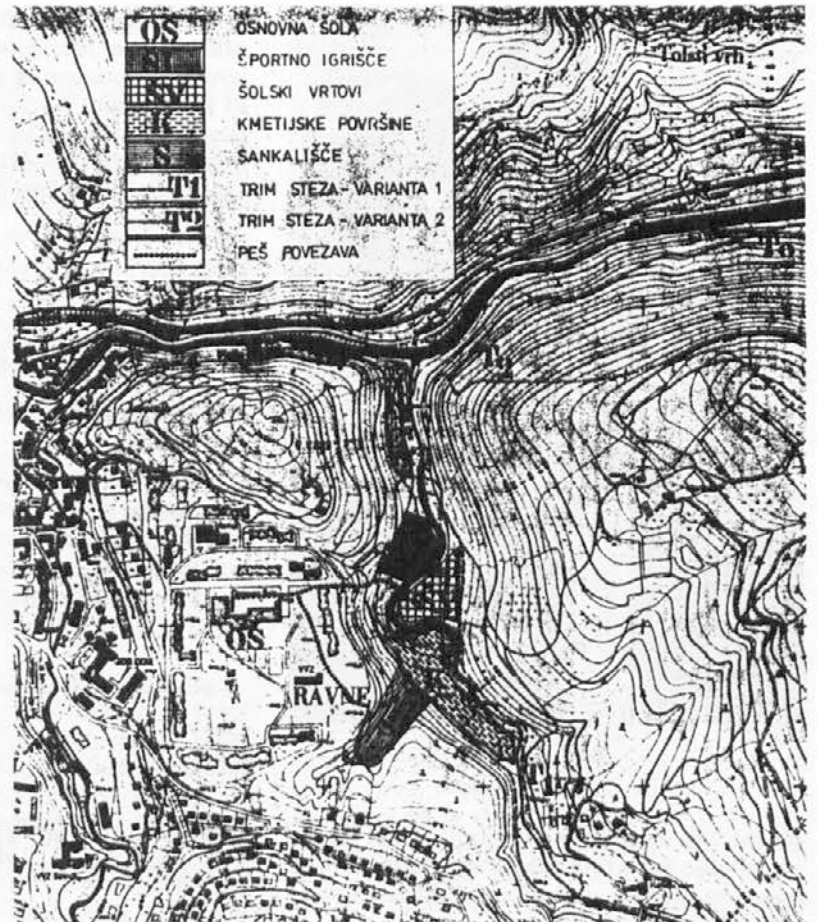
uporabljamo v zimskem času za rekreacijo na prostem. Za osrednjo športno površino v dolini Hotulje smo namenili območje neobdelanega bivšega ribnika. Površino bi izvedli kot večnamensko ploščad za igre v nogometu, rokometu, košarki, tenisu, v zimskem času kot drsališče za potrebe šole in prebivalce Javornika. V dolini je bil predviden tudi program šolskega vrta in čebelarkega krožka. (glej skico 2.)

Ugotovljena navzkrižja izrabe obravnavanega prostora so nas spodbudila, da smo iskali nove rešitve. Predhodno smo ocenili, da vsi projekti, ki usmerjajo prometne tokove skozi staro mestno jedro ali tik ob njem in zahtevajo obsežne rušitve, ob vseh znanih negativnih dejstvih, predstavljajo le delne začasne rešitve in bi odločanje za nepopolne, le navidezno cenejše variante, imelo tako negativne dolgoročne posledice, da smo njihovo nadaljnjo obdelavo opustili.

Obdelali smo idejo gradnje večnamenskega cestnega predora pod Čečovjem. Verifikacija tega projekta, kot zasnova dolgoročnega razvojnega projekta, je v fazi strokovnih analiz posameznih variant te prometnice. Izbira prometne sheme je odvisna tudi od ostalih elementov ureditvenega načrta starega mestnega jedra Raven.

V tej skromni analizi stanj in dinamike razvoja smo nakazali le bistvene usmeritve izrabe obravnavanega prostora, ne samo zaradi naravnih danosti, ampak tudi zaradi antropogenega okolja in poznanih družbenih potreb. Prepoznavanje entropijskega bista družbeno-ekološke problematike je šele na začetku razvoja. Evidentiranje bodočih funkcij na istem prostoru nam je podalo občutna navzkrižja končne opredelitve. Pri odločitvah se moramo zavedati, da so zemljišča edini resurs, za razliko od drugih razvojnih faktorjev, ki se ne more kvantitativno povečati, reproduktivna sposobnost pa le pri maloštevilnih dejavnostih, pa še tam je omejena. Nekateri tehnični prednosti obvoznice v dolini Hotulje so jasne, ostaja nam odločitev, ali prevladajo nad kvalitetami ohranitve naravnega prostora. Težko tehtamo med tehnično ekonomsko izraženimi kriteriji, ki so računsko bolj prepričevalno dokazljivi, in med verbalno izraženimi pomembnostmi in nedotakljivosti območja. Reševanje teh navzkrižij bo gotovo prešlo na nivo družbenopolitičnih skupnosti. Racionalna izraba zemljišč, varstvo dobrin splošnega pomena, vrednost človekovega okolja zahtevajo najresnejšo zavzetost vseh družbenih dejavnikov, saj so bili prav ti problemi v preteklosti prevelikokrat zapostavljeni. **Nekatere pretekle rešitve v našem okolju prepričevalno opozarjajo, da se bodo v nadaljnjem prostorskem razvoju ta vprašanja še bolj zaostila.**

SKICA 2

Prežihove plakete za leto 1988

Kakor že vrsto let doslej je Kulturna skupnost Ravne na Koroškem tudi ob letošnjem kulturnem prazniku podelila zlato, srebrne in bronaste Prežihove plakete. Dobili so jih tisti kulturni delavci, ki so se lani ali v daljšem časovnem obdobju posebno izkazali s svojo poustvarjalno ali organizacijsko dejavnostjo, ki je pomenila poseben dosežek za napredek kulturnega življenja v občini Ravne.

ZLATO PREŽIHOVO PLAKETO je dobil

VILI STREL s Prevalj

V PRIZNANJE ZA SVOJE OBSEŽNO IN POMENLJIVO LJUBITELJSKO SNOVANJE V GLEDALIŠKI DEJAVNOSTI,

za številne vloge, ki jih je ustvaril kot igralec v Črni na Koroškem in na Prevaljah in za še uspešnejše delo, s katerim je kot režiser v združeni gledališki skupini Prevalje – Mežica zapustil v dolini neizbrisen pečat in bistveno poživil kulturni utrip domačega kraja.

SREBRNO PREŽIHOVO PLAKETO so dobili

FRANC MRAVLJAK
z Raven na Koroškem

ZA PETDESETLETNO AKTIVNO DELO V PIHALNEM ORKESTRU RAVENSKIH ŽELEZARJEV,

ki je vedno presegalo okvire občinske lju-

biteljske dejavnosti, saj je aktivno sodeloval tudi pri uvajanju glasbenega pouka v ravenski občini, vzgojil veliko odličnih glasbenikov in bil dolga leta tudi gospodar in arhivar pihalnega orkestra;

ZDRAVKO FAJMUT
z Raven na Koroškem

V PRIZNANJE ZA DOLGOLETNO LJUBITELJSKO KULTURNO SNOVANJE IN VSESTRANSKO STROKOVNO IN ORGANIZACIJSKO DELO V KULTURI,

za uspešno sodelovanje v gledališki skupini Kulturno umetniškega društva »Prežihov Voranc« in za prizadevno strokovno in organizacijsko dejavnost, ko je kot predsednik skupščine ravenske kulturne skupnosti bistveno pripomogel k temu, da se je tudi kulturna dejavnost uveljavila kot neolčljiva celota in bistvena sestavina človekovega prostega časa;

TEREZIJA LAČEN iz Črne na Koroškem
ZA DOLGOLETNO KULTURNO SNOVANJE V GLEDALIŠKI DEJAVNOSTI,

za svojo ljubezen do recitatorstva, ki jo je zmamila na gledališki oder, kjer je ustvarila vrsto nepozabnih likov in za nesebično pripravljenost sodelovati pri kulturni vzgoji krajanov.

BRONASTO PREŽIHOVO PLAKETO so dobili

MILAN GREGORC s Prevalj

V PRIZNANJE ZA SVOJO USTVARJALNO GLEDALIŠKO MOČ,

ki jo je razdajal tudi kot režiser mladinske

Proti trgu. Tudi tu so fasade veliko lepše na levi kot na desni strani

Vili Strel

gledališke skupine na Prevaljah, kot napovedovalec na številnih prireditvah in kot uspešen igralec v združeni gledališki skupini Prevalje – Mežica;

PETER RAZTOČNIK iz Žerjava
ZA VSESTRANSKO IN ŽIVO KULTURNO DELO V KNJIŽNIČNI DEJAVNOSTI

za uspešno vodenje kulturnega društva »SVOBODA« v Žerjavu, za vodenje številnih krožkov na osnovni šoli in za nenehno skrb za dejaven kulturni utrip v domačem kraju, ki je vedno presegala okvire običajne ljubiteljske kulturne dejavnosti;

**MEŠANI PEVSKI ZBOR
DRUŠTVA UPOKOJENCEV PREVALJE
V PRIZNANJE ZA SVOJE DELO NA PEVSKEM PODROČJU.**

Mešani pevski zbor je bil ustanovljen leta 1968. Sodeloval je na vseh srečanjih »Od Pliberka do Traberka«, gostoval po krajih v občini in v zamejstvu. Udeležil se je pevskih srečanj zborov društev upokojencev in s svojimi nastopi popestril mnoge proslave in prepeval ostarelim občanom v domovih širom Slovenije;

**TAMBURAŠKI ORKESTER DPD
»SVOBODA« PREVALJE**

V PRIZNANJE ZA SVOJE DELO NA GLASBENEM PODROČJU.

Tamburaška zvrst glasbe ima na Prevaljah dolgoletno tradicijo, začetki segajo daleč v predvojne čase.

Tamburaški orkester je sodeloval na številnih srečanjih, gostoval v pobratenih občinah Probištip in Zletovo.

S svojo dejavnostjo bogati kulturno ponudbo kraja;

MIRAN FRANC z Raven na Koroškem
ZA USPEŠNO IZVEDBO ZAMISLI O ZIMSKEM POHODU TABORNIKOV PO VORANČEVI POTI,

za prizadevno in vestno dolgoletno organizacijo vsakoletnega pohoda, ki so se ga v

tem obdobju udeležili številni mladi taborniki iz vse Mežiške doline in za globlji smisel in pomen te trajne kulturne akcije, ki jo je vsako leto oplemenitil z organiziranim primernim kulturnim programom in komentiranim vodstvom po hotuljskih postajah Prežihovega življenja.

IZREDNO SREBRNO PREŽIHOVO PLAKETO je dobila

**GLEDALIŠKA SKUPINA DPD
»SVOBODA« PREVALJE– MEŽICA**

ZA POMENLJIVO IN OBSEŽNO KULTURNO DELO,

s katerim je nadvse dostojno in delovno proslavila dvajsetletnico svojega delovanja in dokazala, da z bogatim, pestrim in aktivnim gledališkim sporedom lahko privabi v dvorane široke množice, ki jih pri-

vlačijo liki na gledaliških deskah. S svojim vzornim delom je gledališka skupina dokazala, da je tudi v tem, za kulturo sicer neugodnem času, mogoče presegati okvire občinske ljubiteljske kulturne dejavnosti.

IZREDNO BRONASTO PREŽIHOVO PLAKETO je dobil

FRANC GUTMAN s Prevalj,

V PRIZNANJE ZA SVOJE ŠTEVILNE IGRALSKE STVARITVE,

s katerimi je bistveno prispeval k večji kakovosti uprizoritev združene gledališke skupine Prevalje – Mežica in tako aktivno sodeloval v poživljenem kulturnem utripu doline.

Vsem čestitamo!

Mojca Potočnik

RAVENSKO BRATSTVO

Beseda o društvu

Bratstvo je ob pojmu enotnost najbolj zlorabljen beseda v Jugoslaviji. V njenem imenu celo prelivajo kri. Toda to se ne dogaja pri nas. Na Ravnah je skupina, ki bratstvo enostavno živi, še več, iz njega črpa svojo ustvarjalnost.

To so ljudje z vseh koncev Jugoslavije, ki so na Ravnah našli dom in se včlanili v kulturno-umetniško društvo Bratstvo. Včasih bi raje videli, da bi se njihovo društvo imenovalo drugače, kajti zavedajo se, da so zaradi naziva politično društvo, pa kakorkoli se obrnejo, že zato, ker so edino te vrste v Jugoslaviji. Čeravno je njihova dejavnost drugačna.

Ljudje iz drugih republik, ki živijo na Ravnah, so prvič začutili željo po organiziranem kultur-

nem udejstvovanju leta 1976, ko so pri KUD Prežihov Voranc ustanovili folklorno skupino. Po treh letih se je Bratstvo osamosvojilo in razširilo svojo dejavnost še na glasbeno in gledališko sekcijo. Medtem ko sta prvi dve dejavnosti z leti usahnili, je gledališka še vedno živa. Vodja Fahrudin Handanovič je dober organizator in mu je zelo jasno, kako voditi skupino in njeno delo, da bo ostala in napredovala in nekaj ustvarila.

V prvi vrsti vabi k sodelovanju ljudi, ki so se na Koroškem ustalili, imajo tu svoj dom in družino. Na »prehodne« delavce ne računa. Želi, da v predstavah sodeluje kar največ ljudi, saj se pri tem veliko naučijo za nadaljnje sodelovanje, srečajo pa se tudi s knjižno srbohrvaščino, ki jo

Prizor iz Fizikov

tudi tisti, ki jim je to materin jezik, v vsakdanjem življenju bolj malo uporabljajo. Predvsem pa hoče, da je njihovo gledališko delo strokovno. Zato vabi poklicne režiserje in igralce, da z njimi nastudirajo predstave, ki jim ni mogoče očitati nestrokovnega pristopa. Potem, ko je gledališko sekcijo Bratstvo na oder uvedel Mirko Angeli, so njegovo delo nadaljevali Bojan Čebulj, Peter Božič, Iztok Jereb in letos Jan Jankovič. Ker so tudi glede dramskih besedil dokaj izbirčni – doslej so se držali republiškega ključa, letos pa so vstopili na tuje prizorišče – uspeh ni mogel izostati. Letos so se že četrtič uvrstili na področno srečanje gledaliških skupin severovzhodne Slovenije. Trikrat doslej so predstavljali Železarno Ravne na srečanjih gledaliških skupin sozda Slovenske Železarne. Leta 1987 so dobili za svoje delo priznanje občine Ravne.

Fahrudin Handanovič pravi, da je v društvu in gledališki skupini Bratstvo zaželen vsak, ki ga veseli taka dejavnost, ne glede na to, od kod je. V skupini so Srbi, Makedonci, Muslimani, Slovenci in Hrvati. V začetku so bili tudi Albanci, zdaj ni nobenega. A ko bi kateri bil, bi ga sprejeli kot enakega med enakimi. V skupini namreč ni mednarodnih trenj. Zbirajo se in sodelujejo kot ljudje. Tudi sprejo se kdaj, a ne zaradi nacionalnosti, ampak zaradi različnih mišljenj glede dela ali zaradi različnih človeških lastnosti. Sicer so prijatelji.

Društvo ima lastne prostore na Javorniku, nima pa svoje dvorane, vendar se s KUD Prežihov Voranc uspešno dogovarja za souporabo Titovega doma. Žal ta ne ustreza potrebam kulturne dejavnosti, vendar to ni samo problem Bratstva, temveč ravenske kulture sploh.

Ko iščejo pomoč, so večinoma dobro sprejeti in navadno dobijo, za kar prosijo. Čeprav bi raje videli, da bi bilo za njihovo finančno dejavnost drugače, sistemsko poskrbljeno. Toda glede denarja pač niso na boljšem kot druga društva, čeprav so »politično«
društvo. Nekako jim vendar uspe vsako leto izvrtati sredstva, da plačajo režiserja. In za sodelovanje z amaterskim gledališčem iz Travnika v Bosni. To je kvalitetna gledališka skupina, po kateri je Bratstvo posnelo princip delovanja-sodelovanje profesionalcev z amaterji. Letos bodo Travniki sodelovali na Ravnah v okviru gledališkega abonmaja.

Predstava 1989: Fiziki

Nekaj dni pred prvo predstavo Dürenmattovih Fizikov, v začetku marca, so me bratski gledališčniki povabili v Titov dom, da sama dojamem vzdušje skupine in se pogovorim z režiserjem.

O vzdušju me ni bilo treba posebej prepričevati. Bilo je domače. Videlo se je že po tem, kako so prihajali v garderobo otroci, povedali to in ono, kaj prinesli in odhajali. Kot da je to vsakdanja stvar – priti po opravkih v kulturni dom. Menda je zadnje tedne pred predstavo tudi bila. Vsak dan so se igralci z režiserjem sestajali na odru in njihove družine so ostajale v zvezi z njimi.

Pa režiser? Ni imel nič proti. Skrbel je, da je bilo delo na prizorišču resno in zavzeto, sicer pa je tudi sam veliko storil za to, da je bilo vzdušje domače, predvsem pa ustvarjalno. To je dosegel z veliko potrpežljivostjo in znanjem.

Jan Jankovič se je rodil leta 1934 na Reki, kjer deluje Narodno gledališče Ivan Zajc. Študiral je na gledališki akademiji v Novem Sadu in deloval kot igralec in režiser v gledališčih po Jugoslaviji in Italiji.

Nazadnje se je ustalil v Zagrebu, kjer je bil, med drugim, producent znamenitih Zagrebških večer-

rov in je znanec gledališča, radia, televizije in filma.

Vprašala sem ga, najprej, kako se je po in ob vsej tej dejavnosti znašel na Ravnah.

»Bil sem povabljen, pa sem se odzval. Bila je srečna okoliščina, da sem ta trenutek v fazi priprav na režijo predstave v Zagrebu, kjer bom igral in režiral v Malem potujočem gledališču.«

»Vas je pritegnila tudi igra?«

»Niti kot igralec niti kot režiser nikoli ne delam tistega, kar me intimno kot umetnika ne vznemirja. Imam prednost, da kot svoboden umetnik nisem prisiljen sprejeti vsake naloge, čeprav moram reči, da je bil to princip v največjem delu mojega življenja.«

»Je to jamstvo za uspeh?«

»Je. Ko sem bil še stalno angažiran kot igralec, sem nekoč šel k vodju gledališča in dejal, naj me razrešijo vloge, ki so mi jo dodelili, če je mogoče. Bila je to vloga, za katero so se mnogi pulili, jaz pa sem jo odklonil, ker me ni pritegnila.«

»Kaj ste želeli s to predstavo povedati?«

»Menim, da je gledališče medij množice in se mi zdi zgrešeno, če mora režiser pojasnjevati, kaj je s predstavo hotel reči. Predstava sama mora to povedati. Njen rokopis mora biti popolnoma jasen in vsem čitljiv, čeprav mora tudi vedno dopuščati možnost nadgradnje vsakega posameznega gledalca v odvisnosti od njegove izobrazbe in senzibilitete. To je srž modernega gledališča.«

Ko sem režiral to predstavo, sem se držal le običajnih tež Dürenmatta: Svet je poln absurda, znanstveniki (fiziki) so dolžni danes, ko je svet v situaciji, da lahko sam sebe uniči, zatajiti sebe, se odreči lastnim dognanjem, da bi svet ostal dalje. Edino mesto, kjer je človek svoboden, je norišnica, toda tudi to se izkaže kot netočno – tudi tam špijonirajo in poskušajo človeka izkoristiti. Svetu vladajo dijaki.

Upoštevač te ideje sem delal predstavo. Upoštevali smo najnovejšo težnjo sodobnega teatra in vrnili poudarek besedi na odru. V odorskem izrazu smo poskušali biti čisti. Če smo v svojih prizadevanjih uspeli, bi moral gledalec ob koncu predstave dojeti, kako smo prebrali Dürenmatta.

»To je vsekakor težka predstava. Kako ste se je upali lotiti z amaterji?«

»Režijske koncepcije ne ustvarjam z mislijo, da

bom delal z amaterji. Režijska koncepcija je enaka, kot bi delal za katerokoli poklicno gledališče. Drugače ni mogoče. Kolikor smo kot umetniki iskreni, ne moremo Dürenmatta brati drugače za amaterje kot za profesionalce. Rojevanje vsake predstave je težko, najsibo v amaterskem ali profesionalnem gledališču. Dolžnost režiserja je, da počaka igralca amaterja, da v njem vloga dozori. Edino v tem je razlika, v času dozorevanja vloge. Profesionalec mora to storiti v krajšem času. Režiser pa mora imeti potrpljenje.«

»Kako so igralci Bratstva sodelovali z vami?«

»Reči moram, da mi je zelo drago, ker sem v tej skupini našel ljudi, ki so se iskreno in zelo odgovorno lotili dela in so veliko naredili. Ker nimam navade, da bi rekel hop, preden skočim, tudi zdaj tega ne bom storil. Pričakujem, da bodo gledalci po predstavi točno vedeli, kaj smo vsi skupaj naredili.«

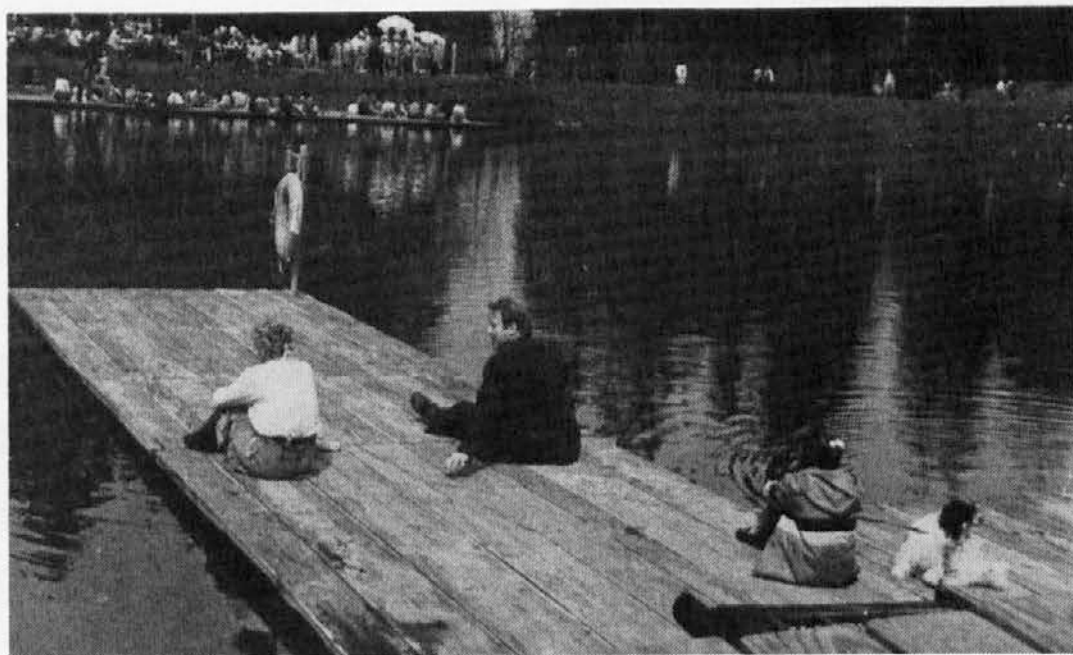
»Predstava je v srbohrvaščini, igralci so pa različnega porekla, oziroma govorijo različne jezike. Je bilo težko oblikovati enoten govorni način?«

»Večina je s srbohrvaškega govornega območja, med igralci so pa tudi Slovenci, predvsem igralke. Seveda so bile nekatere težave, predvsem z akcentom. Nismo zavestno vztrajali na unificiranju jezika in akcenta, vendar smo se vsi skupaj trudili, da bi bil jezik sprejemljiv. Če je nekak razlik v izgovoru, mene ne moti. Tu smo Jugoslavija v malem in se lepo razumemo. Če se to malo pozna tudi na odru, ne bi smelo koga motiti.«

»Kaj bi želeli povedati o vašem srečanju z ravnenskim Bratstvom?«

»Nadvse vesel sem, da sem prišel semkaj, kajti srečanje s skupino, v kateri živi mnogo različnih narodov in narodnosti, je zame veliko in globoko doživetje. Vesel sem, ker sem mogel tu videti, kako so se našli v lepi skupnosti ljudje iz različnih delov naše zemlje.«

Sad dela te skupnosti so številni obiskovalci v Titovem domu sredi marca že videli. Videli pa so ga tudi gledalci na Ptujju, kjer je bilo letošnje območno srečanje gledaliških skupin, med katerimi je bilo tudi ravnensko Bratstvo s Fiziki. In skoraj ni mogoče, da ne bi bilo: Z režiserjem Janom Jankovičem so naredili sodobno, čisto v gledališkem izrazu in pretresljivo odsko predstavo.

1. maja 1988 na Ivarčkem jezeru

Mojca Potočnik

PRVA SAMOSTOJNA RAZSTAVA MATEVŽA ŠUMAHA

Letos v februarju so imeli ljubitelji likovnega ustvarjanja na Ravnah prvič priložnost pobliže in obširneje spoznati delo domačina Matevža Šumaha. Pred tem je že večkrat sodeloval na skupinskih razstavah s posameznimi deli, tokrat pa je predstavil obširnejši prerez svojega dela. Njegova prva samostojna razstava v Likovnem salonu je sodila v krog prireditev ob Vornančevih dnevih.

Matevž Šumah se je rodil leta 1930 na Belšaku, kmalu po končanem osnovnem šolanju pa se je zaposlil v Železarni Ravne, kjer je v tozdu Kovačnica vztrajal vse do upokojitve leta 1984. Zdaj je pogodbeno zaposlen v Koroški osrednji knjižnici »Dr. Franc Sušnik« kot tehnični pomočnik in čuvaj razstav v Likovnem salonu.

Risanje je vzljubil že v šolskih klopeh, vendar se mu je resneje posvetil šele po letu 1970, še posebej potem, ko je Franc Boštjan zbral likovnike — delavce železarne — in začel prirejati razstave njihovih del. Tako je Šumah prvič razstavljal v železarni, v stari jedilnici ob valjarni. Bil je med prvimi člani Društva koroških likovnikov, ustanovljenega pred enajstimi leti na Ravnah.

Sodeloval je na likovnih kolonijah: Selišči 77, Ptuj 79, Kropa 83 in Ravne 85, ter na ex temporih Dobrna 82, 85 in 87, to leto še tudi na mednarodnem ex temporu v Rogaški slatini.

Razstavljal je na skupinskih predstavitev likovnih del v raznih krajih Slovenije. Večkrat so njegova dela videli na Jesenicah, v Lescah in Ljubljani, kjer je med drugim sodeloval na reviji slovenskih likovnih skupin v avli Iskre ter na društveni razstavi ob koroški kmečki ohceti na Magistratu. Sicer je, razen v krajih likovnih kolonij, razstavljal še v Majšperku, Radovljici, Mariboru, Čačku, v bližini Raven na Rinskem vrelcu in pri Toniju v Kotljah.

Za razliko od drugih slikarjev Šumaha ne zanimajo barve, ampak se ukvarja le z risbo. To pa tematiki, upodabljanju bajt, kašt in drugih objektov ljudske arhitekture, tudi najbolj ustreza. Umetnostni zgodovinar dr. Cene Avguštin je ob Šumahovi razstavi zapisal:

Matevž Šumah sodi v tisto vrsto raven-skih slikarjev, ki so največ pripomogli k ohranitvi podobe naše ljudske arhitekture na slovenskem Koroškem. Tako kot v ostali Sloveniji je bilo ljudsko stavbarstvo tudi na tem lepem koščku naše zemlje izpostavljenno spremembam, ki so v veliki meri predrugačile nekdanjo podobo starih kmečkih

Janeževo

naselij. Nenadomestljive vrednote so postale žrtev spremenjenega okusa graditeljev, les in kamen so zamenjali drugačni materiali, tuji domačemu okolju. Spremenila so se razmerja med posameznimi hišnimi deli, podnebjem prilagojen naklon streh in njihova

kritina. Z občutkom za mero in okolje oblikovane lesene hodnike, vrata in okna in mnoge druge sestavine kmečkih domov so zamenjali industrijski izdelki, ki so osiromašili skladnost in domačnost ne samo hiš, temveč tudi celotnih vaških okolij.

Sekalova kašta

Franci Telcer

70-letnica slovenskega planinskega društva na Koroškem

Lansko in letošnje leto sta v znamenju obujanja velikih spominov in proslavljanja sedemdesetletnice konca prve svetovne vojne in nastanka Jugoslavije. Posebno za Mežiško dolino pa je bil odločilnega pomena boj za slovensko in jugoslovansko mejo. O teh jubilejih je bilo v preteklih mesecih precej napisanega. Na proslavah so se ljudje spominjali zgodovinskih dnevo in junaških mož, ki so veliko prispevali, da naša severna meja ne poteka južneje in so pomembni ne samo za naše slovensko ozemlje, temveč tudi za obstoj slovenskega življa in slovenske besede.

Malokdo ve, da je v teh težkih časih boja za slovenstvo stekla zibelka slovenskega planinskega društva za Mežiško dolino, in sicer leta 1919 v Pliberku, sedež pa so pozneje prenesli na Prevalje.

Tako se letos vsem spominskim jubilejem pridruži tudi praznovanje 70-letnice prvega slovenskega planinskega društva v Mežiški dolini. Že sama beseda slovensko planinsko društvo je v tistih prevratnih časih pomenila veliko pripadnost slovenskemu življu, ne samo v naši ožji okolici, saj se je to ime obdržalo vse do začetkov druge svetovne vojne.

Ob pomembnem jubileju prvega slovenskega planinskega društva za Mežiško dolino je naša dolžnost, da se spomnimo pobudnikov in ustanoviteljev planinske ideje in tudi razširjevalcev in utrjevalcev slovenske besede po naših planinskih predelih cele Koroške pokrajine.

Pomen ljudske arhitekture za obogatitev podobe naše krajine in z njo dragocene slikarske motivike so zgodaj spoznali tudi ravenski slikarji: Bobek, Boštjan, Bricman, Frühauf, Hojnik, Johman, Šubic, Šumah in drugi, ki smo jih srečali na zadnji društveni razstavi na ravenskem gradu. Med njimi se je Šumah izključno posvetil oblikovanju starih kmečkih domačij.

Rezultat njegovih slikarskih naporov je viden na nocojšnji predstavitvi, ki pomeni resničen kulturni dogodek. Njegove upodobitve stare ljudske arhitekture, stanovanjske in gospodarske, v sepiji, sodijo po slikarski in dokumentarni strani med najlepše dosežke te vrste pri nas in so vredne, da si jih ogledajo tudi drugod. Matevž Šumah zvesto sledi danim oblikam arhitekture, pri tem pa jim zna vdihniti razpoloženje kot spomin na toplo vzdušje, ki so ga ti spomeniki nekdanje izžarevali.

Ob jubileju planinstva v Mežiški dolini ne moremo mimo besed predsednika predsedstva SR Slovenije Janeza Stanovnika, ko je v Mariboru na proslavi 70-letnice bojev za severno mejo dejal:

»Jubilej ni samo priložnost za nostalgijo in simboliko, ampak predvsem priložnost, da se spomnimo svojih korenin, da se ozremo v zgodovino, da iz nje potegnemo poduk, izkušnje in napotilo za sedanjost. V luči tistih pomembnih dogodkov se namreč zrcalijo dileme današnjih dni. In kakšna so ta sporočila. Predvsem tale: V odločilnem trenutku sta potrebna čista vest in pogumno srce.«

Žig planinske koč na Uršlji gori iz leta 1920

Verjetno je to dvojce hotelo tudi naše prve pobudnike in uresničevalce planinske ideje. Da bi pomagali pri delu za ugoden izid plebiscita, so se zbrali mladi, zavedni in navdušeni Slovenci, med katerimi je bilo tudi nekaj planincev, zaposleni pri raznih ustanovah v Pliberku, ki je bil takrat uradno in upravno središče tudi za Mežiško dolino, in skupaj z domačini so 16. avgusta 1919 ustanovili **Mežiško podružnico slovenskega planinskega društva s sedežem v Pliberku.**

Ime podružnice je bilo dano namenoma, poudariti so hoteli, da je novo ustanovljena podružnica za Mežiško dolino, kjer je še takrat ni bilo. Začetki delovanja podružnice so bili skromnejši, v glavnem na plebiscitnem ozemlju, tako da je bila Mežiška dolina malo zanemarjena. Novo ustanovljena podružnica planinskega društva je imela za naloge prebujati in vzdrževati narodno zavest domačinov in pomagati za ugoden izid plebiscita. Prirejali so skupne izlete v bližnje kraje, obnovili in uredili nekaj planinskih poti. Prirejali in prikazovali so pripadnikom planinstva zdravo in koristno življenje v na-

ravi, spoznavali planinske okoliše in pristopek k njim. Od začetka so prirejali tudi planinske pohode, tako na Uršljo goro, Peco in na bližnji Obir. Planinsko postojanko in vremensko opazovalnico na Obirju (Ojstrc) je v takratnih prevratnih časih oskrbovalo osrednje planinsko društvo iz Ljubljane.

Po nesrečnem izidu koroškega plebiscita se je podružnica planinskega društva preselila na Prevalje, kjer je bil 22. maja 1921 prvi občni zbor »Mežiške podružnice slovenskega planinskega društva,« in je štela 115 članov. Njen teritorij je obsegal poleg Mežiške doline še območje do Marenberga in do Solčave. Planinskih koč in postojank na tem območju ni bilo, razen koč na Uršlji gori, ki pa jo je prevzela malo prej ustanovljena Mislinjska podružnica planinskega društva s sedežem v Slovenjgradcu, delovati je začela 5. julija 1919., ko je bil sedež naše podružnice še v Pliberku. Tako je edina postojanka na Koroškem prišla v upravljanje na štajersko stran, kar je vplivalo na ves nadaljnji razvoj planinstva v Mežiški dolini.

Skromni začetki delovanja Mežiške podružnice planinskega društva na Prevaljah so se nadaljevali skozi težke dneve takratnega časa. Vendar se je planinstvo kljub vsem težavam razvijalo, pridobivalo na svoji pomembnosti in razširjalo svoje članstvo na vsem svojem območju. Že kmalu so začeli misliti na postavitev koč na Peci. Planinci

Naslovna stran članske izkaznice Alpinističnega odseka Prevalje iz leta 1939

Dr. Dušan Senčar, pobudnik in ustanovitelj Podružnice slovenskega planinskega društva za Mežiško dolino leta 1919

gornje Mežiške doline iz Mežice, Žerjava in Črne so kmalu ustanovili novo podružnico, ki se je v začetku imenovala: Mežiška podružnica slovenskega planinskega društva Peca s sedežem v Mežici, in sicer 4.7. 1926.

Nova podružnica je ob podpori neutrudnega članstva, delavcev, rudarjev, kmetov in s pomočjo matičnega društva postavila v kratkem času na Peci novo kočo, katere otvoritev je bila 28. in 29. junija 1928. Tako je bilo rešeno vprašanje planinske postojanke na tem planinskem predelu. Obiskovanje obmejne Pece se je z novo postojanko zelo povečalo.

Že v prvih letih obstoja in delovanja je podružnica planinskega društva Prevalje skrbela, da so v Mežiški dolini pa tudi izven nje začeli delati nove planinske poti, saj to je bil pogoj za začetek planinskega dela med vedno novimi planinskimi množicami.

Urejene so bile poti proti Uršlji gori:

- s Prevalj mimo Večka, Lagojeta, Krvavca do Godca in na vrh Gore
- z Raven mimo Pokrova, Godca in na vrh
- iz Kotelj mimo Jurčka na vrh Uršlje gore (postavljena klop pri vodi iz Mežice preko Plata na vrh)
- iz Žerjava po Jazbinskem grabnu in iz Črne skozi Javorje proti vrhu.

S Prevalj je vodila pot skozi Leše v Mežico, ob poti iz Mežice čez Plat so postavili klop.

Iz Črne je bila urejena pot mimo sv. Jakoba v Solčavo.

Iz Dravograda je bila nadelana pot na Košenjak.

S Prevalj je bila markirana pot mimo Trotovega križa na Strojno.

Za obnovo in zaznamovanje planinskih poti je bil zelo zavzet predsednik Planinskega društva Prevalje Franc Ferjančič, saj je v letih 1935–1936 osebno obnovil vse poti proti Uršlji gori, uredil novo pot na Prevalje skozi Leše, na Obretana in na Uršljo goro. Namestil je baje 22 kažipotnih tabel. Planinska pot od planinske kočice na Peci v Toplo do Končnika je nastala na pobudo dr. Senčarja in je tudi nosila njegovo ime.

Kot že omenjeno, se je v Mežiški dolini začela planinska dejavnost po končani prvi svetovni vojni. Edina planinska postojanka je bila na Uršlji gori in tja so začeli zahajati planinci iz naše doline.

Zelo zanimivi so podatki obiska v tej koči, ki so se ohranili v vpisni knjigi v letih od 1920 do 1924.

V letu 1920 je bilo vpisanih v knjigo 295 obiskovalcev, od tega: s Prevalj 32, z Raven 18, iz Kotelj 16, iz Mežice 12, iz Črne 3, iz Slovenj Gradca 30, iz Šoštanja 50, ostali obiskovalci so bili iz Maribora, Celja, Ljubljane in Zagreba.

Prvi vpisniki s Prevalj (18.7.1920) so bili: Šteyer, Kokalj, K. Pernat, Ivan Kenda, Ernst Pernikac.

Še nadaljnji Prevaljčani: Mici Herl, Pepca Lahovnik, Rezi Meglič, Franc Herl, Teodor Filipovsky in Rezi, Ciril Mezner, Milena Stres, Karel Doberšek in Jožko Pernuš.

Z Raven so vpisani naslednji planinci:

Rok Slanič, ki je bil prvi planinski vodnik v mežiški dolini, Urban Pistotnik, Jurij Šafer, Johan Pratneker, Ivan Ternovšek, Karel Jauk, Fani Ledinek, Franc Volče, Ivan Gatter in Ivan Kržišnik.

Med prvimi vpisniki so tudi Ivan Serajnik, župnik v Kotljah, in Marchiottijevi.

Leto 1921:

Skupno število vpisanih se je zelo povečalo, in sicer na 1.037:

Prevalje 74, Ravne 180, Mežica 26, Črna 52, Leše 6, Kotlje 32, Slovenj Gradec 172.

Prvi šolski izlet: Meščanska šola Celje, drugi in tretji razred, dne 17.6.1921, 24 učencev.

Drugi šolski izlet: Izlet šolarjev osnovne šole v Črni z učiteljema Franjem Kogelnikom in Jankom Kuharjem s 35 učenci, 12.7.1921. 26. junija 1921 je predsednik društva Prevalje Karel Doberšek prvi markiral planinsko pot s Prevalj na Uršljo goro.

21. oktobra 1921, na praznik sv. Uršule, je bilo na Gori 11 Koprivcev. Obisk na postojanki se je v letu 1921 zelo povečal zlasti s planinci iz Šoštanja, Maribora, Celja in Zagreba.

Leto 1922:

V vpisni knjigi je vpisanih 1.294 planincev. Prevalje 123, Ravne 57, Mežica 49, Črna 15, Leše 18, Kotlje 22, Slovenj Gradec 187.

6.6.1922 sta planinca Vlado Topolovec in Erih Erker prva prehodila pot iz Maribora čez Pohorje–Uršljo goro–Črno–Raduho–Robanov kot–Korošico Kamniško sedlo do Kamnika.

Franc Ferjančič, predsednik Planinskega društva Prevalje, leta 1935 in 1936

13.8.1922 je bil vpisan na Uršlji gori Lovro Kuhar–Prežihov Voranc.

19.8.1922 so na Goro romali Lešani.

27.8.1922 je prepeval na Uršlji gori mešana zbor pevskega društva Slovenj Gradec, in sicer 18 pevcev.

Leto 1923:

Vpisanih 1.096 obiskovalcev.

Prevalje 60, Ravne 53, Mežica 14, Črna 21, Leše 11, Kotlje 19, Slovenj Gradec 159.

15. in 16.7.1923 so planinci iz Slovenj Gradca markirali planinsko pot na Uršljo goro in za to porabili 13 ur.

30.8.1923 je Henrik Vrunč iz Slovenj Gradca slavil svoj 50. pristop na Uršljo goro.

Pod vpisno številko 1064 je 23.9.1923 Ivo Škerjanc član SPD iz Ljubljane, opravil nadzor stanja v planinski koči in napisal: Postelje je treba prenoviti, vse slamnjace in vzglavne blazine na novo napolniti, ker se pri sedanjem stanju sploh ni mogoče odpočiti. Mislinjska podružnica, zdrami se...

Leto 1924

Obiskovanje planinske kočice na Uršlji gori je bilo vsako leto številnejše. To leto je bilo vpisanih 1.617 planincev:

Prevalje 111, Ravne 90, Mežica 24, Leše 8, Kotlje 28, Slovenj Gradec 197, Koprivcev 5. V letu 1924 se prvič pojavijo na Uršlji gori planinski obiskovalci iz Ptujja in okolice, in sicer zelo številni.

Naraslo je tudi število obiskovalcev iz Zagreba in drugih delov Hrvatske. 13.7.1924 so bili prvič na Uršlji gori planinci HPD–podružnice Sleme, Zagreb s svojo štampiljko. Številni obiskovalci so bili zopet iz Maribora, Celja, Ljubljane in iz Dolenjske. Skoraj najmnožičnejši je bil obisk iz Šoštanja in ostale Šaleške doline.

Med obiskovalci Uršlje gore so bili tudi znani planinski delavci v tistih časih, kot dr. Tominšek, dr. Davorin Senjor iz Maribora, kakor tudi iz tujine.

Pod rubriko opombe v vpisni knjigi so že tiste čase razni planinci vpisovali verze, včasih nesmiselne.

Eden od teh je bil:

Rožice cveto,
smrdi sekret,
mačice se gonijo,
spomlad bo spet.

Drugi mu ni ostal dolžan in je napisal:

Planincem kmalu prišli bi zlati časi,
če ne bi vsi le o sekretu kvasli.

Značilne za tista leta obiskovanja planinske postojanke na Uršlji gori so bile stalne kontrole iz žandarmerijskih postaj v Mežici, na Prevaljah in v Slovenj Gradcu; orožniki so redno tedensko obiskovali kočo in se v knjigo vedno uradno vpisovali.

Bili so pa tudi primeri, ko so nepovabljeni v kočo, posebno v zimskih časih, vdirali.

Tako je gospodar kočice pri otvoritvi 17. maja 1923 napisal:

Potem so si siloma odprli vrata, ki vodijo iz kuhinje v shrambo, od 70 litrov vina, ki je bilo v shrambi, ga je manjkalo okoli 40 litrov.

Najuspešnejši pohodnik na Uršljo goro v tistih prvih povojnih letih je bil gospodar kočice na Uršlji gori Franc Ejletc iz Slovenj Gradca, vendar je postal žrtev snežnega plazu na južni strani Gore. Še danes stoji znamenje njemu v spomin.

Podružnica planinskega društva na Prevaljah je bila še vedno brez planinske postojanke, vendar je pomagala, tudi denarno, pri graditvi kočice na Peci, pri gradnji Senjorjevega doma na Pohorju, ustoličenju kralja Matjaža na Peci leta 1932 in pri otvoritvi smučarske kočice nad Kotljami leta 1933.

Da bi oživili Strojno, so v letu 1935 pri kmetu Janežu, kamor je zahajalo precej ljudi s Prevalj in z Raven, uredili skromno zatočišče sobo s štirimi posteljami – in oskrbeli vpisno knjigo.

V vpisni knjigi je taka evidenca vpisanih: Leta 1935 – 8, 1936 – 103, 1937 – 149, 1938 – 180, 1939 – 134, 1940 – 128. Vpisna knjiga je ostala še med vojnimi leti in še nekaj let po vojni.

Ob najdenih spominih obiskovalcev na Uršlji gori je zanimiva in vesela ugotovitev, da je že od leta 1920 in dalje vsa leta do vojne takratni direktor Železarne Ravne rad zahajal na Uršljo goro in Strojno; zvesto mu sledijo (z redkimi izjemami) vsi naslednji in dosedanja glavni voditelji Železarne Ravne.

Poleg planinskega dela, organiziranja raznih pohodov, nadelave poti in zvestega spremljanja vse planinske dejavnosti, so začeli delo usmerjati tudi v druge športne dejavnosti. Tako je bil leta 1932 pod okriljem

Pavla in Jožko Pernuš, zaslužna planinska delavca v letih od 1936 do 1941 in od 1945 do 1954

planinskega društva ustanovljen zimskošportni odsek. Redno so prirejali tečaje smučanja za mladino in starejše. Prirejali so smučarske tekme z vrha Uršlje gore do Prevalj, ali skozi Leše na Prevalje. Leta 1936 so zgradili prvo smučarsko skakalnico na desni strani Meže, v bližini sedanje bencinske črpalke. Tu so bila tekmovanja tudi za mariborsko smučarsko podzvezo. Rekord skakalnice je imel še nam vsem poznani Franc Ivič, ki stanuje na Ravnah in sicer 18 metrov.

Leta 1936, 1937 in 1938 so bila za prevaljsko planinsko društvo zelo pomembna, saj sta v tem času začela delovati alpinistični in mladinski odsek. Takratna mladina Prevalj, nekaj tudi z Raven, se je začela aktivno vključevati v te dejavnosti. Posebno delaven je bil alpinistični odsek, ki si je kmalu pridobil tudi svoje zatočišče – pastirsko bajto na

Grohatu. Skromni v materialu in ostali opremi so se veselili dosežkov skupnega dela. Vsak prosti čas, ki ga je bilo takrat zelo malo so izrabili v stenah Raduhe in tudi Uršlje gore, kjer so nastajale prve plezalne smeri koroških alpinistov. Leta 1939 in 1940 so pripravili smučarsko-alpinistično tekmo z Durc do Grohata. Tekme leta 1940 se je udeležil tudi znani alpinist iz Solčave Franci Kerle.

Mladi rod alpinistov in mladincev je vse živahneje posegal v planinsko delovanje, za čel se je pojavljati zunaj doline, predvsem v Kamniških in tudi v Julijskih Alpah. Podružnica društva je uspešno napredovala s svojim delom in tudi z mladinskim udejstvom. Poleg delavnih in požrtvovalnih društvenih odbornikov je razvoj planinstva krojilo tudi nekaj že starejših planinskih ljubiteljev narave in stalnih pohodnikov na naše okoliške planinske vrhove.

Nekdanja planinska kočica na Obirju (Ojstrcu). V ozadju Kamniške planine

Ivan Belej, oboževalec Uršlje gore, Olševe in Potočke zijalke, je na slednjo večkrat šel peš s Prevalj. S tistih pohodov je prinašal dele kosti jamskega medveda.

Aktiven pohodnik na Uršljo goro je bil tudi Anton Ulšek, valjar iz ravenske fabrike, ki je bil v tistih časih rekorder s svojimi stotimi pristopi na Goro. Poznani so bili še nekateri vztrajni planinci-oboževalci Jankovca in Uršlje gore: Fran in Tiči Apohal, Alojz Motnik, Florjan Samec, Alojz Renner.

Rudarji in drugi planinci Mežice, Žerjava in Črne so pogosto hodili na Peco.

Vsako leto v mesecu marcu so smučarji Mežice prirejali smuk z vrha Pece do koč; v velikem številu so se ga udeleževali smučarji iz vse Slovenije in tudi z Zagreba.

Dvajsetletnico obstoja je podružnica slovenskega planinskega društva na Prevaljah proslavila skromno, vendar je v tem času opravila veliko vzgojno delo v vsej Mežiški dolini. Planinstvo je oživelo v skoraj vseh krajih.

Dne 26. marca 1939 so se odcepili tudi planinci iz Dravograda in ustanovili svoje planinsko društvo, ki je na Košenjaku nameravalo zgraditi planinsko postojanko, vendar jih je prehitela svetovna vojna. Pobudnik za ustanovitev društva v Dravogradu je bil agilni kapetan Ljudevit Gošler, zaposlen na okrajnem glavarstvu v Dravogradu.

Posebno agilnost so prevaljski planinci pokazali v letu 1940.

Obnovili so razne planinske poti, pripravili so kresovanje na Riflovm vrhu, planinsko predavanje prof. Petkovška, na železniški postaji Prevalje so postavili orientacijsko tablo Mežiške doline z vsemi planinskimi potmi in stezami.

Delavna sta bila alpinistični in mladinski odsek.

Smučarski odsek je pripravil na klubski dan 28.1.1940 štiri uspele prireditve: smuk za člane z Uršlje gore, smuk za ženske od Dihpola, smuk za mladince od Ravnjaka in nočni slalom z bklami nad železniško postajo.

Zadnji občni zbor je bil 15.2.1940 na Prevaljah. Delegat glavnega odbora iz Ljubljane je bil Miloš Grmovšek iz Slovenj Gradca. Društvo je takrat štelo 135 članov, 12 alpinistov in 5 mladincev, smučarski odsek je štel 22 članov.

Velik zagon in razvoj planinstva v Mežiški dolini je zasenčila in zavrla druga svetovna vojna.

Pobudniki, ustanovitelji in poznejši voditelji podružnice slovenskega planinskega društva za Mežiško dolino so morali zaradi slovenskega prepričanja ponovno zapustiti svoje domove.

Predsedniki planinskega društva Prevalje od začetka so bili: od ustanovitve leta 1919 v Pliberku in nadaljnja tri leta sta podružnico vodila dr. Dušan Senčar in Karel Daberšek.

Kar naslednjih 9 let, to je do leta 1933, je načeloval društvu Rajko Gruden. Leta 1934 je društvo vodil Ludvik Avšič, leta 1935 mu je stal na čelu Franc Ferjančič.

Od leta 1936 do začetka druge svetovne vojne leta 1941 je društvu načeloval Jožko Pernuš, ki mu je pri vsem delu pomagala žena Pavla.

Od nekdanjih odbornikov v prevaljskem društvu izpred vojne še živijo:

Adolf Černec

– odbornik društva leta 1936

– podnačelnik društva leta 1939 (živi na Prevaljah)

Lojze Krajger

– odbornik smučarskega odseka leta 1933

– gospodar smučarskega odseka leta 1940 (živi v Mariboru)

Pavla Pernuš

– pomočnica za tajniška in blagajniška dela od leta 1936 do leta 1941 (živi v Preddvoru pri Kranju)

Miha Riegl

– tajnik smučarskega odseka Prevalje leta 1938

– načelnik alpinističnega odseka leta 1937 do 1941 (živi v Ljubljani)

Boris Stres

– odbornik društva v letu 1933 (živi na Prevaljah).

Ob 70-letnici planinstva v Mežiški dolini se bomo spominjali ljudi, ki so v tistih odločilnih trenutkih za obstoj slovenstva znali povezati in voditi slovensko planinsko društvo, ki je utrjevalo ljudi v ljubezni do narave in pripadnosti narodu.

Odločnost in pogum sta nastopila v pravem času na pravem mestu in pri pravih

ljudih, kar se je odražalo pri vsem nadaljnjem uspešnem delu in razvoju slovenskega planinstva na Koroškem.

Terezija Jaser

MOJ RODNI KRAJ

**Tam, kjer zeleni so gozdovi,
pred domačijo lipa mi stoji,
tam moji so spomini
lepih mi otroških dni.**

**Tu dolina moja je zelena,
lepša zame ni nobena,
je zamenjal ne bi za vse zlato,
pesmi najlepše tu pojo.**

**Kjer so skalnate planine,
tam potoček žubori,
kjer planika lepo cvete,
tjakaj vleče me srce.**

**Tam, kjer živijo oče, mati,
bratje, sestre in prijatelji,
je moj ljubi rodni kraj
tja vračam jaz se rad nazaj.**

**Tu kjer slehernega sem poznal,
rad za vedno bi ostal,
prijatelji zatisnejo naj mi oko
in položje v rodno me zemljo.**

Slovenski železarji na poti na Triglav (1971)

Franc Černe

LAJŠATI ŽIVLJENJE INVALIDOM

Ob dvajsetletnici organiziranega dela telesnih in delovnih invalidov v občini Ravne na Koroškem

Začetek organizacije je leto 1969, ko je bilo ustanovljeno **Medobčinsko društvo telesnih invalidov Ravne na Koroškem**. To je imelo podružnice v občinah Dravograd, Radlje ob Dravi, Ravne na Koroškem in Slovenj Gradec. Na ravni republike pa je bila to leto ustanovljena Zveza telesnih invalidov.

Zaradi nekaterih specifičnosti v ravenski podružnici so bili že v začetku ustanovljeni krajevni odbori v Črni, Mežici in na Ravnah ter aktiva zaposlenih invalidov v Rudniku Mežica in v Železarni Ravne.

Društvo je bilo ustanovljeno brez osnovne materialne podlage. Obstajali so samo dobra volja in prizadevnost nekaj posameznikov ter veliko telesno prizadetih občanov, ki potrebujejo organizirano svetovalno in družbeno podporo. To pa jim društvo lahko nudi le z organiziranim delovanjem. Kljub velikim začetnim težavam je društvo le napredovalo. Ob koncu leta 1972 je štelo že 1081 rednih članov, od tega v ravenski podružnici 874, ostali pa so bili iz ostalih treh občin.

Materialna pomoč za delo društva sta bili dotacija Zveze telesnih invalidov Slovenije in podpora občinskih skupščin. Za reševanje materialnih osnov so potekale tudi nabiralne akcije, včlanjevanje podpornih članov – fizičnih in pravnih oseb, ki pa ni bilo zadovoljivo izpeljano. S članarino rednih članov se je nabralo vsekakor premalo sredstev. Organizirano so prodajali tudi značke, posebno ob mednarodnem dnevu invalidov, in stenske koledarje ob koncu leta.

Pri oblikovanju vsebine delovanja je veliko pomagala Konferenca za rehabilitacijo Maribor. Društvo je organiziralo tudi brezplačne pravne nasvete pri odvetniku v Dravogradu. Vključevalo se je v akcijo zaposlovanja težjih invalidov s telesno okvaro.

V letu 1974 so se podružnice Medobčinskega društva po občinah osamosvojile. Tako je bilo tudi v občini Ravne na Koroškem ustanovljeno samostojno **Društvo invalidov Ravne na Koroškem** in sicer 22. decembra 1974. To je še naprej imelo v začetku imenovane krajevne odbore, katerim se je pridružil še krajevni odbor Prevalje, in aktive invalidov v delovnem razmerju. Pozneje so bili s sodelovanjem sindikalne organizacije ustanovljeni še aktivi v Gradisu Ravne, Tovarni pohištva Prevalje in v Žagi in Gozdarstvu Črna. Krajevni odbori so se preimenovali v podružnice.

Število članstva je z leti naraščalo, saj je imela dejavnost društva, podružnic in aktivov družbeno koristne rezultate. Sedaj je že nekaj let v društvu včlanjenih okoli 1500 rednih članov (invalidov), od tega je okoli tretjina zaposlenih, okoli 500 pa je podpornih članov. V krajevnih skupnostih in v delovnih organizacijah v ravenski občini pa je precej več invalidov. Samo od skupnega števila invalidov I. kategorije (invalidskih upokojujencev) v občini je v društvu včlanjenih komaj polovica. Društvo ima tudi na tem področju še veliko dela.

Organizacija invalidov se je širila v vsej Sloveniji. Postopoma so ustanavljali društva invalidov tudi po drugih občinah in leta 1988 je imela Zveza društev invalidov Slovenije društva že v vseh občinah. Nekatero organizacijske enote te zveze pri delu tesneje sodelujejo. Tako je Društvo invalidov Ravne pobrateno z Društvom invalidov Jesenice. Društva invalidov koroških občin sodelujejo v skupnem koordinacijskem odboru. Aktiv invalidov Železarne Ravne sodeluje v koordinacijskem telesu z aktivi invalidov v delovnih organizacijah Slovenskih železarn. Prav tako sodelujejo tudi aktivi v Gradisu in v Lesni Slovenj Gradec. Vendar aktivi v delovnih organizacijah z manjšim številom zaposlenih invalidov niso prav zaživel. Dokaj ustrezno mesto delovanja sta našla le oba večja aktiva v ravenski

občini: V železarni in v rudniku, ki tudi dobro sodelujeta.

Društvo invalidov Ravne si prizadeva, da bi v občini vsako leto dostojno počastili mednarodni dan invalidov, ki je prvo pomladno nedeljo, vendar nima vselej dovolj sreče. V naši državi se je uveljavil tudi **teden invalidov**, ki je že nekaj let od 6. do 12. decembra. Medtem ko je **mednarodni dan** manifestativnega pomena, je »teden« delovnega značaja. Oba pa imata namen opozarjati javnost na problematiko invalidnih oseb in spodbujati družbo k reševanju le-te.

Položaj invalidov rešujemo v okviru zmogljivosti družbe. V ta namen delujejo razne službe, zavodi in ustanove, da kot družbene institucije v okviru pravnih norm pomagajo raznim vrstam invalidov, ki so potrebni družbene pomoči.

V vsakodnevnem življenju se prizadeti občan, ko išče družbeno pomoč v boju za svojo eksistenco, srečuje z različnimi težavami, nekorektnim odnosom, nepoznavanjem predpisov itd. Prizadeti človek je v večini primerov tudi prikrajšan za normalno družabno življenje in aktivnost.

Težke vrste invalidov se po specifičnosti telesne okvare že dalj časa združujejo v razne specializirane invalidske organizacije

Spomin na 1. maj 1925

Suzana Praper

HVALA TI ZA ŽIVLJENJE

Ni besed,
ni solz,
preveč je bolečine,
preveč je nedojemljivega...

Med cvetjem si,
ves moj,
ves zame,
ves v meni
– hvala ti za življenje.

Ni besed,
ni solz,
samo iris je,
iris z žalnim trakom.

Dajem ti ga,
v njem je vsa ljubezen,
ki ti je nisem smela priznati
– trdna sem morala biti ob tebi.

Najdi svoj mir,
živela bom
močna bom,
ti si tako hotel.

Ni besed,
ni solz,
preveč je bolečine,
preveč je nedojemljivega
– v meni ne boš umrl nikoli.

(gluhi, slepi,...), ki družbi po svojih močeh pomagajo reševati svoj eksistenčni položaj. Ostali telesno prizadeti invalidi, iz delovnega razmerja, invalidi s prirojeno telesno okvaro, boleznijo, iz prometnih nesreč in pri opravljanju kmečkega dela, pa do ustanovitve Zveze društev invalidov niso bili organizirani.

V dvajsetletnem delu se je pokazalo, kako potrebna je taka organizacija. To spoznavajo tako družba in krajevne institucije, katerim te organizacije pomagajo oblikovati ustrezne predpise in voditi aktivnost prizadetih občanov, kakor tudi delovne organizacije, katerim pomagajo reševati problematiko zaposlenih invalidov in vplivajo na varstvo pri delu. Do tega spoznanja pa so prav tako prišli tudi številni invalidi in drugi občani, saj so vsa vzajemna prizadevanja usmerjena v ustvarjanje humanejših odnosov in znosnejših pogojev dela, življenja in enakopravnejšega vključevanja prizadetih občanov v vse nivoje družbenega udejstvovanja.

Društvo invalidov Ravne na Koroškem deluje na družbenopolitičnem področju. Sodeluje z družbenopolitičnimi organizaci-

jami in skupnostmi, društvi itd. Dobro sodeluje s sindikalno organizacijo, posebno na občinski ravni, in tudi v nekaterih delovnih organizacijah. Uspešno pa je tudi sodelovanje v SZDL, zadnja leta še bolj, ko deluje koordinacijski odbor za delovanje socialno humanitarnih organizacij in razvoj socialistične solidarnosti pri občinski konferenci SZDL Ravne na Koroškem.

Velik napredek smo dosegli v občini pri reševanju problematike arhitekturnih ovir, posebno lani, ko je bila dokončno oblikovana ustrezna zakonodaja in normativi, ki zapovedujejo ukrepe pri vseh novogradnjah. Začeli smo tudi akcijo za rekonstrukcijo že zgrajenih ovir.

Društvo si prizadeva tudi seznanjati javnost s to problematiko in prosvetljevati člane, jim svetovati o možnostih reševanja osebne in skupne problematike.

V ospredju je socialna in humanitarna dejavnost. Večina akcij ima ta cilj, čeprav na prvi pogled ne dajejo takega videza, posebno z očmi zdravega aktivnega občana.

Združevanje in srečevanje invalidov, posebno onih z večjimi tegobami, ima večkratni pomen in cilj: rekreacija, sprostitve, ohranjanje zdravja, spodbujanje k aktivnemu življenju, vključevanju v družbo in še kaj, kar je posebej pomembno za prizadete osebe. Sem sodi tudi posredovanje in nudenje vsakršne pomoči, posebno onim z nizkimi gmotnimi možnostmi. Mišljeno je tudi kulturno udejstvovanje, spoznavanje domovine in širše okolice.

V organizaciji se odpirajo zahteve po novih področjih delovanja, odpira se nova problematika, skušamo doseči tako raven varstva invalidov, kakršno imajo sosednje razvite dežele. Tako družba kakor tudi invalidske organizacije imajo še veliko dela; razmere v naši družbi porajajo dodatno problematiko, poglobljajo nekatere že znane probleme.

Potreb po aktivnem delu je veliko, vedno pa primanjkuje požrtvovalnih aktivistov, na katerih sloni ta dejavnost. Dobrodošla je vsakršna pomoč in dobra volja posameznikov in družbenih dejavnikov.

Anton Ikovic

Požig pri Strevcu

Bila je nedelja, 22. oktobra 1944. Strevčeva Liza je bila pri sorodnikih v Jurjah v Remšeniku pri Železni Kapli. Tam je bil tudi Janez Erjavec, ki je imel v Jurjah poročeno hčer – opravljal je razna kmečka dela, marsikaj je znal postoriti in popraviti. Čeprav je imel na plečih že častitljivo število let, ga to pri delu ni motilo, dobro mu je šlo od rok.

Dopoldne je v Jurje vsa zadihana pritekla iz Železne Kaple Jurjevčeva Katica in komaj iz-

davila, da gredo Nemci v hajko proti Solčavi. Liza se je takoj odpravila proti Sv. Duhu. Ko je hitela po stezi po severnem pobočju Olševe, so jo opazili Nemci, ki so prispeli v Šentlenart. Začeli so streljati nanjo, a je k sreči niso zadeli. Pospešila je korake, da bi čimprej prišla domov in sporočila novico partizanom. Hitela je po bližnjicah in še pravi čas prispela domov. Tam je bil partizan Franc Štiftar–Svit in še nekaj drugih. Ko jim je povedala, kaj se dogaja, so nemudoma odšli.

Strevčeva domačija pri Sv. Duhu v Podolševi pred požigom

V Jurjah so slišali streljanje in spoznali, da je Liza v nevarnosti. Na pot se je odpravil še Janez Erjavec, da bi se prepričal, če je Lizi uspelo.

Ko je Janez prispel na Strevčevo, je bila Liza seveda že doma, vendar pa so na domačijo prišli nepovabljeni gostje: v hiši in okoli nje se je vrtelo okoli šestdeset policistov SS, v glavnem oficirjev s stražarji. Utaborili so se na kmetiji, drugi pa pri sosedih. Janezu niso dovolili, da bi se vrnil v Jurje.

Že prvi dan so se Nemci dodobra vgnezdili na Strevčevem. Zaklali so prašiča, petnajst kokoši in za nameček še telička. Tisti, ki so takrat še bili na domačiji, ne bodo nikoli pozabili nemškega komandanta, močnega možakarja srednje postave, ki je vidno užival, ko je kot kakšen kanibal trgal slastno meso in se naposled sit in zadovoljen zaril v spalno vrečo.

Dan pozneje je prišlo na domačijo še okrog dvesto Nemcev, ki so zavzeli vse pomembnejše točke v okolici Sv. Duha.

Med njimi je bil tudi partizanček, fantič, star kakšnih petnajst let. Pobič je bil v poletju 1944 na komandi mesta Solčava, ki je v tistih dneh taborila pri Icmniku, njegova mati pa je bila na komandi mesta menda kuharica. Skupaj s še nekaj partizani je v tistih poletnih dneh štiriinštiridesetega prišel na Strevčevo, da so jim napolnili nahrbtnike s hrano in tudi nje nasitili.

Sredi Nemcev je seveda takoj padel v oči domačim — spoznali so ga in prestrašili so se. Jih je izdal?

Zagledal je gospodarja Jurija. S prstom je pokazal nanj in dejal: »Ta je tisti, ki sodeluje s partizani!«

Jurija so takoj zaprli v sobo. Z nikomer več ni smel govoriti. V hiši so naredili preiskavo. Vdrli so v omare, pobrali obleko, vse, kar je bilo količkaj vrednega, vdrli tudi v shrambe... Začeli so klati prašiče, ovce in perutnino, hrano so nosili tudi od sosedov. Konje so krmili kar z žitom, ki so ga pokradli kmetom. Hišo in bližnjo okolico so zastražili in zavarovali s strojničnimi gnezdi. Tudi iz lin cerkvice Sv. Duha (v današnji Podolševi) so grozeče molele cevi mitraljezov — stražili so poveljujoči štab 13. SS policijski regiment iz Železne Kaple in Bovelj.

Na Strevčevem je bil tiste dni tudi čevljar Miha Tičar, ki je delal in popravljaval obutev. Takrat je bil običaj, da so čevljarji hodili od kmeta do kmeta in se pri njih zadrževali toliko časa, dokler niso zakrpali zadnjega para in naredili novo, kar je bilo novega treba.

Proti večeru 26. oktobra so nemci prignali Matija Černeta in Ljuba Prodnika. Prejšnji dan sta namreč pobegnili iz kolone pregnancev pri Pavliču v Koroški Beli. Partizani Bračičeve brigade so napadli Nemce, ki so selili Solčavane, Ljubo in Matija pa sta izrabila priložnost. Od nekod so prignali tudi Slavka Štebeta, še otroka in Franca Šoparja. Skupaj z domačimi so jih stlačili v sobico, kjer so brez hrane čakali na usodo.

Zvečer je poskusil srečo Franc Šopar. Prosil je, če sme na stranišče, ki je stalo zunaj, na strmem pobočju ob zidu hiše. Dovolili so mu. Stražar, ki je stražil vhod v hišo, se je nemirno prestopal ob vhodu in čakal, kdaj se bo Franc prikazal. Le ta je stražarja opazoval skozi lino straniščnih vrat. Ko se je vojak za hip obrnil, je Franc skočil iz stranišča, se pognal po strmini proti gozdu, vendar ga je stražar hitro opazil.

Počili so streli. Franc jo je odnesel le z manjšimi praskami po glavi, ki jih je dobil med begom po gozdu.

Nemce je dogodek razjezil. Gospodarja Jurija so takoj odgnali v gornje prostore in ga začeli ponovno zasliševati in tudi pretepati. Zjutraj, ko se je vračal od zasliševanja, je pred domačimi potegnul srajco izza hlač. Prikazale so se marogaste lise. Obdolžili so ga, da je kriv, ker je ujetnik pobegnil. Bili so prepričani, da bo Franc sporočil partizanom, kje so, kaj delajo, koliko jih je. Jurij je bil popolnoma obupan. Hčeri Lizi je dejal: »Liza, poglej skozi vrata! Tam stoji stražar s strojnico in le čaka na povelje, da nas vse potolče!«

Hotel je skočiti skozi okno, a ga je Liza zadržala. Prepričala se je, da je pred vrati res stražar s strojnico. Medtem se je zgodilo nekaj, česar ni nihče pričakoval, saj je šlo za sekunde. V Jurjevih rokah se je nenadoma znašel nož, trenutek pozneje pa si je nesrečnež prerezal žilo na vratu in omahnil. Soba je nenadoma oživela. Liza je skočila k očetju, da bi mu pomagala. Bil je ves krvav. Povsem slučajno se je, ko je prišla nož, tudi sama vrezala v levo roko. Poskušali so očetju ustaviti kri, takrat pa je v prostor stopil vojak in Jurija zgrabil za nogo in odvrlel v sosednjo sobo. Pozneje so ga domači spravili nazaj in ga še obvezali.

Večina Nemcev je bila še vedno pri Strevčevih, v soseščino so hodili le ropat in nabrano nosili nazaj, nahrbtnik za nahrbtnikom. Pri Strevčevih so si plen razdelili. Frida, ki je bila med vojno uslužbenka na pošti v Železni Kapli, je povedala, da so policisti, ki so bili v hajki, požigalci, še dolgo časa pošiljali svojcem velike zavojce naropanega blaga. 27. oktobra ob šestih zjutraj so nemci znosili iz hiše še zadnje stvari in si napolnili nahrbtnike. Strevčevim so ukazali, naj se pripravijo na odhod. V hišo so nanosili slame, pri sosedu Plodru pa so staknili nekaj litrov bencina, z njim polili slamo in podtaknili ogenj.

Liza je vpregla par volov v gare, na katere so naložili gospodarja, ki je bil še pri zavesti. Kolona izgnancev se je začela pomikati proti Klemenškovi domačiji. Za njimi so ostali plameni, ki so naglo spreminjali domačijo v pepel in ruševine.

Ko je gorela Solčava, so Nemci škodoželjno in cinično pripomnili Strevčevim, da je to delo banditov. Verjeli naj bi, da je bil požig partizansko dejanje. Ni jim uspelo. Pač pa jim je uspelo, da so zaklali in pojedli petnajst kokoši in štiri prašiče, pet pa jih je zgorelo, in da so odgnali devet glav goveje živine. Trideset ovac je med potjo ušlo. Pozneje so jih polovili partizani in preostali domačini.

S Strevčevega domovanja so odšli v dolgi koloni gospodar Jurij z ženo Marijo, v pregnanstvo sta se morali podati hčeri Liza in Marija, pa stari oče Franc Kramar in Miha Tičar, Ljubo Prodnik, Matija Černe in Slavko Štebe in tudi očim Marije Selišnik, gospodinje na Strevčevem, Janez Erjavec.

V žalostnem sprevodu so se znašli še sosedje: Potočnikovi, Rogarjevi, Plodrovi, Kolarjevi in Golerjevi, skupno 37.

Ves dan je močno snežilo in deževalo. Ko so prišli na Krofičevo, so se za kratek čas ustavili in nadaljevali pot na Pastirkov vrh mimo nekdanje jugoslovanske karavle na Šentlenart in v Železno Kaplo. Na železniški postaji jih je sprejela Repelnova mati s polnim vedrom vročega

Marija Podbrežnik

Solčavskim domovom!

**Mirno so tekli nam dnevi in leta
v hribih, planinah solčavskih domov,
niso poznali zlobnosti sveta,
ki prihrumel je pod mili naš krov.**

**Priljubljeni bili po širnem ste svetu,
še bolj so ljubili vas rodci zemlje.
Opustošili vas so — nas odgnali po svetu,
kjer v revščini in bedi zdaj mnogi žive.**

**Mili so klici se zvijali s prsi,
ko švigal' plameni iz naših so koč.
Očetje in matere, starčki, otroci
klicali Njega so na pomoč.**

**Prošnja pomagala ni prav nobena,
tudi ne jok nedolžnih otrok.
Brezdomci postali — minuta b'la ena,
zdaj dom naš odslej — nam bode povsod.**

**Zbogom vi hribi, zbogom planine,
ki bili ste kras teh tihih domov!
Zbogom tud' travniki in naše njive,
dokler ne povrnemo v dom se spet nov.**

**Ura svobode se približuje,
ko rešen trpljenja slovenski bo rod.
Nad tabo, sovražnik, se že maščuje
krivica, ki delal si jo tod in drugod.**

**Dvigali so se kot velikani,
čez celi svet so hoteli biti gospod;
že omahujejo sreče pijani,
vetrič ponesel jih bode odtod.**

čaja, ki so ga premraženi izgnanci z veseljem použili, mokri in utrujeni ter zaviti v molk in žalost. Nemcem to ni bilo všeč, zdirali so se nad usmiljeno ženico in ji prepovedali nadaljnjo delitev okrepcilne tekočine ali česa drugega.

Liza je morala peljati očeta s postaje v središče Železne Kaple, kjer so jih nameravali zapreti. Med divjaško razpoloženimi Nemci je bil tudi neki policist iz Gorenjske, ki se je zavzel za Lizo in njenega očeta. Takrat je prišla k njim še Piskernikova Matilda in poklicala župana Trobija in zdravnika. Piskernikova si ni pomišljala: Temeljito je oštela Nemce in jih pregovorila, da so Lizo in njenega očeta pustili pri njej. Zdravnik je takoj nudil prvo pomoč Juriju, k njemu je prišel tudi duhovnik. Odpeljali so ga v bolnišnico pri Gospe Sveti, kjer je 30. oktobra ob 12. uri tudi umrl. K težavam se je pritaknila še pljučnica in Juriju ni bilo več pomoči...

Nekoliko srečnejšo usodo je doživel Janez Erjavec. Ko se je dolga kolona nesrečnežev pomikala od Strevca proti Kolarju, se je Janez odločil, da jim bo v jarku Globovšku pobegnil. Nekemu Nemcu je dejal, da mora na stran in je zavil na pot proti Strevčevi pustoti. Z njim se je odpravil tudi Nemeč, ki ga je ves čas stražil. Janez je čepel in čepel za grmom in se napenjal, kar se je le dalo dolgo, dokler se ni Nemeč naveličal. Stopil je k njemu, ga nekajkrat brcnil v zadnjico in rohnol nad njim, naj se

Gora vabi

vendarle zgane in odide. Janez pa, kot da je iz kamna: Za tuljenje in brce se sploh ni zmenil in naposled je Nmec meni nič tebi nič odšel in pustil Janeza pri miru. Možak jo je počasi mahnil v drugo smer, čez vrh in v Jurje.

Povedali so mu, da je Liza ostala v Železni Kapli. Odšel je na obisk in ko je zagledal Lizo, se je od veselja razjokal. Pozneje je še večkrat pripovedoval zgodbo o pobegu in se ji skupaj z drugimi sladko nasmejal in dejal: »Kako je bilo težko po sili srati, a vendar se je splačalo.«

Liza pa je bila pri Piskernikovi Matildi vse do osvoboditve. Imela je dovolilnico na tuje ime in je lahko živela v Železni Kapli. Priskrbela sta ji jo župan Trobi in Franc Piskernik, ki je bil pri Landwahe (deželni straži).

V bližini Judenburga, v Pölsu, je bila velika graščina, kjer je delala tudi Marja (Mira) Selišnik—Strevčeva. Z njo je delala tudi skupina tridesetih Rusov, moških in žensk. Opravljali so kmečka dela. Mira je pisala sestri Lizi, naj jo vendarle reši iz taborišča, iz kraja, kjer je veliko trpela. Liza se je decembra podala na pot, da bi rešila sestro. Z njo je odšla tudi Smolnikova iz Železne Kaple, ki je dobro obvladala nemščino.

Prišli sta v graščino. S sestro se je Liza lahko pogovarjala le ob navzočnosti glavne kuharice, ki je bila nemškega rodu. Medtem ko je Smolnikova govorila s kuharico nemško, je Liza namignila Miri, da jo bo skušala rešiti, da bo prišel k njej nekdo drug in jo povabil v Judenburg in da bodo pri pobegu sodelovale tudi Rusinje. Tako naj bi se Mira rešila neljubega tlačanjenja pri grafu Heinrichu Ertlu. Uspelo je...

Bil je mesec april 1945. Silvester Štiftar, p.d. Gracunov iz Solčave, in Liza sta odšla v Judenburg. Iz Železne Kaple sta se odpravila z vlakom. Med potjo sta zaradi močnega bombardiranja morala večkrat presteti. Iz Judenburga sta se peš odpravila do Fohnsdorfa. Večkrat sta se morala skriti v gozdu, ker so letala nenehno napadala okolico. Najprej sta obiskala Plodrove, ki so bili v bližini Judenburga, in jim razodela načrta za pobeg. Valerija Vršnik in njena sestra Micika sta takoj pristali, oče Rudolf pa se je zbal. Dogovorili so se, naj bi pobegnili ponoči. Pri Plodrovih je ostala Liza, k Miri pa je odšel Silvester. Tako je bilo dogovorjeno. Pešačiti je bilo treba eno uro. Dogovorili so se, da se na pol poti, na nekem križišču, sestanejo. Ko je Silvester prišel v graščino Ertl in obiskal Miro, je ta takoj pobegnila, ne da bi se preoblekla, saj so preveč pazili nanjo. Odšla je, kakršna je bila, v delovni obleki, iz hleva. Silvester in Mira sta kmalu prispela v Ditensdorf pri Judenburgu, k Plodrovim, kjer jih je že čakala Liza. Takoj so s pobegom seznanili vse Plodrove. Micika Vršnik je bila že v postelji, bilo je okoli polnoči. Na pol oblečena je takoj odšla in se še med potjo oblačila. Liza je šla naprej — imela je nemško dovolilnico in bi lahko v primeru nevarnosti z dogovorjenim znakom obvestila ostale, ki so šli za njo. Pešačili so do železniške postaje Ostmark. Na postaji je vrvelo, ljudje so se umikali pred fronto. Pobegli so se pomašali mednje in se peljali proti Celovcu. V bližini mesta so izstopili, bilo je varneje. Spet so pešačili. Pri Velikovcu so zavili na most čez Dravo in se potem ob Dravi oglasili pri nekem kmetu in tam prespali, mokri in utrujeni, na hlevu. Domači so jim postregli s hrano. Zjutraj so krenili proti Železni Kapli.

Vsiljenega potovanja in nemškega tlačanstva je bilo konec. Konec za vselej. Iz taborišča sta se na podlagi prošenj že prej vrnila tudi mati Marija in stari oče Franc Kramar.

Jernej Krof

MOJA MATI

Umrta mi je moja mati
časi so minili zlati.
Zdaj ko že ni moje mame,
minile so vse igre zame.

Ko so še bili pri življenju,
sem imel jih v mišljenju;
ko jih pa že nimam več,
so nanje misli še bolj všeč.

Zapisal to bom v spomin,
ker sem te matere bil sin;
naj le vedo to drugi še,
kako se mi godilo je.

So malega opasali
in z mlekom me okrepčali,
so posteljo postiljali
in v šolo me pošiljali.

So mene tudi umivali,
obleko zame šivali;
obleko zame likali,
maniro zame slikali.

So štrikali mi nogavice,
kar je navada z »Lokovice«!
Storil bi jim jaz krivico,
če prikrival bi resnico.

So zame tudi kruhek pekli,
da boš še sit, so vedno rekli.
Po šegi preprosta, kakor je,
ker nisem hodil v goste še.

Obleko so mi vso oprali,
hišo v redu držat znali,
v boleznih me tolažili,
trpljenje s tem ublažili.

Za domačim še ognjiščem,
tuje slave si ne iščem;
jaz mislim le na mamico,
s prisrčno vso hvaležnostjo.

Kar sem jaz jim prej obečal,
sem zanje vso skrb posvečal,
da niso bli osamljeni,
z zdravili pa založeni.

To je ena proti sto,
od mene kar prejeli so—
verujem še iz mladih nog,
vse povrnil jim bo Bog!

Rok Gorenšek

V MLINU

Prekrasno spomladansko nedeljsko jutro je bilo. Sonce je sijalo, ptički so se spreletavali po drevju. Njihovo ščebetanje in žvrgolenje je napolnjevalo ozračje. Tisočere rosne kapljice so se bleščale med travo, po cvetju in grmovju. Videti je bilo, kakor da povsod žari in se iskri na tisoče in tisoče žarečih, lesketajočih se biserov in diamantov.

Iz stare, z jutranjim soncem obsijane kmečke hiše je stopilo mlado, brhko dekle in obstalo na pragu. Oblečeno je bilo v zeleno, do kolen segajočo obleko, ki je čudovito pristajala njeni vitki postavi, zalemu, zardelemu obrazu, ki so ga obrobjali bujni, zlatorumeni lasje, ki so ji v dve kiti spleteni viseli spredaj na prsi. S praga se je dekle s sijočim in nasmejanim obrazom ozrlo po cvetočem sadovnjaku pred hišo. Njen pogled je splaval čez vrhove dreves sadovnjaka in bližnjega gozda proti jugu, tja proti Gori, ki se je vsa temna, strma in mogočna dvigala proti nebu, polnem sinjine tega prelepega, jasnega dne.

Mir, lepoto in ubranost zgodnjega nedeljskega jutra je tedaj zmotil mlad, lep fant, ki se je nenadoma prikazal na poti skozi cvetoči sadovnjak. Lahkotno je preskočil jarek na začetku sadovnjaka in se s hitrimi koraki napotil proti hiši. Ko je zagledal na pragu dekle, ki ga še ni opazilo, ker je gledalo proti Gori, ji je veselo in prešerno zaklical: »Hej, ti, ljubica!« Ali si že pokonci! Lepa si kot rožica. Joj, kako težko sem že čakal, da te zopet vidim. Daj! Moram te poljubiti!«

Po teh besedah je fant stopil na prag in potegnil dekle k sebi. Dekle je ob nenadejanem fantovem prihodu presenečeno vzkliknilo: »Glej ga, glej! Odkod si se pa ti vzel tako zgodaj zjutraj? Kje si bil? Le kod si hodil, da te tako dolgo ni bilo k nam. Mislila sem že, da si čisto pozabil name. Da me nimaš več rad in me ne ljubiš več?« Namesto odgovora je fant dekle močno stisnil k sebi in jo krepko poljubil na njena sočna, vabljava, rdeča usta. Dekle je stopilo na prste, z obema rokama objelo fanta okrog vratu in mu vrnilo sladek, vroč poljub. Srečna sta si pogledala v oči in se drug drugemu blaženo nasmehnila. Srci sta jima obema močneje utripali. Ustnice so šepetale besede zaljubljenec. »Ljubim te! Rad, rada te imam! Zmeraj boš moja, boš moj, naj se zgodi in pride karkoli!

Ko sta se končno le spustila iz objema, se je dekle za korak odmaknilo od fanta. Šegavo, smeje se ga je pogledalo in dejalo: »Ti! Veš kaj, danes si pa res kar pravi čas prišel k nam. Z mano boš šel v mlin, ki je doli pri potoku. Tja me pošiljajo oče, da pogledam, kako se melje žito za »krušno«. Sama pa ne hodim rada tja, saj stoji mlin v gozdu, na samoti. Bi me lahko tam, na samem, še kdo pričakal! Kaj ne, da boš šel z menoj?« »Rad grem s teboj, kamorkoli greš ti!« »Dobro tedaj,« mu je odgovorilo dekle. »Tu na pragu me malo počakaj. Le za hip skočim v hišo, da očeta še nekaj vprašam.«

Dekle se je zares kmalu vrnilo iz hiše. Prijela je fanta za roko in odšla sta po poti proti mlinu.

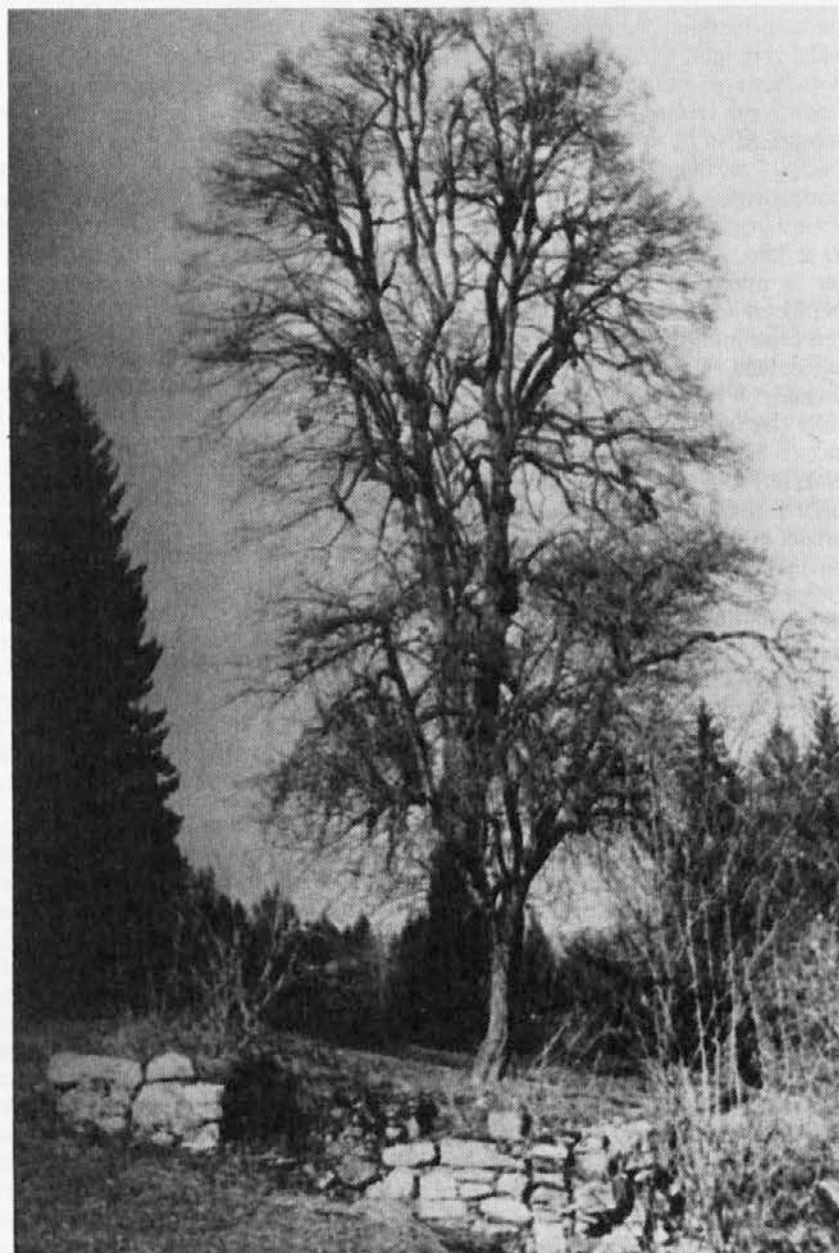
Tja je vodila ozka pot, najprej skozi sadovnjak za hišo, nato pa po tratih navzdol v gozd ob

potoku. Tam se je med drevjem skrival mlin. Po tej z zelenim, mehkim mahom porasli poti sta v siju zlatih žarkov počasi hodila, slepa in gluha za vso lepoto mladega jutra in prebujajoče se narave. Že od daleč se jima je videlo, da sta še oba mlada in zaljubljena. Dekletu bi bili lahko prisodili kakih 18 pomladi življenja, fantu pa nekaj več. V svoji zaljubljenosti sta se resnično počutila tako, kakor da bi bila sama na vsem božjem svetu. Hodila sta kot zamaknjena, da se jima je sredi svetlega, sončnega dne temnilo pred očmi. Vsakih nekaj korakov sta obstala na poti in se strastno poljubila. Od sladke omamljenosti se jima je vrtelo v glavah, vsa mehka v kolenih, sta se le s težavo obdržala na nogah. Čeprav mlin ni bil daleč, sta za pot potrebovala kar precej časa. Ko sta prišla do gozda pri potoku, sta od tam zaslišala šumenje vode in ropotanje mlina. Pot ju je peljala med drevje, kjer sta na majhni jasi zagledala mlin.

Pred njima je stala stara, lesena stavba, zaplankana z deskami in pokrita s »šitlmi«. To je bil mlin na vodo, tak, kakršnih je bilo nekoč, še ne

pred tako davnim časom, vse polno ob vseh naših rekah in potokih, ob vsaki dovolj močni tekoči vodi. Kjer vode ni bilo dovolj, so naredili jezerce, ribnik, zbiralnik za vodo, ki so jo potem, ko se je napolnil, izpustili, da je tekla na mlin in ga poganjala, dokler je v zbiralniku ni zmanjkalo. Če je bil padeč vode za pogon mlina premajhen, so više ob vodnem toku zgradili jez. Vodo so speljali v poseben jarek, po katerem je tekla do kraja, kjer je bil padeč dovolj velik, da je voda lahko gnala mlin. Na primernem kraju pred mlinom so vodo napeljali v lesene, iz drevsnih debel stesane žlebove, ali iz desk narejene rače. Te so položili na lesene, včasih tudi po več metrov visoke stolice, po katerih je voda tekla do mlina, kjer je po zadnjem, strmo nagnjenem žlebu drvela in padala v »škorce«, posode za vodo, velikega, vodnega kolesa, ki je bilo na zunanji, obvodni strani mlina. Voda je kolo s svojo težo zavrtela in ga poganjala. Kolo se je vrtelo toliko hitreje, kolikor več vode je bilo.

Strmo nagnjeni žleb se je dal premikati sem in tja. To je omogočal poseben lesen vzvod,

Spomin na domačijo

Stavba je kar v redu, le plakatiranje bo treba prepovedati

pritrjen na žleb, ki je segal z enim koncem v mlin. Z njim so lahko mlin pognali ali ga ustavili. S tem, da so potegnili vzvod v mlin, so premaknili žleb na kolo, če so ga pa porinili ven, so potisnili žleb s kolesa. S tem so pognali ali pa ustavili mlin. Po domače se je temu reklo: »Daj vodo gor, na kolo. Daj vodo dol, s kolesa.« V vsakem mlinu je bila tudi glavna pogonska os, imenovana vreteno. Vreteno se je vrtele na dveh tečajih, ki so ju mazali s staro svinjsko mastjo. Podlaga tečajema sta bili dve močni štirioglati, podolgovati leseni kladi. Zunaj mlina je bilo z »mantarogami« na vreteno pritrjeno vodno kolo, ki je bilo od pol do enega metra in več široko ter je imelo do štiri in več metrov premera. Narčeno je bilo iz macesnovega lesa, ki je odporen proti mokroti. Vreteno je bilo leseno in precej debelo. Obrezano je bilo na šest ali osem vogalov. V mlinu so bile v vreteno zabite lesene roke (tace), ki so med vrtenjem vretena dvigale stope. Skoraj vsak mlin je imel po dve stopi. Nekateri tudi po štiri, šest in celo več. Stope so uporabili za phanje žita. Phali so ječmen, ajdo, proso, oves in drugo. Na notranjem koncu vretena je bilo nanj pritrjeno leseno, zobato kolo. Od prednje strani so bili vanj vdeleni leseni zobje, s katerimi je kolo vrtele »panj«, ki je s svojo navpično osjo vrtele mlinski kamen. Panj je bil lesen valj s 30 do 50 cm premera in do 75 cm visok. Njegovi navpični leseni zobje so se ujeli z zobmi kolesa, ki je z vrtenjem poganjalo panj, z njim pa mlinski kamen. Eden izmed 20 do 30 cm dolgih panjevih zobov se je dal sneti, da se je »mlinsko kolo« lahko vrtele v »prazno«, to je brez panja. To je bilo takrat ko so phali ali pa uporabljali vodni pogon za pogon mlatilnice, slamoreznice, sadnega mlina ali česa drugega. Spodnji tečaj panjeve navpične osi je tekkel v lesenem ali kovinskem tečaju, imenovanem »ponovčka«, mazali so ga z oljem ali s staro svinjsko mastjo. Ponovčka je ležala na pravokotno nad vreteno pritrjenem lesenem tramu, ki se je s posebnim vijalom, pritrjenim na štedco, dal dvigati ali spuščati. Z njim so dvigali ali spuščali mlinski kamen, ki se je vrtele in mlet bolj debelo ali bolj drobno moko. Na navpični osi, na katero je bil spodaj pritrjen panj in ki je segla navzgor, skozi sredino spodnjega, stoječega mlinskega kamna, v sredino odprtine na sredi

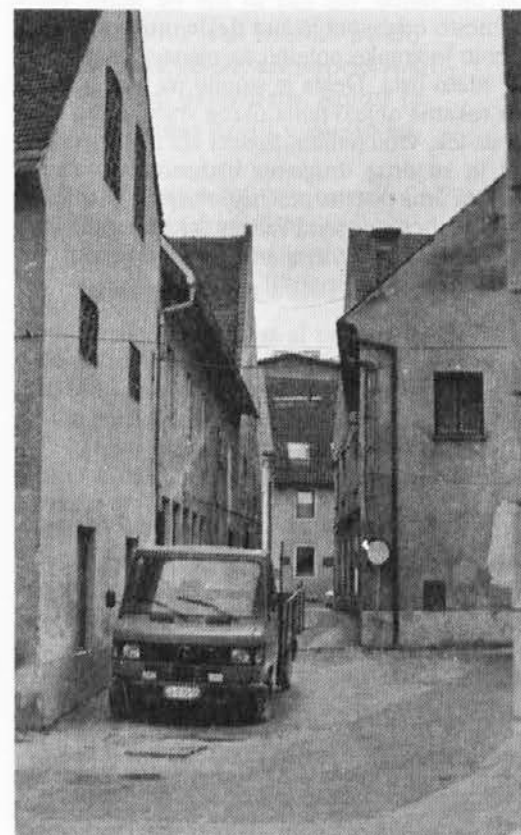
zgornjega, vrtečega se mlinskega kamna. Tam je bilo vdeleno posebno kovinsko ležišče, v katerem je segal zgornji konec navpične osi in omogočal vrtenje kamna in mletje žitnega zrnja. Spodnji mlinski kamen je bil debelejši (višji), zgornji pa nekoliko tanjši (nižji). Oba kamna sta bila enakega premera, do enega ali pol drugega metra. Zaradi varnosti in zato, da se ne bi raztresalo žito in moka, sta bila oba kamna zadelana v lesen varnostni oklep oziroma pokrov. Mlinski kamni so bili izklesani iz posebnega kamna kremenjaka. »Rženi« so bili bolj grobi. Namenjeni so bili za mletje žita za kruh. »Pšenični« so bili finejši in so bili namenjeni le za mletje bele, pšenične moke.

Nad kamni je bil pritrjen štirioglat lijak iz lesa. Imenoval se je »grođ«, vanj so nasuli žito za mletje. Dno lijaka se je dalo premikati sem in tja s pomočjo lesene tace, ki je segala v okroglo odprtino sredi gornjega mlinskega kamna, ki jo je s svojim vrtenjem premikal. S tem je bilo doseženo enakomerno odtokanje žita iz lijaka med kamne. premikanje dna lijaka se je dalo uravnati s pomočjo vijaka, pričvrščenega na grođ oziroma lijak. Curek žita, ki je teklo iz lijaka, je moral biti tanek in enakomeren. Če je bil tok žita premočan, se je lahko zamašilo. Žito za mletje je moralo biti tudi dovolj suho, sicer se je pri mletju naredil »podlep«. Zaradi vlage je namesto moke in otrobov začela nastajati testu podobna masa, ki je zamašila kamne ter je bilo potrebno dolgotrajno in zamudno čiščenje.

Mlinski kamni z grodom, lijakom za žito, so bili postavljeni na dva metra visok, lesen podij, ki je zavzemal skoraj polovico vsega prostora v mlinu. Pod njim je bilo vreteno z zobatim mlinskim kolesom in panjem. Podij se je imenoval »štedca«. Pred štedco je v sredini, na tleh mlina, stala na štirih nogah podolgovatemu, štirioglatemu zaboju podobna »stresalna omara«, po domače imenovana »pajklkošt«. Izpod štedce je v stresalno omaro segalo leseno, viličasto, na dva roga narejeno stresalo. Poganjali so ga leseni zobje, navpično vdeleni v spodnjo ploskev panja. Stresalna omara je imela ob daljši strani večja, štirioglasta vrata za odvzem moke iz omare. Na prednji strani omare je bila okrogla odprtina, skozi katero so v omaro namestili njen naj-

važnejši del, »putlo«, za moko. »Putla« je bila tako dolga kot stresalna omara. Vanjo je bila pritrjena poševno od zadaj naprej. Sešita je bila iz močnega, gostega platna, imenovanega »kranjski prt«. Putla je imela spredaj všit okrogel, lesen obroč, do 30 cm premera, ki je bil širši kot sprednja okrogla odprtina stresalne omare. Zadaj je imela pa všit štirioglat, železen okvir, s katerim so jo pritrdili v okvir odprtine, po kateri je prihajalo zmleto žito v stresalno omaro, oziroma v putlo. Oba obroča sta rabila za pritrditev putle v stresalno omaro. Na sredini putle sta bili pritrjeni dve usnjeni pentlji, ki sta se nataknili na oba roga viličastega stresala za stresanje putle. V sredini putle, na spodnji strani, je bila všita posebna, iz svile stkana mreža, ki je služila kot sito, skozi katero se je presejala zmes moke in otrobov. Moka je padala skozi luknjice v tkanini in ostala v stresalni omari. Otrobi in zdrob pa so potovali naprej po putli. Pred prednjo stranjo stresalne omare je bilo na tleh posebno leseno korito. Nad njim pa posebno ožje stresalo, »zajbrli«. Služilo je za pridobivanje koruznega, pšeničnega ali drugega zdroba. Na zajbrli je iz okrogle odprtine iz putle padala zmes zdroba in otrobov. Tudi to stresalo je dobivalo pogon po posebnem vzvodu od zobatega kolesa, oziroma panja. Na levi strani omare je bil na štedco pritrjen vijak za dviganje in spuščanje mlinskega kamna. S tem so dosegli bolj grobo ali finejšo mletje žita oz. moke. Na desni strani pa so bile posebne stopnice za dostop na štedco.

Od putle je bila odvisna kakovost moke. Putle so bile glede na tkanino, skozi katero se je presejala moka, zelo različne. Najboljše za najfinejšo in najboljšo belo pšenično moko, tisto za pustne krape, božično ali velikonočno pogáčo so bile svilene. Stkane in narejene so bile iz prave, naravne svile. Zato so bile tudi zelo drage in težko jih je bilo dobiti. Putle za krušno moko so bile stkane bolj grobo, zato je bila moka tudi debelejša in bolj črna. Bolj črna moka so dobili tudi tako, da so bolj »stisnili« mlinska kamna, ki sta potem bolj na drobno zmlela tudi otrobe, lupinice žitnega zrnja. Kruh iz takšne moke je

Tudi stranske ulice morajo biti urejene

bil zares črn in težak. To so počeli zmeraj, kadar je bila slaba žitna letina. Žita je ponavadi proti koncu zime ali spomladi zmanjkalo ter ga je bilo treba do nove letine kupovati. To se je pred drugo svetovno vojsko po naših koroških kmetijah kaj pogosto dogajalo. Šteco, stresalno omaro, grodelj za žito, stope, držaje in vijake, je imel vsak boljši mlin okrašene z rezbarijami in okraski iz lesa. Vsi držaji v mlinu so bili izdelani in izrezljani iz lipovega lesa v obliki stisnjene pesti, roke, ki nekaj drži. Na mlinskih vratih je bila namesto kljuke za odpiranje vrat pribita roka do zapestja v obliki dlani z navzgor iztegnjenimi prsti.

Pred takim starim, kmečkim vodnim mlinom sta se ustavila tedaj naš fant in dekle. Zeleni gozd naokrog je miroval. Samo sonce je s sinjega neba pošiljalo svoje prve zlate žarke, da so med vrhovi dreves, trepetajoč in skakljajoč kot zajčki, lili na jaso pred mlinom, katerega glasno ropotanje, pomešano s čofotanjem in šumenjem vode, tekoče po žlebu na vrteče se vodno kolo, je napolnjevalo okolico.

Dekle se je prvo zganilo, se ozrlo v fanta, rekoč: »Prišla sva! Stopiva v mlin, da vidiva, kako se melje krušna. Danes mora biti zmleto. Kruha nam je že zmanjkalo! Jutri bo peka kruha. Ko bi ti vedel, kako prijetno diši svež, topel kruh! Komaj že čakam nanj!« Odrinila je vrata in stopila sta v mlin. Obstala sta pred stresalno omaro, iz katere je po putli, ki se je stresala, tekkel tanek curek otrobov in se vsipal v leseno korito na tleh. Dekle je z roko prestreglo peščico otrobov in si jih pazljivo ogledalo. »Videti je, da bo dovolj 'trdo' zamleto za kruh«, je reklo in pokazalo otrobe fantu. Nato je pogledalo v stresalno omaro ter na enak način preizkusilo moko. Bil je je že kar lep kup. Moko je tudi povohalo, da bi po vonju ugotovilo, če ni kaj narobe, vendar je bilo vse v redu. »Sedaj moram stopiti samo še na šteco, da pogledam, koliko zrnja je še v grodu, da bom vedela, kako dolgo se bo še mlelo ter kdaj bo treba spet priti v mlin in ga ustaviti. Potem bo treba moko spraviti v vrečo in jo odnesti domov. Ti me kar tu spodaj počakaj. Če ti bo dolg čas, lahko gledaš, kako se vrtijo kolesa, dokler ne pridem nazaj!« Dekle se je nasmehnilo fantu in odhitelo po stopnicah navzgor. Na šteci je najprej stopilo k lini, ki je gledala proti potoku. Videlo je, da je tekkel del vode iz žleba mimo vodnega kolesa, ki se je zato počasneje vrtelo. Prijelo je vzvod za premikanje žleba, ga potegnilo in prestavilo za »cvek« proti sebi. S tem je prišel žleb na sredino kolesa, tako da je vsa voda padala na kolo in ga začela hitreje poganjati. Nato je stopilo po posebnih stopničkah še na pokrov mlinskega kamna in pogledalo v lijak, da bi videlo, koliko je v njem še žita. Ko je stopilo na tla štece, se je nizko sklonilo in pogledalo v vrteči se mlinski kamen, kamor je v tankem, enakomernem curku padalo žito.

Spodaj je medtem fant nepremično in brez besed opazoval dekletovo početje. Oči so se mu široko odprle, ko je zagledal lepo oblikovane dekletove noge, obute v šolenčke in nizke bele nogavice, kako se vzpenjajo po stopničkah in stopajo na pokrov mlinskega kamna. Brez diha je stal na mestu in strmel v čudoviti prizor, ki ga je zagledal, ko se je dekle sklonilo in pogledalo v lijak z žitom. Pri tem se ji je kratko, komaj do kolen segajoče zeleno krilo od zadaj še nekoliko pridvignilo in do kraja odkrilo njene lepe noge, od pet do vrha belih, zaobljenih bender.

Vejevje

Zapeljivi prizor, ki je fanta tako prevzel, da je le s težavo premagoval svoja čustva, se je pred njegovimi strmečimi očmi še enkrat ponovil, ko se je dekle še globlje sklonilo nad odprtino vrtečega se mlinskega kamna.

Dekle je končalo svoje opravke na šteci in prišlo dol po stopnicah. Stopilo je k fantu, rekoč: »Vidiš, da zares ni trajalo dolgo! Sem že opravila, kar je bilo treba! Vse teče v redu! Samo še kakšni dve uri, pa bo krušna zmleto. Greva sedaj!« On pa je samo stal in jo, še zmeraj brez besed, gledal. Ker se ni premaknil, ga je začudeno pogledala in vprašala: »Kaj pa ti je, da me tako gledaš?« Tedaj se je fant sunkovito zganil, stegnil roke, prijel dekle okrog pasu in ga tesno prižel k sebi, mrmrajoč mu na uho: »Ne! Ne greva še domov! Ne bova šla domov, dokler tu v mlinu ne bova storila tistega, kar je najlepše in najprijetnejše za fanta in dekle, ki sta, tako kot midva, zaljubljena in željna drugega.«

»Oh! Ljubi, pusti me, saj nimava več časa za kaj takega. Mama in oče me bosta pogrešila, lahko me pride kateri iskat. Pojdiva rajši domov,« je prosilo dekle in se poskušalo izviti iz tesnega fantovega objema. »Ne, nikakor te ne izpustim!« je fant odgovoril dekletu in ga strastno poljubil na usta. Dekle mu je vrnilo poljub, obenem pa začutilo nemirno, drhtečo fantovo roko na svojem telesu. Čutilo je, kako se ta zahtevna, tipajoča roka nezadržno približuje najobčutljivejši in najintimnejši točki njenega mladega telesa. Ob dotiku se je okoli njiju vse zavrtelo. Trdno objeta sta omahnila in obležala na

vrečah z žitom in moko v kotu mlina. Težko in s težavo sta dihala. Iskala in silila sta drug v drugega, kot bi hotela iz dveh teles, dveh bitij, postati eno samo. Kri je plala in bučala v njunih glavah. Glasno utripanje njunih src, njuno sopeanje, pomešano z glasovi predaje, strasti in ljubezni, je skupaj s čofotanjem in šumenjem vode, bučanjem in ropotanjem vrtečih se mlinskih koles polnilo mlin, napolnjevalo jaso okrog njega, od koder se je med drevjem, grmovjem in gosto podrastjo počasi izgubljal in prehajal v mir in praznično tihoto lepega, pomladanskega nedeljskega dne.

ŽENA

Žena je uganka, katere rešitev se imenuje materinstvo.

NIETZSCHE

Življenje žene se vrti okoli moža in otroka. Ima moža in otroka, vendar nista eno v njenem življenju. Sama nosi odgovornost za dvoje.

Jans HABE

Življenje ženske je prazno, če ga ne polni ljubezen.

Irving STONE

Nada Kranjc

DOLGA POT

Bilo je v dobrih starih časih... Kdaj? Vsaka doba ima svoje stare dobre čase – varno spravljene v spominu. Pozlatila jih je mladost. Spomin usmiljeno zbrše hude ure in olupša, kar je bilo lepega. Bilo je torej takrat, ko so še kot dojenčki vekali tisti fantje, ki so pozneje padali v prvi svetovni vojni. Ali pa so vsaj tekali okrog še kot kratkohlačniki. Takrat, ko so spomladi fantje prepevali na vasi. Seveda le tisti, ki so že smeli nositi krivčke za klobukom. Ko je petje utihnilo, so se tihotapili dekletom pod okno. Šepetanje, prošnje in moledovanje pa prisega – in okno se je odprlo – vsaj večidel. Zašumela je slama v postelji, še bolj pa koruzno ličkanje. Ko so zvezde bledele in so petelini zapeli, je bilo treba tiho iz kamrice huškniti skozi vas, da ne bi vaške klepetulje opravljale. Potem pa v hlev – opravljat živino, da ne bi oča kaj opazili. Začetek teh vasovanj je bil skoraj pod vsakim oknom enak – konec pa je bil včasih zelo različen. Včasih je bila vesela svatba, včasih pa se je končalo z nezakonskim otrokom – veliko sramoto za dekle in za vse njene domače. – Po svatbi so se porazgubile lepe besede in obljube v grobem vsakdanjiku.

Namesto radia je zagodel vaški muzikant na harmoniko, namesto pred TV ekranom so se pozimi zbirali ob topli krušni peči. Prebirali in luščili so fižol, robkali koruzo. Brneli so kolovrati in šklepetale pletilke. Vedno se je našel kdo v vasi, ki je znal pripovedovati take storije, da so šli otrokom na peči (pa ne samo njim) lasje pokonci. Še Hitcock se jih ne bi sramoval. Danes? Toliko grozljivk nam natrosita vsak dan

radio in TV – le škoda, da jih ne moremo odplakniti kot izmišljotine...

Bilo je torej v starih, dobrih časih, ko se je rodilo toliko otrok, kolikor jih je bog dal, in največ jih navadno dal siromakom. Po vaseh ni bilo elektrike, za smrdljivca (petrolej) tudi ni bilo denarja – večeri pa dolgi... Sproti je romalo vsako jajce štacunarju za sol in petrolej. Le če bi bil bolan, so ti ga mati skuhalo v mehko. Drugi otroci so zavistno gledali srečneža – pa še v šolo mu ni bilo treba. Daleč je bilo do šole za bosopetce, pozimi pa v lesenih coklah. Tam je s šolske stene strogo gledal brkati mož – presvetli Franc Jožef. Prvošolčki še niso imeli zvezkov. V nahrbtnikih so nosili Berilo pa tablico v lesenem okviru. Nanj so na vrstico obesili suho krpo in mokro gobico. Vse to je bingljalo iz torbe. Zato so jih takoj vsi spoznali – »prvo-paclarje«. Lahko si vse to seveda skrili v nahrbtnik – le da se je pri tem zmočilo Berilo in je bila potem pri učitelju »huda ura«. Vsako soboto je bilo treba poribati leseni okvir tablice, oprati in posušiti krpico za brisanje in na kamnitem hišnem pragu ošiliti kamenček, da je lepo pisal na tablico. Tudi to so bili »stari, dobri časi«.

V vodah niso umirale ribe ne drevje v gozdovih. Padalo je le za davek in če je bila bolezen v hiši ali pa nesreča pri živini. Bistre vode so tekle s planine, da si se odžejal, kjer si se hotel. In zdaj je že čas, da se prične naša zgodba, pa bomo sami presodili, kako dobri in zlati časi so bili takrat. Sicer pa – prav zanimivo bi bilo vedeti, kako se bodo naši zanamci pogovarjali o

naših časih, v katerih zdaj živimo in kaj bodo našli v njih dobrega in zlatega...

I. LENČE

Saj veste, kako je v gozdu poleti pod večer. Skozi veje polzi oranžnordeča svetloba. Razliva se po črničevju, praproti, mahu. In smola diši, diši, toplo, opojno, da bi kar legel in zaspal. Le muhe žužnjajo v negibni tišini – gozdne muhe, mušice ali kar so že. Ves gozd je eno samo visoko, polmračno svetišče, dokler se ne oglasi prvi rahlo zaspani čiv, za njim drugi, tretji. Ptiči se spravljajo spat, dnevni gozd se umika. Še malo, pa bo mrak stegnil svoje dolge prste in bo pripeljal nočne gospodarje. Zdaj še ni tako daleč. Sonce še ni zašlo za Uršljo goro. Ni še zvonilo pri fari večernice, prijazno vabilo pastirjem, da smejo gnati domov. Šele mnogo pozneje so merili čas po vlaku, dopoldne in popoldne. – Drobižek, ki je čepel v črničevju, se ni menil za drugo kakor za napete črnice. Z debelimi, nerodnimi prstki je segal po njih. Še preden so dosegle usta, so se spremenile v temnordečkasto kašo. In ker so pogosto zgrešile usta, je bil ves obrazek vse do las namazan in razmazan. Sam sredi gozda – zamaknjen v to opravilo – ni niti opazil, da ni več sam. »Kako lepa pužika! Mati, vzemimo jo s seboj!«

Mati – visoka, košata kmetica, se je morala ustavititi, ker se je v globokih gubah njenega krila motala najmlajša, najljubša hčerka Anika. Obe hkrati sta se sklonili v praprot. Mati je dvignila k sebi zamazano revše. Oslinila je rob otroškega krilca in ji z njim drgnila lička. Vse zaman! »Mati, vsaj toliko jo vzemimo, da jo bomo umili!«

Lobnica je spraševala pužo po imenu, kje je doma, otrok pa je molčal, gledal izpod čela in šobil ustka. »No, prav, toliko, da jo umijemo in morda je tudi lačna, pa kmalu bo mrak, ne moreva je pustiti same tu. Daj, Anika, primi torbo, jaz pa bom nesla to revše ubogo«. Lobnikova domačija je bila tako blizu gozda, da so jim srne pogosto objedle mladi fižol in je praprot silila na njive. Pri hiši sta Lobnika že imela polodraslega sina in hčer Micko pa šolarico – Aniko. Gospodar – čokat dedek z zavihanimi brki, je bil na zunaj robot in molčeč. Od njega nisi slišal prijazne besede, v srcu pa je bil mehak in dober. Morda se je prav zato skrival pod okorno robotostjo. Robantil je tudi danes, ko je žena sredi belega dne in največjega dela odhajala h »gotici« na drugi kraj vasi, češ, da je bolna in potrebna pomoči. Samo potuho daje svoji najmlajši, že davno bi morala gnati past. Jima bo že pokazal, da bosta vedeli, kdo je gospodar pri hiši. Nazadnje je morala na pašo starejša – že davno se je bila rešila tega.

Lobnica je nosila otroka, mu prigovarjala, kakor je včasih svojim otrokom, da se je mož obregoval, češ, da se to spodobi le mestnim ljudem. Za petami ji je poskakovala Anika, ponavljala je za materjo drobne ljubeznivosti. Iskala je tisto toplo besedo, s katero bi razklenila drobna usteca, omehčala nezaupljivi pogled preganjane živalce. Na lepem pa je otročiček v naročju poskočil in zatleskal z ročicami: »Juhuhu,

Pred šestdesetimi leti, leta 1929, so se pred osnovno šolo fotografirali učenci z župnikom Josipom Reharjem in šolskim upraviteljem in učiteljem Janko Gačnikom. Priimki dveh nam niso znani in zato prosimo bralce, da seznam učencev dopolnijo. Stojijo od leve proti desni: Ivan Fink in Maks Tušek ter Minka Pogorevčnik in Lojzka Kostwein, neznana. V drugi vrsti Franc Dornik, Ivan Dretnik, Alojzija Kreuh, Maks Krajger, Marija Sikora, Lojzka Korper, Hilda Kratki, Ivanka Blodnik, Štefka Močnik, Fanika Jamšek, Štefka Rutar. Zadnja vrsta: Hanika Večko, Elza Milonig, neznana, Greta Harih, Gusta Sternjak in Lenčka Vušnik.

služit šou!« Lobnica je najprej osupnila, potem pa jo je sladko spreletelo. Stisnila je drobno telesce k sebi, kakor da je že zdavnaj njeno. Anika je v smehu ponavljala in ponavljala ta klic. Mala je spoznala, kako je to dekletu všeč, poskakovala je v naročju kot divjaček: »Juhuhu, služiti šou!« Vse tri so bile prešerne volje, zarotniško povezane. Ni jim moglo do živega ne gospodarjevo nerganje, ne Mickino jezikanje, ko se je vrnila s paše. Pužo sta umili, počesali, preoblekli. Dali sta ji piti toplega mleka in že je ni bilo več. Zaspala je kar na klopi, pri peči sede. Postlali sta ji tam in še mnogo noči pozneje. Že drugi dan se je razvedelo po vasi, da imajo pri Lobnikovih najdenko. Čigav bi bil otrok? Čuda ugibanj, namigovanj in čenč se je razpletalo od hiše do hiše. Kaj vse se je napletlo med ženskami pri studencih, med pastirji na paši, med možmi v edini gostilni, ko se je teden prevesil v soboto. Prišlo je na ušesa tudi vaški Mici. Živela je kot »ofra« v Lobnikovi bajti. Rada je imela otroke. Koder je hodila, je nosila na hrbtu velik koš. V njem so se našle suhe slive, jabolčni platiči, orehi in seveda tudi njena nepogrešljiva pipa in tobak. Vse dobrote so disale po njem, pa to otrok ni veliko motilo.

Z Lobnico sta se zaprli v »hiško« – stransko kamro. Zadišalo je po kavi, pravi kavi, in ko je smela Anika spet k njima, je mati pomenljivo pogledala Mico in rekla: »No, le pojdi z Mico, ti bo že ona povedala, kar je treba, pa tole nesi s seboj!« Dala ji je culo, da se ji je kar roka povesila. Anika bi vse storila, samo da je smela z Mico. Z njo bi šla kamorkoli brez vprašanja. Imela jo je rada na svoj način – s kančkom strahu in vznemirjenosti, tiste pravšnje, ki šele daje prijateljstvu pravo veljavo.

Verjela je, da ima Mica v svoji bajti zaprtega poba, ki ga nikomur ne pokaže. Otroci so le od daleč hodili oprezovat okrog njene bajte, vanjo se nihče ni upal. Anika pa je bila njena zaupnica in zdaj bo smela z njo na važno pot. Šli sta v planino h Končičevemu Štefanu. V bajti sta živela z ženo Franco in kopicco otrok. Žena je hodila na dnino h gospodarju – bogatemu kmetu, Štefan pa je zanj vozil hlode in smrekove skorje s planine. Zanj in za druge. Njegovo kljuse je že komaj prestavljalo noge. O Štefanu pa so govorili, da dela ko črna živina. Ko je šel nakupovat za družino, so prežali nanj vinski bratci. Ne samo, da jih je gostil v gostilni, včasih so mu celo izmaknili culo z živežem, če jo je pustil kje v kotu na klopi, ko je zadremal. Ni mu šlo preveč do srca, saj je vedel, da bo njegova mirna, tiha, vdana Franca že poskrbela, da družina ne bo lačna. Kadar je delal, si še za jed ni vzel dovolj časa, zmetal je vase, kar je pač bilo. Ko pa se je zapil, je tudi pil ko črna živina. Žena je najprej poslala ponj katerega od mlajših otrok. Kupil mu je žemljo (to je bil praznik celo za kmečkoga – kaj šele za bajtarskega otroka). Potem je spet pil in govoril, govoril in pil – o krajih, ki jih nikoli ni videl, o ljudeh, ki jih nikoli ni poznal. Kadar je bil Štefan v gostilni, je bilo vedno veselo – nekaj zaradi njegovega pripovedovanja, nekaj, ker je dal za pijačo. Ko ni bilo ne moža ne otroka od nikoder, se je prikazala na vratih Franca. Najprej ga je ozmerjala, mu očitala vse otroke, ki jih je spravil na ta nesrečni svet in še tega, ki ga je pravkar nosila, da je bila že kar obavtna (okorna). Potem je planila v glasen, zavijajoč jok, nazadnje pa se je zakadila v njegove goste, kodraste lase. To ga je vselej razjezilo. Planil je izza mize in njegove jeklene, žuljave roke so padale, kamor so pač padale. Branila se je gibčno, srdito, kljub okornosti svojega težkega života – v

splošno zabavo polpijanah prič. Ko so možje presodili, da je dobila dovolj in preveč, so se lotili Štefana – trgali so ga od nje. Ker se jih je silovito otepal, je tudi marsikatero staknil. Tedaj pa se je Franca zakadila med možje: »Vi boste mojega Štefana pretepali! Tega pa že ne! Vsi proč, roke proč od mojega moža, očeta mojih otrok!« Osupli možje so odstopili, počasi so se porazgubili po kotih ali pa domov. Franca pa je sedla k možu, mu obrisala kri s čela, si popravila ruto in potlačila lase za ušesa. Potem pa sta pila, dokler je bilo kaj v žepu in še po tem, ko ni bilo več. Oštr je vedel, da bo Štefan vse pošteno odslužil, ko ga bo spustilo in se bo čez kak dan odpravil v planino. Po takih prepirih in pretepih se je potem spočenjela vsa tista drobež, ki je gomazela po koči in po vasi. Kukala je skozi okna ob veselih svatbah, se smukala ob kolinah, večno lačna, večno radoživa. »Saj ti bo še imen zmanjkalo v pratiki«, so zbadali Štefana. Večji otroci so se porazgubili po kmetijah za pastirje, manjše je Franca vodila s seboj na dnino, kjer si je upala, če gospodinja ni bila preskopa. Ali pa jih je puščala same doma, kadar je morala na delo h kaki sitni gospodinji. Najmlajšemu v zibki je v krpico zavila nekaj sladkornih kristalčkov, vse skupaj je namočila v mleko, kjer se je kuhala glavica maka, in otrok je prespal dan, čeprav so se po njem pasle muhe.

Franca je stala na pragu, ko sta se Mica in Anika vzpenjali po strmini proti Končičevi bajti. Podpirala se je v pasu s tisto značilno držo nosečnic, ko lovijo sapo, kadar se za hip zravnajo pri delu. »Da sta le prišli!« Z Mico sta se poznali že od pamtiveka – obe siroti, kajžarici, zato ni bilo treba najprej govoriti okrog voglov o vremenu. »Kako je Lenčki? Ali joka?« Anika je v zadregi na skrivaj pogledala Mico. Bo po-

vedala po resnici? Lenčka joka, ne mara jesti, še Mici se komaj posreči, da ji vsili kako žličko sladke kaše. »No, saj se bova pomenili, Anika, ti pa ta čas za gobami malo poglej! Pa tisto culo daj, da je ne boš nosila s seboj!« Tako se je Mica odkrižala priče, ko bo morala vso stvar malo polepšati. Obe sta vedeli, kako je, vendar se je Franca delala, da vse verjame, ko ji je Mica v eni sapi govorila, kako je Lenčka srečna v novi hiši, kako jo imajo vsi radi in kaj jo še vse dobrega čaka, če bo ostala za rejenko pri Lobniku. Mračilo se je že, ko sta se z Aniko vračali v dolino. Gori v koči sta pustili jedajoč iz cule in nekaj dobrot iz Micinega koša pa mater Franco. Nihče ni vedel, kako ji je bilo pri sru, ko je pozno v noč sebe in Štefana prepričevala v postelji, kako je z njuno Lenče edino prav tako in najbrž kar usojeno, da bo srečnejša od ostalih otrok. Le Štefanu ni bilo prav. To je bilo njegovo Lenče. Saj jih ima vse rad – po svoje – kolikor se pač spodobi. Ni jih pogrešal, če je kateri po ves teden ostal kje na kaki kmetiji, kar tako, ker ga pač niso spodili, a Lenče je nekaj drugega. Nje ne da, iz nje bo še nekaj posebnega.

Sam bom stopil k Lobniku pogledat in se pogovorit – kaj bodo ženske mlele in zapletale. Ni domislil do kraja, od utrujenosti so se misli zamešale. Zgodaj zjutraj bo treba v planino. Še preden je domislil do kraja, ga je podrl drevo. Zlomilo mu je križ in življenje. Franca se je morala izseliti iz bajte. Otroke je porazdelila po sosednih farah za pastirje, najmlajšega je odnesla s seboj, ko je odhajala, da nihče ni vedel, kam.

Mica pa je ostala. Mica! Nihče ni prav vedel, kdaj in od kod je prišla v bajto. Suhljato, zgrbljeno babše – je bila sploh kdaj mlada? Je nanjo

Ta fotografija je bila posneta junija meseca 1921. leta, ko so šli šolarji s svojim učiteljem Jankom Gačnikom na izlet na Šrotnek. Sedijo od leve proti desni Marija Stopar, Anica Dretnik, Marija Pongrac, Katarina Muh, Julijana Ledinek, Anica Zorman, Berta Legner, neznana; stojijo v prvi vrsti Klotilda Stopar, Ela Petrač, Pepca Kokal, Alojzija Večko, Jakob Slanič, Ivan Novšek, Mirko Glavar, Černjak, Blaž Kavc, Markovič; stojijo zadaj Rihard Sikora, Pavel Harnold, Pepi Konečnik, Josip Matijevič, Luka Šater, Josip Enci, Jaka Golob, Josip Kresnik, Franc Keber, Karel Štekl, Engelbert Gostenčnik, Franc Gradišnik, neznan, Franc Vravnik, Fric Frunkel, Rudolf Slivnik, Vincenc Kanonik, neznana. Upoštevati je treba starost fotografije in to, da so pri dekletih navedeni dekliski priimki.

V spomin na 1. nagradno lovsko srečanje na Prevaljah leta 1934

misli pesnik, ko je zapel: ... migala s suhoj je bradoj, zibala zibel je z nogoj...

Tega si o njej že ne bi upal misliti, kaj šele peti! Daleč okrog so jo poznali in si jo lastili z nekakim strahospoštovanjem. Vse je znala – razen pisati in brati. Pripisovali so ji vse mogoče in nemogoče. Zbirala je zdravilna zelišča, pomagala pri bolni živini in ljudeh pa tudi sicer, če je bilo treba kaj zamotanega urediti med ljudmi. Na dnino so jo jemale najrajši tiste gospodinje, ki same niso mogle na polje, da je priganjala ženske pri delu. Ne z besedo. Le gnala se je, molčala in hitela, da je bilo vse maljše sram, ko bi zaostajale v riži, kadar so plele korenje ali pa se pri žetvi s srpi poganjale po njivi. Z nikomer se ni zblížala, za vedno in za vse je ostala tujka, čeprav ni bilo hiše, ki je ne bi bila kdaj poklicala na pomoč.

Otročevje se je balo njenih sivih kocin na bradi in globokih brazd na licu. Le Lenče se je ni balo. Zaupljivo se ji je stisnila na krilo, ko so ženske posedle v senci za južino. Poslali so jo z vrčem mošta in hlebom kruha. Od daleč je bilo videti, kakor da košara sama hodi po travniku, ko so jo ženske zagledale. Čakale so in na skrivaj pogledovale – zdaj ena – zdaj druga – proti potki, kjer bi se morala pokazati gospodinja. Vihtele so srpe in jezike, pol vasi so že obrale, od žeje in vročine so se jim osušile grla, križ je skelel in v mislih so že pile hladni, rezki mošt in prigrizovale sveže pečeni kruh iz krušne peči. Lobnica ga je spekla po sedem hlebov. Danes pa bo najbrž celo pogača. Druga za drugo so se zravnavale, vedno bolj pogosto so si otirale potna čela, nazadnje pa se je le prikazala – Lenčka. Zaradi lepšega so še žele, dokler ni Mica zabodla srpa v zadnji snop. Potem so se druga za drugo zavlekle v senco. Umolknile so, mlele belo pogačo, podajale so si vrč z mrzlim moštom in se začudeno spogledovale. Kaj takega! Lenčka je zlezla Mici v naročje! To ne bi bilo nič čudnega. Bilo je priljudno dekletce, znalo se je vsakomur prikupiti. Toda Mica! Kakor da ne ve, kaj počenja, jo je stisnila k sebi, odrezala ji je krajček, s skrivenčenimi prsti ji je po-

gladila lase s potnega čela in ji ponujala hruškovec: »Le malo cukni, Lenče, samo malo ne škodi!« Saj niso vedele, koliko potrpežljivih ur je Mica prigovaljala dekletcu, da je začela jesti, da je nehala jokati tiste prve dni, odkar se je zbudila v tuji hiši – brez matere, bratov in sester in brkatega očeta, da bi mu rekla... »kak me tvoje ruse pikajo...« kadar jo je na skrivaj stisnil k sebi. Prigovaljala ji je in ji ponujala žličko za žličko – sladko kašo, zabeljene žgance in drobno naseckano pipiko. Mica ne bi bila Mica, če bi odnehala. Od takrat ji je bila Lenčka vedno za petami. Spraševala je in čebljala, Mica pa ji je potrpežljivo odgovarjala. Kakor da bi bila hotela pred smrtjo vse naenkrat prenesti na tega otroka. Na vrtu jo je učila držati prelco v rokah, iz grobe domače volne jo je učila plesti nogavice, še preden je šla v šolo. Pokazala ji je koščico slive in ji pripovedovala, kako bo iz nje zrastle drevo, če jo bo vsadila. To so bile najlepše pa tudi edine pravljice, ki jih je kdaj slišal ta otrok. Kadar je Mica pomagala v hiši ali v hlevu, je hitro na skrivaj oplaknila žehtar za mleko, vtila mlečno vodo v skledo, pomignila Lenčki in ji pošepnila! »Lenči, hitro se umij v tej vodi, da boš lepa!« Pred večjimi prazniki ali pred »lepo nedeljo« – to je pred farnim patronom – ji je s sladkorno vodo namočila lase, spletla jih je v drobne kitke, da so kar štrlele od nje. Čez noč jo je tiščalo, pa kaj zato? Zjutraj ji je lase razpletla, po hrbtu se je vsul slap nakodranih, napihnenih las. »Kako se ti nosi, tako malo, pa že tako gizdavo! Le kam bo to pripeljalo,« je nergala starejša hčerka Micka, Anika pa je po tistem občudovala svojo Lenčko. Celotno materino zamerilo, kadar sta se z Lenčko skrili v kuhinjski kot in na skrivaj pili sladko kavo – s pravim sladkorjem – ne s saharinom! Ali pa sta srebali kurjo juho, ko so drugo otepali repo in fižol. In kako si je pridobila šele očeta – gospodarja!

Tisto leto je fantovska družčina sprejela medse Lobnika – mlajšega. Hodil je zvečer na vas in se je vračal pozno ponoči ali zgodaj zjutraj – kakor hočete! Ko je slišal očetove težke korake, je na skednju – tja je hodil spat v takih nočeh – planil iz spanja in hitel v hlev k živini. Pa se do-

misli Lenče, obuje si gospodarjeve težke škornje in štoklja proti skednju. Vanče je mislil, da prihaja oče in tak, ves razmršen in zaspan, je planil pokonci, med potjo proti hlevu si je natikal hlače. Takega je zalotil oče. Tedaj je razumel in se smejal, se krohotal, kakor da ne bo mogel nikdar nehati. Pošteno bi jih bila takrat Lenčka skupila od Vanča, če se ne bi skrila za očetov hrbet. Od takrat je samo ona smela ponj, kadar se je zapil v krčmi. »Moje dekcle je prišlo!« jo je pozdravil že rahlo okajen. Pridi semle k meni, Lenčka! « Posadil jo je na kolena (kot ni nobenega svojih otrok kdaj). Za tri krajcarje pogače dajte! Ko jo je poglodala, ga je včasih le pregovorila, da sta se odpravila domov. Med potjo mu je prigovaljala, naj ne zmerja matere. Imel je namreč navado, da je že od daleč robantil. Včasih jo je ubogal, pa kaj, ko ga je pa mati obsula z očitki. In tako se je večkrat končalo tudi s pretepom. Neke noči je gledala njuno ruvanje in je potem drugi dan navdušeno pripovedovala sosedom, kako sta oče in mati sinoči rajala. Razkadila se je slaba volja in tihi teden, ki bi bil sicer sledil takemu »rajanju« – je minil.

Kaj bi brez nje, so se na tistem spraševali vsi pri hiši. Gospodar, ko mu je prinesla »hanzija« – leseno napravo za sezuvanje škornjev, pa jo je ujškal in ji pel, da ga je Lobnica na skrivaj pogledovala izpod rute. Stari se je čisto spremenil. Ta otrok nam je res prinesel srečo!

Terezija Jaser

OSAMELI KOLOVRAT

**V kmečki izbi kolovrat stoji,
ni več tako lep,
a vendar še za rabo,
je na njem predlo
staro in mlado.**

**Osamljen v kotu,
kot bil bi pozabljen,
čaka, da kdo ga zavrti,
a čez leto tega časa ni,
ven na polje vse hiti,
ker zemlja kliče, dehti
in pridnih rok si želi.**

**Se babica za kolovrat še vsede
in prede za domače in sosede,
a nit tako tanka več ni,
ker tu so že leta in dlan drhti,
a spomin nazaj hiti,
na njene mlade dni.**

**Kako bilo lepo včasih je na kmetih,
ko na večer predice presti so začele,
se zraven šalile in pele,
ko kolovrat pri luči so vrtele.**

**Tu in tam tudi še sedaj,
kadar sneg pobeli hribe in doline
in mrzla burja piha,
iz tople kmečke izbe
čuje se pesem tiha.**

**Mimoidoči popotnik
ob oknu se ustavi,
prisluhne pesmi zbrani,
postane pri srcu mu toplo,
ker vse v pozabo le ni šlo.**

Milan Potočnik

PESMI PO MATERI

* Ijudske pesmi *

Moja mati se je rodila 1892. leta. Zapisal sem nekaj pesmic, ki se jih je naučila od svojega očeta, nekatere pa v »Narodni šoli« v Št. Rupertu pri Velikovcu, ki jo je obiskovala v letih od 1899 do 1902. Ko mi je pesmi pripovedovala oziroma pela, je nekatere kitice že pozabila. Kljub temu mislim, da je prav, če Koroški fužinar pesmi objavi. Mogoče se najde kdo, ki bi jih znal dopolniti.

*

Trije bratje – razbojniki

Gorših bratov na svetu ni,
kakor smo Babini mi.
Bil je Joza in pa Marka
in pa Valentin Babin.

Na voz so me privezali,
močno štrik mi zvezali.
So me peljali in tožvali
temu abrihtarju.

Če bo pa abrihtar tako djal,
Valentin bo glavco dal.
Če bom dal, saj bom dal,
Jezus bo na strani stal.

Ko bi mesec tako svetil,
kakor sonce gori gre,
da bi meni razveselil
moje žalostno srce.

*

Naše cerkve

Gor nad Plešivcem Sv. Uršula stoji,
na Štajersko gleda in Boga časti.
Na svetu je trpela svetnica zares,
zdaj cerkev ima blizu nebes.

V Slovenjem Gradcu sta cerkvici dve,
kdo prvo je zidal, to nihče ne ve.
So romarji hodili vejk tavžent že liet,
Boga in Marijo častit.

Ko v Pameče pridem, me spet veseli,
mežnar mi cerkev odpirat leti.
A žena njegova mi skuha kofe,
prav lepo postregla mi je.

Ta pesem je bila, kot kaže, zložena od okoliških cerkva. Zato verjetno več kitic manjka.

*

Kaj se na svet godi

Le pogledajte vsi ljudi,
kako se sedaj na svet godi.
Hudo se nam prikazuje,
vsako dekle poskakuje,
kmečko dekle, kmečki fant
zdaj že nosta gospoški gvant.

Črn klobuk še zanjga ni,
druge robe si ga dobi,
take robe sive gobe,
ki tam po lesu rastejo,
da jih še ovce ne jedo.
Take robe imajo jopiče,
da ne vejo, kak se kliče.
»Prač« po tri goldinarjev,
tristo nemških vinarjev.
Hektoliter, kilogram,
tega vruga ne poznam.

»Prač« – stara dolžinska mera.

*

Skopulja

V prijazni ravnici na vrtu dišečem,
pod belim Snežnikom, ki kralj je gora,
jesenskega dneva, ko sonce zahaja,
skopulja se šeta, prevzetna gospa.

Pod soncem zastonj bi iskati se trudil,
kraj kateri bi bil le temu enak,
zastonj mu primerjaš italijanske ravnine,
na svetu širokem nobeden ni tak.

Siv starček prot' vrtu ob palici leze,
na licu se mu siromaštvo pozna,
»gospa milostljiva, tri jabolka prosim,
al smem jih pobrati?« je prošnja moža.

»Kako se predrneš mi biti nadležen,
poberi se hitro, nesramni lenuh,
jaz takemu starcu zametati sadje,
naj raje odnese peklenški ga duh.«

Pohlevna solzica na lice mu kane
in v srčni bridkosti odpravi se preč.
Ko zjutraj prevzetna grofica ustane,
prelepega vrta ni videla več.

*

* * *

Špartanka

Šparta staro mesto bilo,
ki junakov je vzredilo,
hrabrih sinov slavnih broj.

Radi so se bojevali,
radi so življenje dali
za svoj rod in narod svoj.

Sin Špartanke pa pobegne,
ko mu strah na srce segne
in domov prinese meč.

Mati sinu meč izdere
in mu srce z njim predere,
ne boš bežal, pravi, več.

Mati, joj, kaj ste storili,
svojega sina ste umorili,
ne poznate sina več?

Lažeš, izrod, reče mati,
sina nočem te poznati,
moj sin iz vojske ne beži.

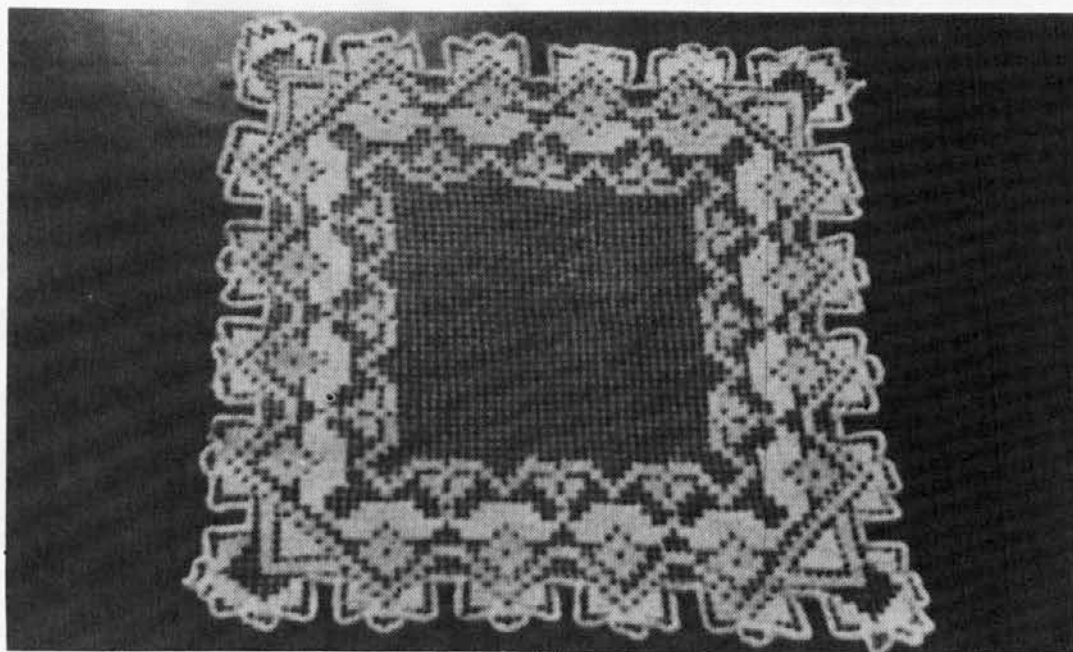
Se Slovenka ne sramuješ,
ko špartansko mater čuješ,
kako govoriš pa ti?

Grda, slaba taka mati,
ki bi mogla sinu djati,
sin uidi in se skrij.

Bežec, ki iz vojske uhaja,
dom sovražnikov izdaja,
on je lškarjotov brat.

Hitro bode tihotapec,
vsake hudobije hlapec,
bo razbojnik in bo tat,
vsake hudobije brat.

* * *

Čipke na mreži

Majda Senica Vujanovič

SPOMINI NA ŠENTANEL

Truden se vračaš popotnik domov,
kot izgubljeni sin svoje matere zemlje,
vabljivih planin in šumečih gozdov...

Če si jedel kruh rodne grude, iztrgan skopi
zemlji z žulji in znojem, ostaneš večno prikle-
njen na ta očarljivi svet.

POT V ŠENTANEL

Po daljšem času se zopet vračam v domačo
vas. Vzpenjam se po šentanelski asfaltni viju-
gasti cesti, presrečna globoko zajemam zrak.
Na vse strani se mi odpira čudno lep, svetel in
sončen svet. Po bregeh so raztresene stare zna-
ne trdne domačije, obdane s sadovnjaki, polož-
nimi krpami njiv in prostranimi pašniki. Postoj-
im in poimenujem domača imena kmetij in
merim razdaljo, ki sem jo nešteto krat prehodila
z bosimi nogami. Kmetije so lepo vidne tudi na
nasprotnem bregu, po vrhu katerega teče držav-
na meja z Avstrijo. Ob cesti vidim sledove star-
ih ozkih poti; z očmi iščem stezice in bližnjice,
ki se počasi zaraščajo. Z vrha mi završijo v po-
zdrav naši temni domači lesovi, ki so nas od
nekdaj reševali pred hudim pomanjkanjem.

Visok zvonik se dviga sredi vasi proti nebu.
Začujem veličastno praznično odzvanjanje zvo-
nov; tokrat je pesem slovesna, a se zliva v tren-
utkih v domačo otožno pesem zemlje, kot dih
nežno pesem ljubezni ter večno lepo pesem
mladostnih spominov. Po cesti srečujem znane
ljube obraze, ki odhajajo od jutranje maše. Mo-
trijo in božajo me s pogledi, stiskajo roke in va-
bijo. Ozrem se proti jugu; gore so čiste in umi-
te ter obsijane z jutranjim soncem. Mati Peca te
zre naravnost, z oddaljenih višin vzvišeno in
skrivnostno, a vendar vdano in prijazno. Zastr-
miš se v Uršljo goro kot v večno mlado nevesto
s prozornim megličastim pajčolanom. Vabijo te
strmine Smrekovca in Raduhe, v ozadju na
koncu Karavank pa Obir in Dobrač. Lepa ravnina
je onkraj meje — podjunska polja so in dalje
Koroška jezera. Zde se mi kot zasoljena
očesna teptanin in ponižanih koroških Slovencev.
V srcu mi zazveni otožna pesem Gor čez
izaro, gor čez gmajnico, ... ki jo je v mladosti
večkrat brenkala na citre moja starejša sestra.

Stopam dalje v vas; mnogo hiš je novih, le
stara, lesena in počrnela Brusnikova bajta še
stoji. Njeno znamenito črno dimnico sem si
večkrat z radovednostjo ogledovala. Spominjam
se pradedka — stoletnika, z dolgo belo brado,
ki je posedal pred bajto in čevljaril. Stara šola
— hram moje prve učenosti, danes sameva.

OB LIPAH

Zavijem za šolo in zagledam nad vasjo lipe,
med katerimi stoji bela kapela kot nežna in tiha
golobica. Zadrhti mi srce, v žilah kri hitreje za-
kroži. Po strmih ozarrah se vzpenjam počasi na
vrh. Listje se zlati pod lipami in v košatih vejah
skrivnostno šelesti. Stopim k lipi in potipam na

deblu hrapavo razpokano skorjo, ki je ostala
neoskrunjena. Štiri mogočne lipe so, na vsaki
strani kapelice stoje in kraljujejo na tej planoti
kot nemi stražarji in čuvarji koroške zemlje.
Visoke so te lipe in mogočna stoletna debla so
zasidrana z globokimi koreninami v zemljo. Dol-
go že kljubujejo močnim viharjem in strelom, ki
često udarjajo na tem odprtem svetu. Stopim
okrog kapelice in gledam, kako so lipe na
severni strani močno razpredle grbaste korenine
tudi na površju zemlje. Kapelico Sv. Uršule šči-
tijo in prekrivajo z močnim vejevjem. Opazujem
trato: pohojena je in čisto steptana. Spominjam
se, kako je rastle na tem mestu nekoč bojna
trata, redke planinske rože so dehtele, da ti je
bilo milo pri srcu. Ves prostor je bil takrat
ograjen z značilnim lesenim alpskim plotom in
leso; podoben še danes krasi v kraju marsika-
tero kmečko dvorišče, vrt ali ograd.

Onkraj ceste me čaka dom moje mladosti —
hiša očina. Ljubljena stara lesena in nizka hiša
je danes opuščena. Vrejo mi mladostni spomini
iz srca; silni so, sveži in neizbrisni.

Stari ljudje so pripovedovali, da je v davni
na tem svetu strašilo. Zli duhovi so opominjali
in terjali svoje zadoščenje za opomin, svarilo in
častjenje. Potem so zgradili kapelico, ki že dolgo
oznanja božji mir, spravo in bratsko ljubezen
med vaščani. Lipe s kapelico so ostale živa,
neizpeta pesem v dušah in srcih živečih in so
priča preteklosti naših očetov, dedov in prade-
dov. Predniki so to kapelico in lipe že od nek-
daj čuvali kot svojo svetinjo in oltar.

Dobro blago se samo hvali

Prijetno sveže je in toplo. Stopim na obrobje
planote in se še enkrat ozrem z vrha: visok
turen mi vstaja pred očmi, v linah zvonovi. S
pogledom objamem znane vrhove, ki so s te
višine še veličastnejši. Vmes se cepijo na vse
strani doline, v katere nas je vleklo, da smo se
razeptli po daljnem svetu.

Turisti prihajajo; počasi stopam proti obširni
čistini, na kateri so dolge lesene mize. Sedem
na klop in se potapljam v preteklost. Prvi, svetli
otroški spomini se budijo v meni. Začela sem
se kobacati in že sem prihajala h kapelici.

Gozd so podirali na tej planjavi, ki je nekoč
ščitil lipe in jim nudil toplo zavetje. Zaprem oči,
vidim visoke smreke, gore hloedov in tramovja,
vmes drevesno skorjo, kupe trsk in žagovine.

Kopališče ob Suhi je za več kot 10.000 prebivalcev Raven že premajhno in poleg tega je potrebno še temeljite obnove. Najbrž bo treba zgraditi večje kopališče v sklopu Par-ka telesne kulture in ta prostor odstopiti za gradnjo Doma starostnikov, ki ga na Ravnah tudi zelo potrebujemo. Pa še prepirati se ne bo treba, ali bo na Prevaljah ali pa v Mežici.

Močno diši po drevesni smoli, sonce žge, žage in sekire pojejo. Otroci se motovili, tekamo po hlohah, padamo, pobiramo trske in brskamo po drobirju. Potem so gozd iztrebili in preorali. Uredili so višinsko gozdno in sadno drevesnico, ki je bila za tedanji čas moderno in skrbno urejena. Preurejena hišica, ki še stoji, je bila nekoč bivališče drevesničarja. Znanca se mi približa, pokramljava in se sprehodiva ob zorečih jerebikah. Nato zavijem k cesti; stara cesta se ob njej izgublja v globoki, zapuščeni in zaraščeni globači. Spušča se prav do vasi in budi radovednost na nekdanje čase. Mnogi se še spominjajo stare furmanske ceste, ki je tekla po njej. Težki spomini me vežejo na to brezno.

GLOBAČA

Že navsezgodaj smo začuli udarjajoče topotanje konj, njih hrzanje in rezgetanje ter pokanje bičev, pomešano z donečimi kletvicami furmanov. Težki parizarji so grmeli po globači in stare ženice z rožnimi vencami v rokah so se križale, ko so hodile nad robom globače k jutranji maši. Včasih so furmani počivali pred klancem in videli smo nemirne spotene konje z naježeno dlako ter čokate, zardele in zasopihane furmane z vihtečimi biči. Gorje furmanu, če ni dovolj močno in hitro zaviral po velikem klancu. V nevarnem ovinku konji niso mogli speljati in voz se je nagnil ali zavil v razdrto globačo; včasih pa se je celo prevrnil. Daleč se je razlegalo takrat obupano dušenje. Furman je preklinjal hudiča, da se je svetilo, ter klical mater božjo in vse svetnike na pomoč. Bič je divje padal po ubogih živalih, da so letele dlake na vse strani in nastajale debele klobase na koži. Konji so padali, vstajali, presunljivo rezgetali in se penili. Vmes se je čulo rožljanje debelih verig in bobnenje težkih hlohov. Pelo je kladivo in krampi so topo odmevali. Furmani so se te globače bali, za njih je bila strašna hudičeva jama. Od groze in sočutja otroci nismo govorili o dogodkih v globači.

OB DOMAČI HIŠI

Začujem brata, povabi me v svojo novo prostorno hišo, v kateri gostujejo turisti. Domači me gostoljubno sprejmejo, po okrepčilu pa stopim na gank. Vleče me stara hiša; spominjam se, kako je voda nekoč žuborela na dvorišču in utrne se mi spomin na nepozabne večere. Odzvonilo je avemarijo in bližala se je večerja. Mati je postavila na mizo veliko glinasto skledo igličev (prosene kaše), iz katere se je toplo kadilo. Zunaj smo se umili in počasi prihajali k mizi. Oče je molil, vsi smo zrl v razpelo, ki je viselo v kotu. Zarožljale so žlice in tiho smo zajemali iz sklede. Na vrhu je bila debela skorja, ki se je brazdala in mati je skrbno dolivala mleko. Po večerji smo se otroci neopazno splazili izpod mize in že odvihrali bosih kapelici. To je bil naš najlepši in edini čas za igre. Netopirji so nizko letali, dišale so cvetoče trave in zadnja večerna zarja je ugašala. Lovili in skrivali smo se do trde teme, nato pa odšli do skednja in se tiho splazili v parno na sveže dišeče seno. Sladek, presladek je bil počitek.

POLETJE 1943

Mračilo se je in otroci smo se umivali pri lesenem koritu, v katerega je noč in dan kloktala čista, ledeno mrzla studenčnica. Prijetno nam je žgala ude in nas svežila. Od bližnje kapelice se je začulo zanosno in ubrano fantovsko

petje. Pesem je donela polno iz globine mladih gre s čudovitim čistim in korajžnim glasom.

Delaj, delaj, dekle pušelj... Odmevalo je daleč, vse do vasi, in nekaj otožnega je valovilo vmes. Ko je pesem utihla, so odjeknili strelji in iz mesečine so se tiho prikazali tajinstveni fantje. Žarele so jim neustrašene oči, imeli so puške in rdeče rutice so jih krasile. Prevzelo nas je brezmejno navdušenje: rokovali so se z nami in celo orožje smo lahko potipali. Navdajal nas je goreč notranji ponos: to so naši fantje, naše upanje, volja in pogum! Ponos se je pomešal s srčnostjo in grenko slutnjo slovesa od dragega dekleta, prve ljubezni, zadušene in potlačene v odurnem svetu vojne.

Nageljčki visijo z balkona in poduham jih; pridruži se mi brat. Pobaram ga, kako je danes z nekdanjimi bajnimi kresovi. »Ne, takih kot so bili nekdanj, danes več ni«, mi odgovori.

PRI KRESU

V mislih pa že vidim kres, ki je nekoč gorel na planoti. Vsak sosed je pripeljal voz suhe strelje ali trhljic; tudi šolarji smo vlačili iz gozda suhljad. Zvečer pa se je plamen dvigal do neba in razsvetljeval okolico. Bilo je to kresu in drugih priložnostih; takrat so goreli kresovi tudi po Karavankah in daleč onstran meja. Visoko so švigali ognjeni zublji in lizali bogato naloženo grmado. Čujem prasketanje ognja, pokanje polen in sesedanje grmadnega vejevja. Kresovalci z dolgimi preklami uravnavajo ogenj ter dodajajo in mečejo suhljad na razgoreli kup. Vročina nas oplazi, umikamo se, slišijo se začudeni in vzradoščeni vzkliki. Drhtim od lepote in notranje vznemirjenosti. Zvezdnato nebo je jasno, svežina ostra. Mehka svetloba nas osvetljuje izmenoma kot čarobni žarometi. Stojimo kot nebeške prikazni, zremo v nebo in večna molitev kipi v srcih. Ogenj pojenja in pesem se oglasi: Prav liepa je šentanevska fara... Vedno glasneje se dviga in gori, vmes pa se čujejo poki, vriski in prešeren smeh kresovalcev — pavrov, bajtarjev in knapov.

Iz zamaknjenosti me vzdrami sestra, ki me vabi na stare stezice. Stopiva na ozare, vresje in bodeča neža rasteta po robu in grmovje se blesti v pisanem jesenskem listju. Gledava na dolgo njivo in obudiva spomine na prelestno nočno žetev.

Ivan Hamun

SPOMIN NA BLED

**Bil je lepi majski dan,
ko šel sem na izlet,
z mano je bila dekle,
pa sva šla na Bled.**

**Čolnič sva najela si,
počasi sva veslala sama,
narahlo vetrič je pihljaj,
lepo je bilo nama.**

**Se rahlo čolnič zibal je,
nihče naju motil ni,
od sreče sva žarela vsa,
pozabila na skrbi.**

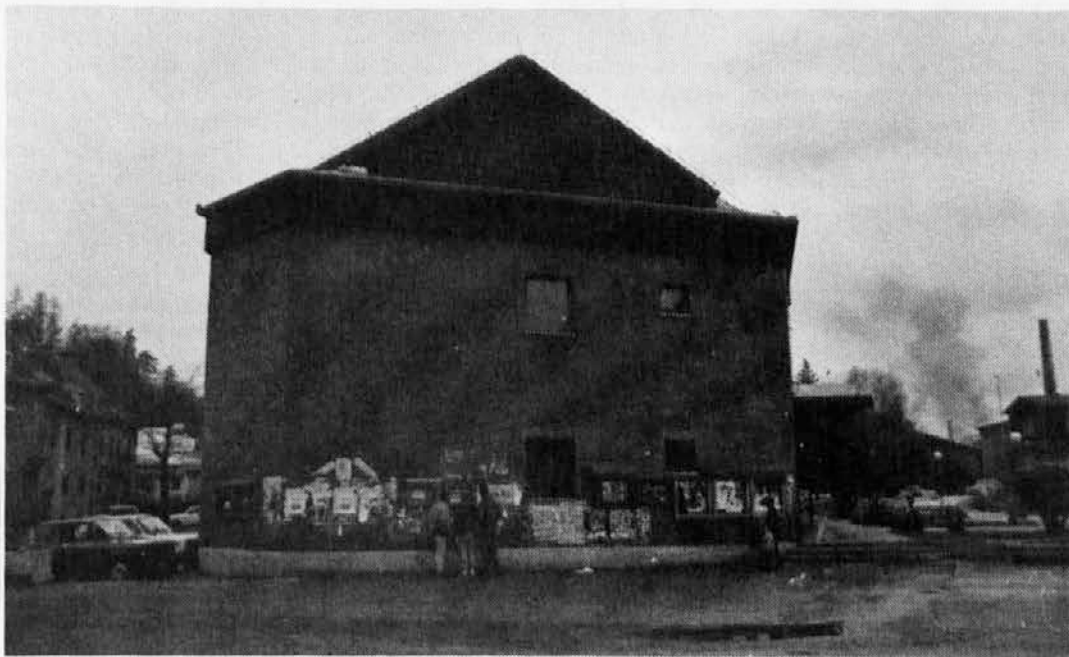
**Kar je lepo, hitro mine,
morala sva it domov,
je dopusta bilo konec,
delavnik se začel je nov.**

**Ko se maj je spet povrnil,
jablana je zacvetela,
ji obljubo sem izpolnil,
bila je nevesta bela.**

**Potem še mnoga leta
smo na Bled hodili,
z nama hodil sinček je,
smo s čolnom se vozili.**

**Leta hitro so minila,
od takrat že dolgo je,
zdaj, ko sva oba že siva,
sva zopet šla na Bled.**

**Čolnič si najeli smo,
za vesla smo prijeli,
ob nama pa v čolnu že
sta vnukinji sedeli.**

Ali ne bi bila lepša, če ne bi bilo tako zanemarjeno plakatiranje?

Začetki izdelave stiskalnic v naši železarni. Pred prvo stiskalnico v mehanični delavnici stojijo soustvarjalci: Čibron, Šipek, Golob, Jurac, Robin in Kokal

Znočilo se je in v daljavi so posute luči po vsem dolgem gorovju od nižin do vrha. Kresničke se svetlikajo in zrak je opojen od poletnih trav in cvetja. V lipah se oglašča čuk in medla mesečina nas osvetljuje. Od globače se vlečejo dolge sence košatih češenj drobnic. Dvigamo težko snopovje žita in kosa se rezko oglašča ter zajeda v poleggle ovsene bilke. Sklanjamo se in grbimo, občasno si katera močnejše zaveže zrahljano ruto na glavi. Lesene cokle udarjajo ob kamenje in predpasniki se nam opletajo. S srpi zajemamo žito ter nizko dosekovamo zrelo, šuščeče ovseno klasje. Ob kapljah znoja, sladko trpkih vzdihih in kratkih besedah pokajo sklepi v udih. V razgreta lica nam udarja vonj težke zemlje, ostrega osatja in dozorelega žita. Od vsepovsod pa čujemo pasji lajež in odmev se meša z ostrim brušenjem srpov in kose na njivi. Splašen zajček huškne in srnjak s srebrnim rogovjem dostojanstveno odpelje po oddaljeni jasi svojo družinico na sosednje deteljišče. Iz teme se prikrade med nas nočni vasovalec, vzbudi v naših srcih skrit nemir. Ne pustimo se motiti, naša telesa se sklanjajo, dokler sladko utrujene ne omagamo. Zravnamo hrbte, roke omahnejo, a lica nam preveva blažen sijaj. Kupi snopovja trudno obleže za nami. Skovir zauka v pozno noč, a potoček v skrivnostni globači glasneje zažubori.

KRAMARSKI SEJMI

Odpraviva se na prireditveni prostor, kjer je

živahno. Dolga vrsta avtomobilov stoji pod kapelco, kjer se se v najinih mladostnih letih šopirili pisani kramarski sejmi. Na teh sejmih so točili iz sodčkov rajsko dobro medico, ki so nam jo dali le pokusiti. Prodajali so svete podobice, svetinje in dolge molke; piščalke s petelinčke so tenko cvilile. Na stojnici sem zagledala vabljive lecte: konjički, punčke in srčki so čakali. Pogled mi je obvisel na teh dobrotah, a odpeljali so me kar mimo. Dolgo sem potem sanjala o nedosegljivi rdeči punčki iz lecta in velikem medenjaku. In čisto tam ob lesi so stali berači. Prišli so od blizu in daleč, razcapani in iznakaženi. Klečali so ter glasno molili in prosili. V njihove odprte malhe pa so mimoidoči metali miloščino. Tokrat je bila bogata in zateglo se je oglašalo: boglonaj, boglonaj!

Prostor se počasi prazni, postaja samotnejše, bolj domače. S sestro postojiva ob lipah in v srcu mi zažarijo nekdanji praznični svečani poletni večeri.

PESEM LIP

Oglasila se je pesem slavčka, od vrta je prišel veter vonj jasmína. Počutim se sproščeno in dvignjeno nad vsakdanjost. Misli se mi sprostite in pohite daleč, kamor seže oko, ki odkriva in sluti vedno nove globine in zaklade. Takrat začujem veselo pesem lip o mladostnih prisegah večne ljubezni, o uslišani goreči molitvi de-

vice, izpolnjeni zakletvi očetov ter o svetih zaobljubah gorečih mater. Listje zaječi, začuje se otožna pesem o ponižanih hlapcih in deklah nekdanjih oholih gospodarjev. Bajtarji in kajzarji tožijo o revščini in pomanjkanju; zajočejo bosí in prezebli pastirčki ter nemočni sklepajo drobne ročice pred bičem huđega gospodarja.

Lipa skloni nizko svoje veje in čujejo se vzdihí o izgubljenih sinovih, ki so ostali daleč, razkropljeni in nepotešeni v silni ljubezni in hrepenenju po domači zemlji.

Lipe oneme, zavijejo se v plašč neskončnosti in sanjajo potopljene v mesečino.

Zvečer dolgo slonim ob odprtem oknu in se vtihotapljam med Šentanelce. Drobna in plaha se stiskam med njimi. Sonce osvetljuje trato in žarki, ki prodirajo med drevjem, me poljubljajo. Začutim močne zračne valove, ki butajo iz cerkvenega zvonika in pisana množica ljudi se zgrija pri kapelici. Prihajajo z vseh koncev: s Strojne, iz Jamnice, s Suhega vrha, Belšaka in drugod. Počasi stopajo stari očanci, častljive korenine in staroste kraja z okovanimi palicami in dolgimi pipami — belolasi, z bradami in brki. Spoštljivo se umika množica in moški privzdigujejo klobuke. Nizko letajo lastovice in roji čebel šume ter obletavajo lippe. Veje drhte, veter pa rahlo raznaša omamni vonj dišečih cvetov, ki se spaja s svetimi kadili. Vsa množica zamrmra in tudi s sestrično poklekneva. Pevci pojo lepe stare nabožne pesmi. Šume zakmašne obleke in dolge nedeljske rute starejših žena. Lica žare dekletom in prsi jim kitijo rože z domačega ganka: roženkravt, nageljni, rožmarin... Sveža so kot jutranja rosa z bujnimi kitami in lepimi rutami na ramenih. Privabljajo skrivne poglede moških, ki se postavljajo s klobuki, okrašenimi z živobarvnimi peresi, židanimi lajbiči in težkimi verižicami žepnih ur. Ptičji zbor v lipah veselo zažvrgoli in cingljanje zvončkov se oglašča.

Svezina je v zraku in na obrazih ljudi, ki so prekaljeni od vetra, dežja, sonca in mraza. Pogledi razodevajo ponos, neuklonljivost, a obenem mehko. Vidim sklenjene roke: trde, grčave in žuljave so, kretnje počasne in nerodne.

Čutim, kako notranji mir, dobrota in sprava združujeta razhajajočo se množico.

Spomini bledijo, a prečudna lepota tega kraja nikoli ne bo do dna izpeta in izživeta v vseh svojih odtenkih in doživetjih.

Pri šentanelških lipah je v današnjih časih ob lepem vremenu vedno veselo. Polno je turistov iz vseh koncev in krajev. A sedanji kmečki turizem vasi prinaša dobre in slabe strani; nekdanje čudovite kmečke idilike pa je vedno manj.

IZREKI O ŽENAH

Žena zna iz nič napraviti tri stvari: klobuk, solato in prepir.

Sascha GUITRY

Žena je kot uganka: preneha nam ugajati, ko smo jo enkrat razrešili.

Francoski pregovor

V vsakem slučaju spoštujte ženo, ker je to bila tudi vaša mati.

Francesco D. GUERAZZI

Jože Štajner

Leninov sin je shodil na Kramarci

Mogoče bo kdo posumil v resničnost te zelo resnične dogodivščine. Leto trinštirideseto se je že nagnilo v drugo polovico. Prvi koroški bataljon je takrat taboril visoko v Smrekovcu, in jaz, kot kurir, sem bil poslan s pošto proti Uršlji gori v Hotuljsko četo, ki sta ji poveljevala Ivan Magrič—Čapajev in Stane Mavrič—Stane. Z mano je bil še moj takratni spremljevalec Lojzek, doma iz Spodnjih Sel. Ko sva zapustila Smrekovec in se bližala vrhu Kramarce, sva dohitela manjšo skupino partizanov, ki so ravno počivali. Nosili so namreč partizana, ki ni mogel hoditi. Ker so bili samo štirje, nositi še kar močnega človeka v hrib pa ni lahko, so naju seveda takoj poklicali na pomoč. Druge izbire ni bilo, najina dolžnost je pa tudi bila reševati bolnega tovariša. Mene je pa silno zanimalo, kdo je nesrečni tovariš in kaj mu je. Tovariš Vuk, doma iz okolice Črne, mi je na kratko povedal, da ni ranjen, ampak da ima nekakšne obtiske in žulje na nogah, zato se ne more obuati in že več kot mesec poležava. Vprašal sem še po imenu, a ga tudi niso vedeli, pač pa so povedali, da je to Leninov sin. Zdaj sem pa še pogledal človeka na nosilih in ga takoj spoznal. Res je bil Leninov sin, takšno ilegalno ime si je nadel namreč njegov oče, ki sem ga tudi dobro poznal. Zvedel sem, da njegov oče že gradi bunker nekje v jazbinskem hribovju, blizu Žerjava. Ampak zdaj človeka nesti še tako daleč — čez Kramarce, Javorje in v Jazbino. Močno sem posumil, če ta vrli M. malo ne sabotira. Ni bilo časa za razmišljanje, ker smo ga koj naložili in nesli naprej, z namenom, da si na vrhu privoščimo daljši počitek. Do bolj položne poti ni bilo več daleč, in smo bili koj na vrhu. Nismo se še udobno namestili po zelenem vresju, ko zaslišimo malo pod robom neke glasove in šumastenje. Ker pa z ugibanjem nič ne naredimo, sva se z Vukom odločila, da greva pogledat, kaj je na stvari. Vuk je še naročil, naj bodo v pripravljenosti, midva sva pa šla kakšnih štirideset korakov nazaj, kar za ovinkom ugledava za podrtim korenjakom krasno kritje in tudi lep razgled doli po redkem borovju. Imela sva kaj videti. Kakšnih petnajst ljudi, verjetno dveh sosedov visoko v Kramarci, je bilo videti, kot da so se ravno namalicali in se lotili dela. Bralec naj ve, da so bili vse od Raduhe, Smrekovca in del Kramarce, še pred drugo vojno ogromni kompleksni gozdov, ki so pripadali ljubljanskim škofom! In najemniki tistih škofovskih kmetij so se oskrbovali z vresovo steljo, ker smrekove niso smeli dobivati. Ko sva tako opazovala to delo, mi je šinila v glavo peklenska misel, saj sem že od nekdaj bil rahlo zleht, in vsaka taka naivnost mi je koristno uspela. Nisem še bil z mislijo do kraja, ko nama za hrbtom nekaj zašumi; ko se ozrem, vidiva mojega spremljevalca Lojzka, ki naju je zvedavo gledal. Jaz se hitro obrnem k Lojzku in mu velim, naj skoči in pove tovarišem, da prihajajo Švabi, z očmi sem mu pa odmignil, da ni res, in če more, naj tovarišem naskrivaj namigne, da je potegavščina; naj se takoj pomaknejo malo dalje, midva jih bova pa že dohitela. Ko sva z Vukom naskrivaj opazovala ta premik, sva opazila, da je Lojzek svojo nalogo peklensko

dobro opravil. Ko sva jih z Vukom čez kakšnih dvesto metrov dohitela, so stali v krogu in se hudomušno nasmihali, Leninov sin je pa stal kakšnih dvajset korakov naprej ves zbehan.

Ko se približava skupini, pa Lojzek s sklenjenimi rokami in očmi, zavrtimi proti nebu vzklizne: »Tovariši! Zahvalimo se Bogu, da nas je rešil muk in trpljenja in dal moč Leninovemu sinu, da je shodil!«

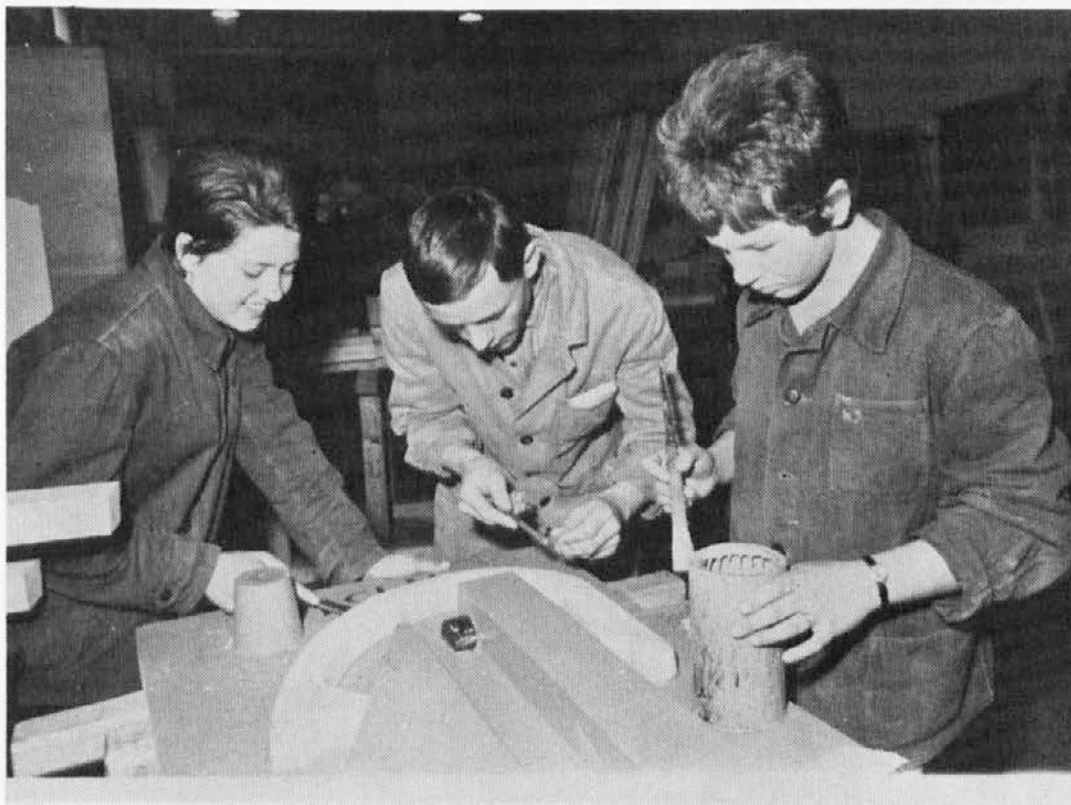
Zdaj sva z Vukom ugotovila, da so tudi nosila ostala tam nekje zadaj, in vsi skupaj smo se sproščeno in od srca nasmejali, seveda z nekaj ironije. Le Leninovemu sinu ni bilo do smeha, videti mu je bilo, da je jezen in tudi sram ga je bilo, ko se je tako na lep način dal kompromitirati. Ko smo se posedli v zeleno vresje, se nam je tudi Leninov sin približal; skozi je imel mene na očeh, in sem bil prepričan, da mi ima nekaj povedati, a ni imel korajže. Izvedel sem šele po mojem drugem spremljevalcu, ki je zamenjal Lojzka. To je bil mali Metod, ki je takrat pomagal nositi tega simulanta. Ta mali Metod, je padel v veliki bitki, ki jo je vojeval Prvi koroški bataljon avgusta leta 1944 v Bistri pri Črni.

Ko smo bili sedaj tako rekoč vsi razbremenjeni, pa fantje le zahtevajo, da naj bi pogledali, kaj se skriva v le malo pretežkem nahrbtniku tovariša M., ker če že bodo morali nositi to breme, hočejo vedeti, kaj nosijo. Temu predlogu se je M. seveda hotel upreti, kar mu pa ni

Parkiramo pa kar na zelenicah!

uspelo. Fantje so koj iztresli vsebino na sredo zelene planinske poti in vsi smo se začudili zakladu, ki se nam je odkril. Ne bi rad opisoval inventarja, pač pa so se vse oči usmerile v skoraj polovico hleba kruha in v še ene zelo prima rezervne čevlje. Tovariš Vuk je seveda določil intendanta, ki je takoj razdelil kruh v tem majem kolektivu. Deležna sva ga bila tudi midva z Lojzkom. Za drugo se pa nisva več brigala in sva se koj poslovila. A kmalu za tem mi je spremljevalec Lojzek zbolel in tovariš Bor mi je dodelil malega Metoda, ki mi je tudi na drobno opisal poznejši razplet, kar pa ni več treba komu vedeti.

V spomin na delovno prakso v modelni mizarni

Franc Telcer

Zadnji oglar na Kozjem hrbtu

Na lanski božični dan, bila je nedelja, mi je Ferdo na Naravskih Ledinah po vrnitvi z Uršlje gore pripovedoval: Videl je v poznih nočnih urah luči po Kozjem hrbtu. Čudil sem se mu in oporekal, saj sem sam zjutraj zarana šel po stezi in nisem sledil nobenih stopinj. Nisva verjela drug drugemu. On je trdil svoje, jaz svoje; mogoče so bili le prividi. Grede proti domu sem se spomnil, da sem že nekje slišal podobno govorjenje. Predavnimi leti, spominjajo se še mnogi okoliški kmetje, posamezniki in tudi nekaj Hotuljcev, da so na vznožju Kozjega hrbta za časa grofovega gospodarjenja in še nekaj let po vojni pripravljali bukovino za kuhanje oglja.

Okrog 130 korakov od Godčevega križa naprej in nato na levo navzgor se je razprostirala precej velika ravnica nad gozdom, ki je bila povezana s potjo, vendar s ceste skoraj nevidna. Na tej ravnini so pripravljali velike kope in kuhali oglje. Sedanje cestne povezave z dolino še ni bilo, zato je bilo gospodarje na kraju samem pripraviti industrijsko oglje, katerega je bilo lažje transportirati v dolino kakor bukovne hlode. Povpraševanje po oglju pa je bilo tudi zadostno, tako v železarni kakor pri številnih kovačih. Zadnji oglar je bil Karničnikov Hanza, ki je drugače stanoval v bajti blizu kmeta Lesnika nad Poštarskim domom. Velik, postaven, širokopleč možki z močnimi in dolgimi rokami, ki so mu dajale videz garača. Molčeč je bil, raje je gledal srepe kot odgovarjal. Kogar ni poznal, ni imel besede zanj. Večinoma je bil kosmat in zatemnjen kot pravo oglje, z velikimi očmi in močnimi obrvi. Oblečen je bil v težke črne smolnate in pošivane hlače.

Ob kopi blizu gozda si je postavil zasilno bajto iz okroglic in brun, v breg potisnjeno in s škorjami pokrito. Ni bil sam. Ob njem je bila žena Franca, manjše postave, drugače njemu podobna. Da sta bila oskrbljena z mlekom, je pripeljal s seboj kozo Šeko. Zanj je napravil stajo, štiri kole in na vrh skorjasto streho. Bila je privezana z dolgo verigo, da je dosegla travo in grmovje. Skromno in zanimivo domovje. Ognjišče na zgornjem koncu na zemlji kot nekaj štedilnik, ob desni strani udobno ležišče s senom in slamo in nekaj kocom podobnega, v glavnem precej praznih črnih vreč od oglja. Nekaj skled, loncev, kotel za polento, stari škafi za vodo in več kangel. Ob bajti široki in močni štori, ki so bili hkrati za mizo, sedenje, za popravilo in brušenje sekir in žag. Različne velike in močne sekire, žage, motike, lopate in razna ropotija.

Enako skromno in delovno je bila oblečena žena Franca. Poleg priprave hrane je morala pridno pomagati pri delu okrog kope.

Skoraj z vrha Kozjega hrbta je bila velika strma poseka-drča in po njej so spravljali bukovne hlode. Podobna je bila pravi planiški skalnici-velikanki, saj je bila povsem istega videza in tudi strmina je bila enaka. Kadar so po njej spravljali bukovne hlode, so le ti leteli po zraku in nekaj po zemlji prav do ravnice v bližini kope.

Po tej drči smo tudi večkrat hodili, saj je bila najbližja pot do Luž. Prav pri tem oglarju smo se planinci radi ustavljali in se z njim pogovarjali. Prinašali smo jima razne stvari iz doline, posebno one, ki sta si jih želela. Tako smo sčasoma spoznali njune šege in navade

in postali pravi prijatelji. Potrebovala sta v svoji samoti naše pogovore in družbo. Čeprav sta bila navzven videti robata, nepristopna in zadržana, kakor da ni v njima nobene miline, se je pod njima skrivalo mehko, toplo in odprto srce.

Opazovali smo oglarja pri njegovem delu, ko je zlagal in premetaval bukovna polena v veliko grmado, ko je kopal in nosil prst na kup. Seveda mu je pri vsem tem delu pridno pomagala žena Franca. Črna od prsti, vsa znojna, sta z velikanskim triglom tiščala prst na vrh grmade. Ko sta vse to opravila, je bila kopa pripravljena za začetek kuhanja. Kadilo se je, vmes je oglar hodil okrog kope in dregal v žarečo grmado. Delovni čas je trajal ves dan in tudi ponoči. Za svoje delo je bil pravi strokovnjak, in je zelo rad slišal, da si ga hvalil in tudi Franci je to dobro delo. Vedno smo radi prihajali k njima in tako spoznavali njun skromni in garaški način življenja. Ob skromnem preživljanju sta se vsa zgarana ulegla na črno ležišče in naslednji dan začela ponovno z istim načinom življenja.

Oglar Hanza z ženo Franco je kmalu postal naš prijatelj in prav radi smo ju poslušali. Sedeli smo včasih v njuni bajti, posebno če je deževalo, in med seboj kramljali. Posebno Hanza je znal povedati veliko zanimivih reči in prigodb iz starih časov, katere je slišal od svojega očeta in tudi od dedija. Tudi Franca je bila večča pripovedovanja. Seveda sta vse te zgodbe pripovedovala zelo resno in duhovito v svojem narečju, kot da je bilo vse res. Hanza, navajen trdega dela in skromnega življenja, je rad preklinjal in se dušil ob vsaki drugi besedi, posebno je bil radodaren z raznimi priimki, ko je nekajkrat krepko potegnil iz steklenice, če je kaj imel.

Poznal je dosti pripovedi o raznih strahovih iz davnih časov, nekaj iz svojih doživetij, delno pa tudi po svoji domišljiji. Plašnim je s svojim pripovedovanjem znal skoraj zbuditi strah.

Spominjam se, da je nekoč pripovedoval po izročilu svojega dedija. Baje so včasih na božični večer prenašali škrti zlato nekje izpod Naravskih Ledin čez Kozji hrbet v votlino pod Šmohorico. Baje so jih videli in slišali od bližnjega Godca, ko so svetili z lučmi in z velikimi mukami škripajoč pod težo tovorili nakopano zlato. Neki lovec jih je naslednje leto pričakoval, da bi jim odvzel nekaj zlata, vendar o lovcu ni bilo nikoli več sledu.

Prav grozljivo je znal pripovedovati svoje doživetje prav pod Kozjim hrbtom pri kuhanju oglja. Tudi Franca je vse to iz strahu potrdila, le da je vedno povedala, da ima za hudo uro vedno pripravljeno v kufru žegnano vodo. Hanza pa je imel svojo drugo žegnano vodo kar za kufrom, to je znala prav živahno povedati, obenem sta se oba prav prisrčno nasmejala.

Menda ponoči večkrat nista bila sama, sam hudič je hodil okrog njune kope in bajte. Posebno sekire niso imele miru pred njim. Kadar je ob kopi zaspal, je že slišal, da nekdo seka, in tudi na kraju, kjer je sekire pustil, jih ni vedno našel. Slednjič jih je močno zasajal v štor pred bajto, Franca pa je poškopila in delala križe. Kljub temu je še večkrat prihajal in se mučil, da bi odnesel sekiro, vendar je ni dobil iz štora. Nekoč da ga je videl ob štoru, saj ga je zbudila koza s svojim glasnim meketanjem. Zopet je drugič videl veliko pošast

Oglarska bajta pod Kozjim hrbtom.

Andrej Stiplošek

OB HUDI URI

Jur je med bliski in gromi začel na pol moliti, na pol peti staro planinsko molitev. Pel je kar pobožno, toda s svojim nelepim, hripavim gostilniškim glasom:

**Pozdravljeni, vsi nebeščani,
ki gledate na rod pregnani
izmed nebeških zlatih zvezdic.
Ovac zaščitnik Valentin,
skrbnik krav naših Fridolin,
Marjeta, ki nas zmaja brani,
in Neža, ki na jagnje pazi,
da volk požrešni ga ne rani.
Ti pa, sveti Jakob – ti,
sveti Jakob, nas varuj nezgode,
tebi predamo gozdove in vode.
Spanja nam dajaj in luč nam prižigaj,
varuj nas ognja, za kruh se pobrigaj.
Čuvaj nas bliskov, bobnečega groma,
vsaka nevihta od nas naj odroma.
Polni nam hleve in travi daj rasti,
nikdar v nesreče ne pusti nas pasti.
Hvalo ti peli bomo zdaj vsi,
tebi in božji materi.
Hvaljen nazadnje še božji Sin,
ki je vladar vseh nebeških višin,
ki med Očetom in Duhom sedi
ter vsa nebesa in zemljo drži.**

pol jelena pol črnega vraga pri kozi Šeki, ki zaradi strahu ni spustila niti glasu. Od tistih dob Šeka ni imela več mleka in tudi breja ni več bila.

Najhuje je bilo nekoč ob veliki nevihti: »Čez Kozji hrbet je pridivjal močen veter, da je vse pokalo, postalo je popolnoma temno, hrumelo je od vseh strani, treskalo in gremelo. S Franco sva iz bajte gledala in opazovala, kaj bo. Franca me prosi: Ne kolni, boš videl, kaj bo. Hudič bo še kopo raznesel, sem začel na glas klicati, Franca pa sklepati roke za mojim hrbtom.

Kar naenkrat pa, kot da se ruši cel Kozji hrbet, prileti z velikim truščem velik črn oblak čez celotno poseko in mimo kope in naju. To je divja jaga, sem pripomnil, a glej, v istem trenutku za njim sam škopjenk na popolnoma žarečem hlodu. Eden za drugim z gromkim truščem sta se zaletela prav v izvir Suhe. Franca, ki je šla po vodo k izviro, je potrdila, da je bilo vse razrito, še voda je za nekaj dni popolnoma usahnila. Kopa je zaradi velikega pritiska zagorela v vsej svoji razsežnosti in še oglja ni bilo več. Hudič, divja jaga in škopjenk so nama še zaslužek vzeli,« se je pridušil.

Veliko je znal povedati o lovcih, ki so lovili po kvaternih dnevih in nedeljah. Bajse se je nekoč na Kozjem hrbtu pojavila grozna pošast, podobna velikemu merjascu z levjo glavo in kopiti na nogah, ki je raztrgala nekaj grofovih lovcev in gonjačev, pri miru pa je pustila takratne divje lovce.

Prav rad je govoril o divji jagi. Tako je povedal, da je nekoč na binkoštno nedeljo po grofovih poti okrog Uršlje gore, to je od Naravskega križa proti Šmohorici, do gradu Plešivec in do Jelena divjala grozna pošast, ki je osvetljevala vso okolico, z močnim vetrom in grmenjem podirala drevesa in lomila skale. To da je bila prava divja jaga in baje dolgo ni bilo več nobenega gamsa, petelina in drugih živali. Še miši in krti so jo popihali na vrh Uršlje gore.

Skromna delovna človeka Hanza in Franca Karničnik sta bila pravi koroški grči, ki sta se dolga leta pod vznožjem Kozjega hrbta trdovratno prebijala skozi življenje. Kdor ju je spoznal, je vedel, da sta bila poštena in dobrototna. Življenje v naravi, skromno preživljanje in trdo in črno delo – vse to ju je oblikovalo, da sta bila edinstvena in naravna tudi v svojem ponašanju in govorjenju. Prava človeka gorske narave. Z naravo in njenimi živimi bitji sta se znala pogovarjati, jo gledati s svojimi priprtimi očmi, v katerih v resnici ni bilo nobenih hudih ali žal pogledov.

Opustiti sta morala svoje bukove kope in kuhanje oglja in se spraviti na drugi konec Uršlje gore. Hanza Karničnik je umrl naravne smrti v svojem gozdu nekje v vznožju Uršlje gore, našli so ga po dolgem času iskanja. Od tistih dob tudi ni bilo več stanovalcev po holcarskih bajtah na pobočjih Uršlje gore.

Oglarska bajta pod Kozjim hrbtom je še dolgo samevala in počasi propadala. Še smo jo obiskovali, posedali okrog nje in tudi večkrat v njej in se živo in rade volje spominjali zadnjega oglarja Hanza, Franco in Šeke.

Ob neki nočni nevihti sem pritekel čez drčo do bajte in čakal, da mine. Legel sem, oblečen v mokro pelerino s kapuco, na pograd in se zamislil v pripoved o divji jagi. Zaslišim korake, približujeta se dva moška. Bajta ni imela vrat in ko me eden zagleda, že slišim silovit dir navzdol. Vstanem in se zapodim za njima. Pri Godčevem križu ju ujamem, bila sta rajni Pavšar in Lužnik. Nič nista govorila, saj še nista prišla do sape, sam pa sem se smejal, kolikor sem mogel, saj je bilo skoraj podobno divji jagi. Po Ljubencevem travniku navzdol smo že govorili in se smejali.

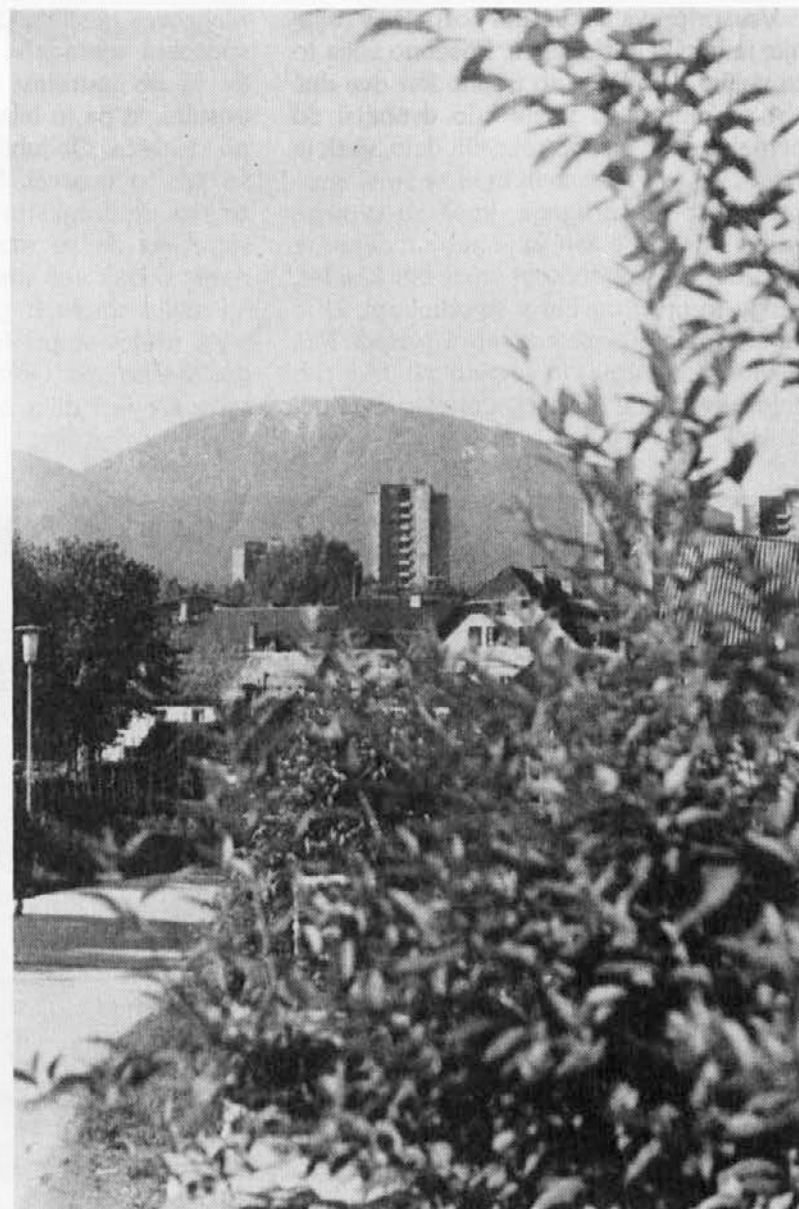
O ženah je treba govoriti samo moškim.

NIETZSCHE

Presojajoč ženske, nikdar ne pomislimo, kako težko je biti ženska.

GERALDY

Proti Gori. Fotografirano z Malgajeve ceste, ki je od »komunale« bolj zapuščena in tudi Suha nič kaj prijetno ne diši

Erwin Wlodyga

VELIKONOČNI STRELCI

Na Ravnah je bila pred drugo svetovno vojno navada, da so o veliki noči in kadar je bila lepa nedelja, streljali z možnarji. Prvo streljanje so opravili jeklarniški delavci, drugo pa kmetje.

Že nekaj tednov pred praznikom so po tovarni in tudi zunaj nje zbirali denarna sredstva za smodnik. Seveda je zbiral v glavnem poznejši vodja strelske skupine. Pri delavcih je bil to Franc Kokal, pri kmetih pa Polanc.

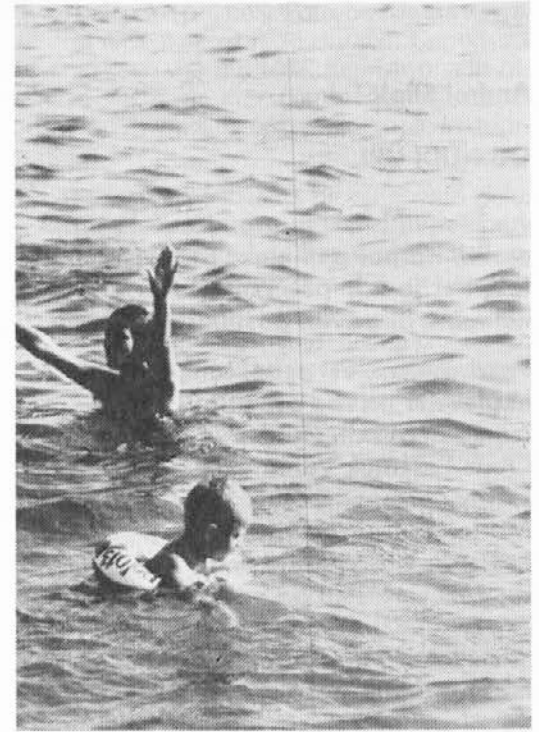
Možnarje je vedno dala na razpolago jeklarna na Ravnah, razen tega pa tudi premog, drva in prevoz, da so vse to prepeljali na strelišče. Seveda pa je primaknila tudi nekaj denarja.

Strelišče je bilo na »Piglu« pod Javorniškim gradom. Mislim, da so streljanje na tem mestu opustili, ko je jugoslovanska vojska tam zgradila bunker.

Vse, priprava kakor tudi poznejše streljanje, je bilo zelo slovesno. Posebno velja to za veliko noč, ko je to trajalo kar dva dni. Vsi sodelujoči, ki jih je bilo dvanajst do petnajst, so si strogo razdelili delo, vsak je vedel, kaj mora opraviti in ni se smel vmešavati v posle drugega. Imeli so svojega vodjo — to je bil tisti, ki je nabiral denarna sredstva za smodnik, ni smel biti kadilec, ker je le on upravljal s smodnikom, ki je bil shranjen v posebno zaprti posodi. Pač varnostni ukrepi. On je tudi po mericah dajal smodnik v možnarje, upoštevajoč nji-

hovo velikost. Dva sta bila vžigalca, ki sta morala biti z razgretim »kuščarjem« vedno pripravljena, da sta pravočasno sprožila strel. Seveda je bila za njiju velika sramota, če sta bila prehitra ali pa sta zamudila. Streljati sta morala ob točno določenih trenutkih z različno velikimi možnarji. Včasih pa sta spustila kar celo serijo strellov. Seveda je bil vedno cerkveni zvon tisti, ki je pravzaprav sprožil celo serijo strellov. Streljati so začeli v soboto okoli devete ure, ko so razvezali zvonove, nadaljevali pa do velikonočne nedelje do 14. ure. Le nekaj ur počitka so imeli ponoči, ko pa je napočilo jutro, se je vse skupaj zopet razživilo. Kmetje so skrbeli, da strelci niso bili lačni niti žejni. Ni čuda, da je njihova pesem še pozno v noč donela v guštanjsko tišino. Pa tudi vaščani so jim dostavljali kakšne poslastice.

Purgarji pa so ob takih prilikah tudi znali izzivati. Tako je nekoč Brundolova lastnica »Jagrove« gostilne dražila strelce, da niso sposobni »naladati« možnar tako močno, da bi ob izstrelitvi razbili šipe na njeni gostilni, ki pa je bila kar precej oddaljena od strelišča. Obljubila je celo sod piva, če se jim to posreči. Strelci se niso pustili zmesi, na drugi strani pa je bilo pivo tako zapeljivo, da so »naladali« največje možnarje, dodali več smodnika, spredaj pa so jih zalili s smolo. In glej šmenta, že po prvi seriji strellov so pri Jagru res popokale vse gostilniške šipe. Gostilničarka je držala besedo ter jim dala sod piva. Na to svoje

Morje vabi. Soljene bodo tudi cene!

edinstveno dejanje so po pripovedovanju Pepija Kolarja še danes ponosni.

Vendar ne smemo misliti, da so bili drugi strelci brez dela. Možnarje je bilo treba nabijati z žagovino, glino, kamenjem, po izstrelitvi zopet vse počistiti. Najnevarneje pa je bilo, kadar je strel zatajil. Potem so možnar pač zelo previdno izvrtali, da ni prišlo do nesreče.

Strelce so prišli obiskat tudi domačini, vendar so se morali držati v določeni razdalji, da ni prišel kdo preblizu za strel pripravljenih možnarjev in do smodnika. Otroke pa so sploh odganjali, da se ne bi kateri preveč približal. Zaupano delo so zelo vestno in skrbno opravljali, zato se tudi ne spominjam, da bi se na tem mestu kdaj zgodila kakšna večja nesreča. Pač pa so se nesreče dogajale tam, kjer ni bilo pravega reda in nadzora, ter pri otrocih, ki so streljali s karbidom (očesne poškodbe).

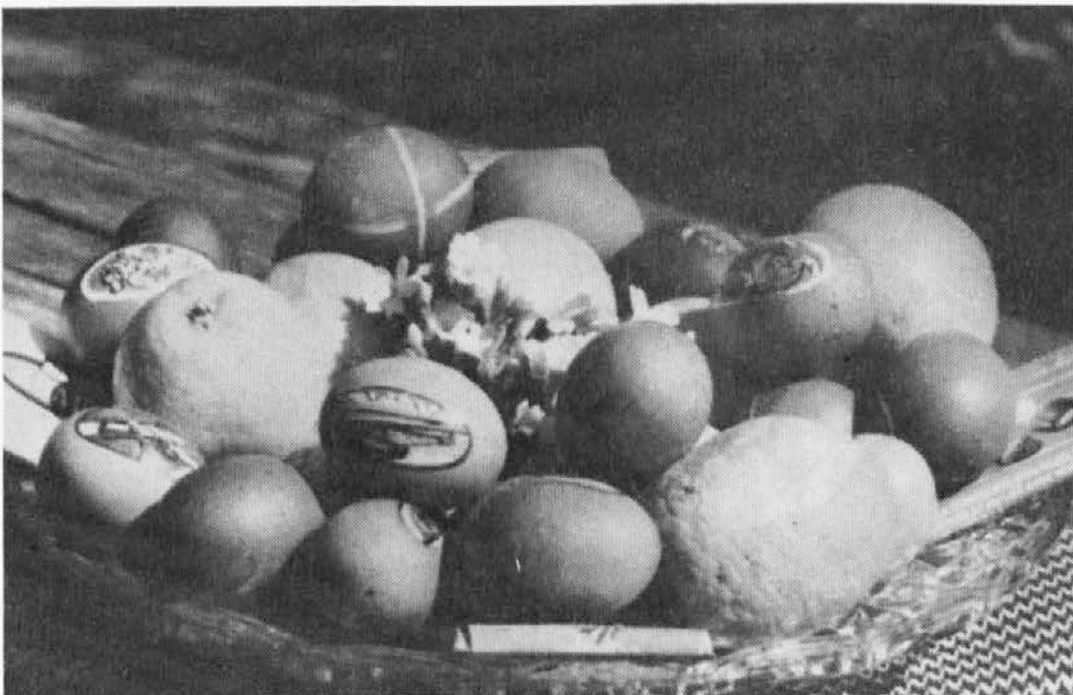
Najbolj slavnostno pa je bilo na veliko-nočno nedeljo, ko je prišla na »Piglu« po strelce ravenska godba ter jih z glasbo spremljala na trg, kjer so navadno imeli pogostitev v Lečnikovi gostilni. Plačali so to pogostitev z denarjem, ki jim je ostal od nabiralne akcije za smodnik, razen tega pa so jim kmetje dali še mošta, pogače in mesa.

Tu so se potem sprostiti in veselili še v pozno noč.

ŠE O ŽENAH

Žene so zato, da jih ljubimo, ne pa da bi jih razumeli.

Oscar WILDE

Pirhi, pa še kakšna pomaranča vmes

Marija Knez

Otroci iz rudarske četrti

Dolgotrajno deževje in vsakodnevno tarnanje odraslih, da grozi ponovno odpušcanje delavcev iz rudnika, je nas otroke pripravilo do tega, da smo se tiste zadnje jeseni pred drugo svetovno vojno umaknili iz tesnih in zatohlih bivališč v dolg, prostoren rov pod starimi stopnicami. Tu nas nihče ni iskal, sami se pa zlepa tudi nismo oglasili, saj bi bilo s tem igre konec. Naše igre so bile samo naše. Nihče nam nikoli ni hotel svetovati, kako in s čim naj se igramo. Starši so imeli pač bolj važna opravila in nešteto skrbi, zato smo se kar sami odločili za »knofe«, fižol, stare krpe in kako prazno škatlo od čevljev. Fantje so planili po fižolu in knofih, dekleta pa smo iz raznih živopisanih cot napravile vsaka svojo pužo. Najlepšo izmed lutk smo položili v škatlo in pokrili s prelepo žametno odejo, ostale »tontare« pa so končale v rokah fantalinov. Osemletni Gusti je bil najhujši med njimi. Nemi in povsem nedolžni lutki je najprej odtrgal ude, potem glavo, nazadnje pa ji je razparal trebuh.

Prišla je pomlad v letu 1941. Tudi ta dan je bil deževen, ko smo se še zadnjikrat sestali v svojem lepem, nepozabnem svetu – v rovu pod stopnicami. Neka čudna skrb je takrat prešla z odraslih na nas in čeprav neradi, smo se vsak dan in vedno tiše pogovarjali o bližajoči se vojni. Imelo nas je, da bi tudi sami stopili v kako akcijo, vendar smo bili vsi le samo otroci, taki otroci, ki bi morali redno jesti, spati in se igrati. Bilo nas je kar precej in vsi smo bili otroci rudarjev. Majhna, pegasta deklica, po imenu Mojca, je imela največ posluha za dogajanja okrog nas. Sledile so ji še dobrodušna Anka, nekoliko nagajiva Milka, debelušna Elza, miroljubna Rozika, pobožna Julja in sanjava Lojzka. Med fanti sta bila najbolj priljubljena brata Franci in Nanti, med najbolj dobrodušne pa smo šteli Bertija in Pepija.

Izpod resnega, pegastega obraza je tega dne nenadoma prišlo povelje, da se odslej ne bomo več sestajali v skupinah, še manj pa govorili o dogodkih doma in v šoli. Rečemo lahko samo to, da smo otroci iz »rudarske četrti«. Mali Gusti se s tako nenadno odločitvijo ni strinjal. Hotel je vsaj kaj zapeti, če že govoriti ne sme več. Zdirjal je na dvorišče in tam na ves glas zapel:

Češčena si Marija,
je angelski glas,
bo zadnja ura bila,
Hitler prid po nas.

Že dan po tem dogodku so prišli orožniki in hoteli vedeti, kdo ga je kaj takega naučil. Želeli so celo, da tudi njim zapoje isto pesem. Takrat je neustrašni Gusti stopil pred nje in po svoji pameti in želji zapel:

Češčena si Marija,
je angelski glas,
bo zadnja ura bila,
Marija prid po nas.

Tako so se končale naše brezskrbne ure igre in veselja. Začela se je druga svetovna vojna.

Brata Franci in Nanti sta bila od vseh nas najbolj nesrečna. Domači izdajalci, tisti, ki jim je Franci najbolj zaupal, so ga spravili v eno najhujših nemških taborišč, od koder se ni vrnil. Nanti je moral takoj za njim v nemško vojsko in ker so ga že kar na začetku zastrepili z nekimi tabletami in čudodelno tekočino, je na začasnem dopustu doma ves nor in podivjan tekal okrog vogalov s kratko palico v ro-

kah in streljal, streljal. Tudi on se nikoli več ni vrnil domov.

Čeprav komaj sedemnajstletna, sta bila takrat vpoklicana v nemško vojsko tudi Berti in Pepi. Prvega so zajeli Angleži in ga odpeljali v ujetništvo, Pepi pa je moral takoj na fronto, kjer je bil kmalu ob levo nogo. Naš najmlajši, Gusti, je moral k njim.

Niso ga pustili več med nas. Postal je njihov. Dekleta smo, razen Milke in Lojzke, ostale doma in po svojih močeh pomagale partizanom. Milko so odtrgali od številne družine in jo določili za »arbeitsdienst«, Lojzka pa je skupno s svojimi brati in sestrami morala v službo k nemškim družinam.

Še danes in jutri in vedno bomo obujali spomine na tiste lepe, brezskrbne doživljaje v dolgem, prostornem rovu – rovu, ki ga danes ni več in se v njem nikoli več ne bodo zbrali otroci iz »rudarske četrti«.

Včasih smo bili še kar ponosni na naš stadion in atletsko stezo; sedaj pa je že potrebna temeljite obnove

Akcije »Vsi na kolo za zdravo telo« so bile pred leti zelo dobro obiskane. Ali smo vsi skupaj postali preveč leni, ali pa je takih akcij čisto premalo?

RUDNIKI NA LEŠAH

Franciška, Barbara, Gustaf, ponižni Matej

Zadnji rudnik na Lešah je bil ustavljen leta 1933. To je bil rudnik Gustav. 120 rudarjev je postalo brezposelnih. Polovica jih je ostala doma. Sami so rudarili pod zajednico, ki je propadla že 1934. Družine in samci so šli po svetu s trebuhom za kruhom.

Po prvi svetovni vojni je bil rudnik Franciška tako izčrpan, da so rudarje »reducirali«. Ilegalno z nahrbtniki so šli čez mejo v zahodne države – Francijo, Nemčijo, Avstrijo in Holandijo. Leta 1936 pa so šli že z dovoljenjem. (Na Leše se je vrnilo 14 rudarjev).

Konrad Žgank
Albin Šrot
Jozef Lajbaher
Jozef Mager
Jozef Košutnik
Ivan Zajc
Rudolf Gugler
Avgust Dretnik
Silvester Jurač
Franc Levko
Avgust Levko
Franc Pušnik
Franc Gregorc
Viktor Srebotnik
Albin Jovan – vrnil
Martin Vodnik
Ivan Lajbaher
Adolf Pušnik
Rihart Kolenc
Albin Kolenc
Anton Golob

Rihart Terdina
Matevž Konže
Adolf Garber
Kristl Krebl – vrnil
Alojz Kret
Jozef Čuješ – vrnil

Anton Dretnik – vrnil
Folti Zupanc
Anton Hozner
Hugo Por
Anton Zupanc
Ignac Zupanc
Feliks Hozner
Mirko Švab – vrnil
Peter Dretnik – vrnil
Ivan Banko – vrnil
Franc Žnideršič
Jozef Haber
Anton Borovnik
Rudolf Šak
Alojz Šak

Paul Čolf
Gregor Štajner
Vili Štajner
Fric Gugler – vrnil
Albin Hozner
Rudolf Santič
Franc Kopmajer
Avgust Jop
Franc Zorman
Fridrih Rifl
Anton Juvan – vrnil
Vincenc Zaletel
Bogomir Garber – vrnil
Mihael Lagoja – vrnil
Franc Žabe – vrnil
Anton Kret – vrnil
Jozef Klančnik
Ernst Klančnik
Rudolf Vrnigust
Lovro Pačnik v SSSR – se je vrnil

Nekaj rudarjev je dobilo zaposlitev v rudniku Mežica, drugi pa v Bosni (v Tuzli) in na Štajerskem (Liboje in Zabukovica). Iz zahodnih držav je prišlo med okupacijo in v novo Jugoslavijo na dopust 26 rudarjev.

Eva Šater

ATA IN STRIC

Moja babica ima dva sina
ena a;
prvi je moj ata, drugi je moj stric,
pri mizi pa sedita vedno vštric.

Kosilo vse pojedta,
kot bobna sta nabasana,
potem pa se uležeta
in zaspita kot polha dva.

Štefanija Smonker

HIŠA OČINA...

Iz zemlje je puhtelo. Po brazdah so se sprehajali ptiči in pobirali črvičke.

Mladi mož je za trenutek obstal – pokazal je z roko na pastirico, ki se je vrtela in obračala s svojim dolgim repom na vse strani. »Ptičica je tam«, je mrmral in ljubeče pobožal dete. »Le poglej«, je zopet stegnil roko, pokazal na ptico, ki se ni plašila.

Iz nasejalnika je zajemal pest za pestjo žita in ga enakomerno trosil po lehač, ki so bile označene s smrekovimi vejicami. Čez rame mu je visela z usnjenim pasom pritrjena pletena podolgovata košara (nasejalnik), za ravnotežje pa je na drugi strani poskrbelo deset mesecev staro dete.

Dete je nekaj časa stegovalo roke proti očetu, začelo je mežikati in si z roko muliti oči, nagibalo je glavico na eno stran in zopet na drugo. Zadržalo je in končno zaspalo.

Mož se je nasmehnil. Previdno si je odpel pas, položil na tla košaro, na odoru pripravil ležišče iz svojega suknjiča in otročička položil spat. Zopet se je ozrl nanj. Gledal ga je z nezimerno ljubeznijo v očeh – bilo je dekletce.

Zopet je nadaljeval z delom. Okrog glave mu je pribrenčala čebela. Zadrževal je roko, da si je za hip odpočila.

V bližini je stal čebelnjak, ob njem pa se je bohotal ogromen grm jasmína, ki je že zelenel. Dvignil je roko in obložena delavka je odletela proti svojemu domovju.

Še malo in žito bo nasejano, je pomišljal, jutri bom... Zmotil ga je glas iz daljave... Štel je... ku-ku... deset – ku-ku... dvajset. »Saj res, koliko let mi je namenjenih?« Prekoračil je bil njivo, se vzravnal, postal in segel v žep, otipal stekleničko in pljunil, počasi jo je privlekel na dan in naredil požirek. Skremžil se je: »Kako je že to hudičovo olje, ta vodka, najprej na rusko prišla?« Čudna storija o tem njenem nastanku. Misli so mu uhajale.

Sesedel se je na tla v bližino spečega otroka: ... Delal je človek na koščku neobdelane ledine: Znoj mu je curkoma lil s čela, usta je imel izsušena in roke so krčevito vihtele kramp... Žejen, tako žejen sem,« je človek tiho šepetal. Hudič je prislonil svoj lonček! V bližini je nastavljal stekleničko močne pijače – vodke – hudičevega olja – in se odstranil. Človek jo je našel. Najprej jo je odprl, čudno je zadišalo; ovohaval je močan duh. Zopet jo je zaprl.

Ponovil je in končno naredil požirek, dva, več. Kri mu je pognalo v glavo. Hudič je uspel. Žganje je prišlo na svet, sejati je začelo zlo! Mož na odoru se je predramil iz razmišljanja, zmajal z glavo in z občutkom krivde zilil po tleh zadnje kaplje.

Zastrmel se je v spečega otroka, – v svoje prorojeno dete.

Hubert Močivnik

NE MOREŠ MI UKAZOVATI

**Poglej, kako je lep ta majski dan,
visoko ptice pno se pod nebo,
v prelestnih barvah rože zacveto,
tvoj truden je korak, pogled teman.**

**Ne vidiš jasnega neba ti nad seboj,
vigred zelena znova je pri nas,
a tebi, kot da se je ustavil čas
in mrzle zime hlad je še s teboj.**

**Te zapustilo tvoje je dekle,
si ljubil jo predano in zvesto,
poklanjal si ljubezen ji srčno,
zlomila ti ljubeče je srce.**

**A vendar ne zameri ti dekletu,
če je spoznala, da srce drhteče
neustavljivo k drugemu jo vleče,
pogosto to dogaja se na svetu.**

**Ne moreš srcu svojmu ukazovati,
izprošiti ljubezen se ne da,
kdor pa tega nikdar ne spozna,
moral sam na svetu bi ostati.**

Zlatko Škrubej

ZA TVOJ PRAZNIK, MATI

**Za tvoj praznik dal bi rad ti v dar
nekaj lepih, skromnih res besed,
pot kazala vedno si mi v svet,
nasvetov slabih ni bilo nikdar.**

**Zavedam tega pa se šele zdaj,
ko delo in poštenost sem izbral,
do konca dni mi tega ne bo žal,
le takšnega spoštuje me moj kraj.**

**Ostani dolgo še med nami ti,
v družinskem krogu radi te imamo,
življenjsko pot vsi tvojo cenit znamo,
in vsak od nas želi ti srečne dni.**

**Za svoj praznik se ozri nazaj,
in videla boš sad svojega dela,
res dela lahkega nisi imela,
Zato veseli z nami se ti zdaj.**

Betka Robin

PRAZNOVANJE NEKOLIKO DRUGAČE

Saj res ni nič posebnega, ta 8. marec, dan žena, je pač dan kot vsak drug, toda, če je že določen za naš praznik, naj bi bil vsaj malo drugačen od drugih.

Včasih smo šle sodelavke na kakšno večerjo in liter vinčka, no, sedaj je to drugače, ker sem upokojena in so te navade usahnile. Tudi čestitke iz Železarne Ravne letos ni bilo, čeprav sem bila z njo povezana nad trideset let. Bilo pa je nekaj drugega, lepega in NEPOZABNEGA.

Imam namreč to srečo, da so se moje sorodnice že pred leti preselile v Kotlje in tam se vedno kaj dogaja. Tudi na dan žena ne pozabijo na svoje krajanke in jim v okviru SZDL Kotlje pripravijo pester program v kulturnem domu Prežihov Voranc.

Že nekaj let sem med srečnimi ženami, ki so prisrčno sprejete na proslavo in vedno prijetno presenečene. Že sam sprejem s pripetjem rdečega srčka ob prihodu v dvorano daje slutiti, da se bomo lepo počutile. Dvorana je okrašena s preprostimi spomladanskimi cvetjem v čudovitih aranžmajih tovarišice Vide. Tudi mize so okrašene in na njih prigrizki, sladki in slani.

Dvorana utihne do zadnjega kotička, ko se odpre zastor in na odru se pojavi vse polno mladih. Kaj je za ženo, mamico in babico lepše na svetu kot naš otrok, vnuk in nasploh otroci, ki so tako prisrčni in bistri. V programu za žene pojejo, plešejo, recitirajo in igrajo na razne inštrumente, tako lepo, da se ti zarosi oko.

Vsem vam, dragi otroci, posebno pa še vsem vam, tovarišicam, HVALA za tako pester spored, saj vem, koliko uric je bilo treba žrtvovati, da je bilo nam lepo. To so trenutki, ki so nepozabni in nas odvrnejo od teže našega vsakdana.

Po končani proslavi smo še malo posedele in pokramljale, hotuljska mladina pa je stregla in tekala med mizami ter ustregala našim željam; tudi oni so bili enkratni.

Povesile smo se ob prijetni glasbi in pele lepe koroške pesmi. Predsedniku SZDL in vsem, ki so kakorkoli pomagali speljati tako prijetno ta večer, se v imenu vseh nas žena in v svojem imenu prav prisrčno zahvalim in želim, da bi se drugi pri njih zgledovali.

Ignac Zdovc

ZLATA POROKA KODRUNOVIH STARŠEV

Februarja 1989 sta praznovala zlato poroko Avgust in Marija Kodrun iz Črne na Koroškem. Avgust se je rodil leta 1903, žena Marija Šarman pa leta 1918 v Juriju pri Pesnici. Avgust Kodrun je rojen v Črni in je bil sin kolarja.

Zakonsko zvezo sta sklenila februarja 1939. V zakonu se jima je rodilo 11 otrok, od katerih sta dva umrla. Prav razveseljivo je, da sta pripomogla do poklica vsem devetim otrokom. Zategadelj otroci svoje starše zelo spoštujejo, kar dokazujejo tudi njihovi redni obiski pri očetu in materi. Prav posebno se razveselita svojih 17 vnučkov.

Avgust Kodrun je ljudsko šolo obiskoval v Črni do 14. leta. Po končani šoli v Črni je moral oditi s trebuhom za kruhom h kmetu Robniku v Zgornje Javorje za pa-

Ana Erjavc

DINAR

**Ljubi Jurij, kje je
tvoj ponos?
Nekoč za jurja
si kupil kravo,
danes kruha kos,
Jurij, kje je tvoj
ponos?**

**Sedaj veš, Jurij,
kako se obrača svet,
za jurja dobiš
dinarjev – deset.**

**Pa vendar smo srečni
kot še nikol tako,
štejemo milijone,
več peš ne hodimo.**

Marjan Mauko

NOČ ODHAJA

**skoraj bo že dan
kavica
duhti kipeča
da prežene
zdrami
srce sanjavo
saj v belem dnevu
so temne sence
in ti bistra glavca
pride zelo
prav.**

stirja. Nato se je leta 1917 zaposlil pri mežiškem rudniku v jamskem obratu Igrče. Zelo dobro se spominja leta 1918; takrat je bil pri rudniku Mežica štrajk zaradi pomanjkanja hrane. Leta 1925–1926 je bil Gusti pri vojaki v Zagrebu. Po vrnitvi iz vojske se je ponovno vrnil v temne rove rudnika Mežica. V letu 1930, ko je bila pri rudniku velika kriza, so odpustili iz službe tudi Gustija. Tako je bil brez službe tri leta in pol. V letu 1934 se je ponovno zaposlil v topilnici rudnika Mežica. Tu se je močno zastrupil s svincem, dobil je zlatenico, za kar je bil v bolniškem staležu 6 mesecev. Ker pa zaradi zastrupitve ni smel več nazaj v topilnico, je bil premeščen nazaj v jamo – Igrče.

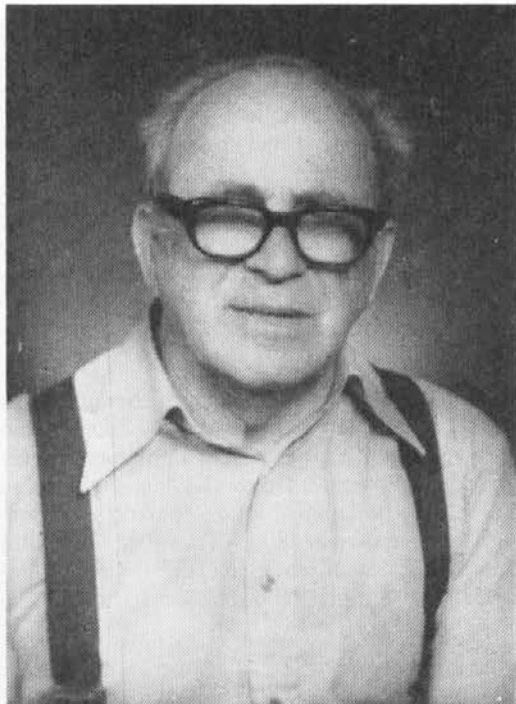
Dne 10. julija 1944 je šel v službo kot po navadi in čakalo ga je veliko presenečenje. Partizani so v obratu mobilizirali

Marija Kodrun

delavce, in namesto da bi šel v rov, je moral k partizanom. Ker je pretila nevarnost nemškega napada, so se umikali čez Riško goro v Toplo, Koprivno in nadalje v Solčavo, kjer se je priključil Koroškemu odredu. Prišel je mesec oktober in Solčavo so zavzeli Nemci. Borci so se umikali v hribe. Takrat so Nemci požgali Solčavo. Partizanom je bilo težko, ko so s planine gledali goreče hiše. V najhujši nemški ofenzivi v mesecu novembru 1944 so se partizani umikali proti Kamniku in Gusti je z nekaj borci došel na Veliko planino. Na ta način so se rešili sovražnikov in si ohranili življenje. Po dolgotrajni nemški ofenzivi so se borci vrnili v Solčavo. Gusti je bil v spremstvu komandanta Franca Kregarja – Cirila, doma iz Kamnika. Vso zimo 1944–1945 se je bataljon gibal na območju Solčave, Koprivne, in Bele peči. Na pomlad je bil Gusti premeščen v terensko četo, ki jo je vodil Ivan Hercog–Tim. Bil pa je tudi udeleženec konference Dravogradskega okrožja. Ta konferenca je bila v Podgorju pri Slovenj Gradcu. Ker pa se je fronta vedno bolj bližala, so se Nemci, ustaši in četniki trumoma približevali avstrijsko-jugoslovanski meji. Četa terencev je pri kmetu Rezmanu v Javorju čakala, da so se Nemci umaknili iz Črne. Dne 11. maja 1945 so terenci te čete prvi vkorakali v Črno. Četi so se pridružile še manjše enote, kot kurirji, obveščevalci in drugi. V Črni jih je pričakalo veliko domačinov in so jih prav lepo sprejeli. Takoj so borci zavzeli občino in čez nekaj časa tudi topilnico v Žerjavu.

Iz Šoštanja je prišlo v Črno veliko nemških vojakov, ki jih je četa uspešno razoroževala. Prišla pa je tudi nemška SS divizija, ki je bila močno oborožena in so jo morali pustiti naprej proti Mežici in to divizijo so razorožili v hudi borbi na Poljani

Avgust Kodrun

dne 13. maja 1945. Iz šoštanske smeri je prišla v Črno brigada vojvodinskih borcev, ki je nadaljevala z razoroževanjem ustašev in četnikov.

Gusti Kodrun je bil čez 4 mesece premeščen na občino na Prevalje. Tu je opravljal dolžnost referenta za kadrovsko službo.

Ignac Zdovc

ŽIVLJENJE IN BOJ FERDINANDA LAGOJA

(Po pripovedovanju Ferdinanda Lagoja – zapisal Ignac Zdovc)

V Spodnjem Javorju pri Črni na Koroškem stoji skromna lesena kočica, v kateri živi Ferdo Lagoja. Pravi, da je kar zadovoljen, samo da bi bil še zdrav.

Rodil se je 29.6.1907 v Šmartnem pri Slovenj Gradcu. Mati Neža Lagoja je bila kmečka hči, doma z Libeliške gore. Ferdo se je rodil kot nezakonski otrok in je bil že ob rojstvu obsojen na tpljenje. Ko je dopolnil šest mesecev, ga je mati dala za rejnika k družini, ki pa je bila tudi sama revna. Krušni oče je bil krovec in je po kmetijah pokrival strehe. Krušni starši so ga imeli radi kakor svojega.

Ko je Ferdo dopolnil sedem let, se je začela prva svetovna vojna. S to vojno je prišla lakota in rudi Ferdo si jo je skusil. Leta 1918, ko je že bilo konec vojne, je prišla španska kuga in pomorila veliko ljudi. Vzela je tudi Ferdove krušne starše. Z enajstimi leti je postal Ferdo izgubljen otrok. Moral se je zateči na kmete in si

Z Gustijem je bil premeščen na Prevalje še Čulk, ki je prevzel dolžnost referenta za preskrbo.

Z občine Prevalje je Gusti odšel nazaj v Črno in se zaposlil pri gozdnem gospodarstvu Črna. To delo mu ni ustrezalo in je čez 3 mesece odšel nazaj v topilnico, kjer je delal do leta 1959.

Če je Gusti hotel izstudirati vse otroke, se je moral po upokojitvi ponovno zaposliti. Pokojnina je bila prenizka in moral je poprijeti za trdo delo pri Komunalni v Črni. A vendar je zmagala volja in kako srečen je danes, ko praznujeta 50-letnico skupnega življenja z zavestjo, da sta pomagala vsem otrokom, da so prišli do kruha.

Ko je izbruhnila druga svetovna vojna in je okupator zavzel našo domovino, sta v skrbeh opazovala dogodke. Gusti je odšel v partizane, a Micka se je morala zaposliti, če je hotela preživeti svoje malčke. Takrat so stanovali v gozdni vili v spodnjem Javorju. Micka je bila aktivistka in skupno z drugimi dekletki iz Črne je aktivno delala za osvobodilno fronto vse do konca vojne. Z njo so sodelovale še dr. Ramšakova, Gregi Potočnik, Urška Janša, Micka Potočnik, Vikica Krpačnik, Marija Keber in Lizika Germadnik.

Kodrunovima iskreno čestitamo in kličemo še na mnoga leta.

sam služiti kruh. Spal je po hlevih v kravjih jaslih. Zjutraj je moral vstajati ob 4. uri in pomagati pri hlevskih opravilih. Krmil je živino, pasel vole in oral na njivah. Ko je izpolnil štirinajst let, je moral na furo s par konji. Vozil je hlode s planine na žago. Kako težko je bilo opravilo furmana, vedo samo starejši ljudje, ki so si sami izkusili to delo. Posebno naporno je bilo v zimskem času; mraz in surov les. Ko je Ferdo izpolnil sedemnajst let, je dobil delo gozdnega delavca pri grofu Thurnu. Gozdni delavci navadno po ves teden niso šli domov s planine, sami so kuhali, najpogosteje polento in črno kavo. Spali so v gozdarskih hišicah, narejenih iz smrekovega lubja. Tako je živel tudi Ferdo. Delavce so zelo slabo plačali, včasih niso zaslužili niti za kruh. Leta 1932 je dobil Ferdo zaposlitev pri lesnem trgovcu. Tam je bil skladiščnik, delal je po deset ur in prejemal plačilo 25 din na šiht. Včasih je moral delati tudi ponoči, ker so morali biti vagoni polni do jutra.

Ob velikih razlikah med lesnim trgovcem in delavcem je Ferdo prišel na idejo,

da se priključi delavskemu gibanju za pravice tlačanih. V Španiji je bila revolucija in Ferdo se je še z drugima dvema odločil, da se gre v Španijo borit za delavske pravice. S Ferdom sta bila še Alojz Brunkar in Franc Molk. Odšli so ilegalno čez mejo v Celovec, kjer naj bi se priključili še ostalim prostovoljcem. Hišo, kjer naj bi se zbrali, je čuvala avstrijska policija.

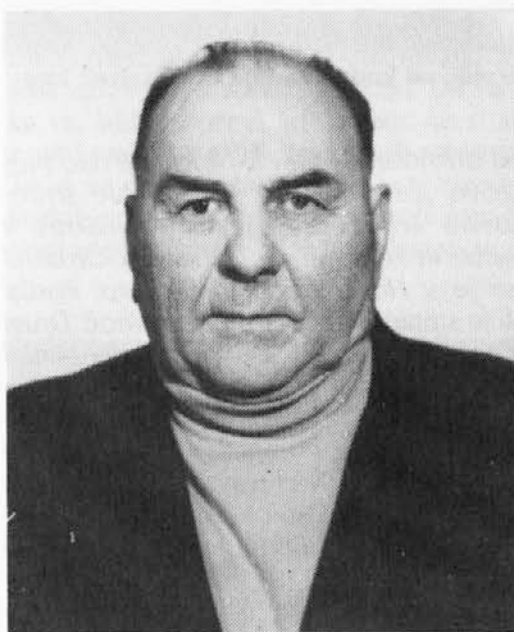
Takoj so jih vse aretirali in znašli so se v celovških zaporih. Jugoslovanske prostovoljce, med katerimi je bil tudi Ferdo, so poslali nazaj v Jugoslavijo. Ko se je Ferdo vrnil v Jugoslavijo, ni dobil zaposlitve. Prejšnji delodajalec mu je rekel: »Če bi naredil štirinajst plavih, bi te še vzel na delo nazaj. Ker pa si hotel rdečim pomagati v Španiji, te ne vzamem nazaj v službo.« Tako je Ferdo taval iz kraja v kraj, delal priložnostna dela, samo da je preživel ženo in dva otoka. Imel pa je prijatelja v Avstriji in ta mu je pomagal, da je tam leta 1938 dobil delo.

Med drugo svetovno vojno je videl, kako so fašisti pobijali nedolžne ljudi in ga je minilo. Proti koncu leta 1943 se je vrnil v svoj kraj. Odšel je na kmete na Brinjevo goro in na Breznico. Tu je dobil zvezo s Flajmiševim Ferdom in Korošcem. Tako je prišel v mesecu januarju 1944 v Prvi koroški bataljon. V marcu 1944 pa je zbolel in odšel je na solčavsko v partizansko bolnišnico. Po okrevanju je bil dodeljen Solčavski četi. Komandant je bil Drago Pohleven – Ljubljčan. V tej četi je opravljal dela intendanta. Nato je bil dodeljen h kurirjem. Iz Solčave je hodil vsak dan na javke v Robnikovo planino. V mesecu juniju 1944 so v Savinjski dolini Nemci organizirali velike hajke in takrat so se partizani morali umakniti iz Solčave. Ferdo se je umaknil z nekim dekletom, doma iz Kaple (imena se ne spominja) ter Pepijem Ledrovcem iz Koprivne. Minilo je dva dni, a partizani so bili še vedno skriti v planini. Lakota jih je pregnala, tako da se je Ferdo odločil, da pojde k najbližjemu kmetu Majdiču. Hčerka je bila pri studencu in ko opazi Ferda, prestrašeno reče: »Beži, Švabi so ravnokar bili tu pri nas!« Ferdo jo zaprosi, naj mu da jesti. Prinesla je 2 l mleka in hleb koruznega kruha. To hrano odnese Ferdo v Olševo k ostalim. Naslednji dan je hajka minila in borci so se vrnil v dolino. Razdelili so se po raznih kmetijah v okolici Solčave. Ferdo je zaprosil svojega komandanta Draga, da mu odobri, da obišče svojo ženo in otoka. Komandant Drago mu je dovolil in Ferdo se je napotil proti svojemu domu. Za popotnico mu je komandant dal 200 mark, da jih podari ženi. Ferdo je srečno prispel do svojih, a doma je lahko bil le kratko časa.

Ko se je vračal v svojo enoto, je med Rehtom in Libučami padel v nemško zasedo. Več strojnic je bilo namerjenih na njega. Ker je bil obkoljen, mu ni preosta-

lo drugega, kot da se jim preda. Odgnali so ga v Grablje, v bivšo holmsko šolo, v kateri je med vojno bivala policija. Po večurnem zasliševanju Ferdo ni izdal ničesar. Še isti dan so ga odpeljali z vlakom v Maribor. V mariborski jetnišnici ga je zasliševal gestapo več dni. Nekega dne pa so potrebovali delovno silo in so poklicali Ferda.

Nagnali so jih na neki kamion in dva gestapovca sta bila v spremstvu. Odpeljali so se proti Sevnici, v graščino Viltuš, kjer je zdaj dom ostarelih. Tu so nakladali neke težke zaboje na avto in so jih vozili v Maribor. Ko so ponovno nalagali, sta se gestapovca odstranila, šla sta s svojim psom v sobo. Takrat si je Ferdo rekel – Zdaj ali pa nikoli. Pobegnil je v gozd in naprej v hribe. Bežal je, kolikor so ga nesle noge.

Ferdo Lagoja

S hribov je tekel potoček v dolino. Ferdo je tekel po njem v hrib. Vedel je, da ga bodo gestapovci iskali s psom in prav ta potoček mu bo rešil življenje. S hriba je gledal proti Selnici in videl je, da gredo s psom po njegovi sledi. Pri potoku je pes zgubil njegovo sled. Tekali so ob vodi gor in dol in pes ga ni izsledil. Ferdo je nadaljeval pot na drugi hrib in slednjič prišel do šupe, v kateri je bilo malo sena. Začelo je močno deževati. V tej šupi je Ferdo počival eno noč in en dan. Lakota ga je prisilila, da je nadaljeval pot do najbližje kmetije. Pri hiši je zaprosil za malo kruha. Gospodar ga je lepo sprejel, mu dal mleka in kruha. Ferdo je kmetu povedal, da beži pred gestapovci. Kmet mu je rekel, da se mora nekaterih kmetij izogibati in povedal, kje so pošteni ljudje. Ferdo je še vprašal, če so v bližini partizani. Kmet je Ferda opozoril, da so bili tu partizani, a da je bila nemška ofenziva. Partizani so se umaknili neznano kam. Še to je dejal kmet: – Pri Svetem Duhu je nemška postojanka in tega kraja se izogibaj. Večina kmetov na Ostrem vrhu je za partizane.

Medtem je Ferdo premišljeval, kako priti čez Dravo, da bi se priključil pohorskim partizanom. Vsi mostovi so bili zastraženi in druge poti ni. Zategadelj je obiskoval razne kmetije, da so mu dali jesti. Venomer pa se je pomikal po hribih proti Dravogradu. Dež je močno padal in Ferdo si je naredil načrt, kako bo presenetil Švabe na mostu. Ko se je stemnilo, se je prithotapil v bližino dravskega mostu pri Vuhredu. Sezul si je čevlje, da bi čim bolj tiho prišel mimo straže na mostu. Noč je bila temna in Nemci so na kamione nalagali svoje mrtve, ki so padli v borbi s pohorskimi partizani. Ko so se Nemci odpeljali proti Mariboru, se je Ferdo prithotapil do mostu. Ko je ravno hotel stopiti na most, ga zaustavi nemški vojak, ki je bil na straži na mostu. »Halt!« In Ferdo začne bežati od mosta v stran. Takrat se oglasijo strojnice in Ferdo je imel srečo, da je pobegnil. Zbežal je spet nazaj v hribe in nadaljeval pot proti Radljam. V bližini Radelj ga je pod gozdom čakala nemška zaseda. Slišali so ga že od daleč, ker se mu je rušilo kamenje izpod nog. Nemci bi ga bili ujele, če ne bi prehitro spustili svojega psa. Ko Ferdo sliši, da se mu približuje pes, hitro zgrabi v vsako roko debel kamen in ga vrže proti psu. Pes je bil zadet in je zbežal nazaj k Nemcem. Ferdo pa je zbežal više v hribe in nadaljeval pot proti Dravogradu. Po samotnih kmetijah je prosil za hrano in jo tudi dobil. Nad Dravogradom je opazoval trg in se je skrila za neki grm. Po cesti v trgu sta se sprehajala dva gestapovca in ga opazila. Ko je Ferdo to videl, je začel lomiti grmovje in ga zlagati na kup. Ko gestapovca to vidita, sta Ferda pustila na miru; verjetno sta mislila, da kakšen kmet pripravlja hrano za živino.

Ferdo se napoti naprej po gozdu proti Viču. V neki uti je našel dve široki deski, staro sekuro in nekaj starih žebeljev. Takoj je naredil načrt, kako bo preplaval reko Dravo. Pripravil je deske in počakal noči. Napotil se je proti Dravi. Na Viču, v bližini današnje carinarnice je prekoračil cesto in progo ter se podal proti Dravi. Pri vodi se je slekel in zvezal obleko, ter si jo nadel na ramena. Vrgel je deske v vodo in se vlegel nanje. Tako je začel plavati na deskah proti sredini Drave. Čeprav je imel veslo, ga je sredi Drave začelo nesti proti centrali. Z vsemi močmi je poskušal splav obrniti proti drugemu bregu Drave. Z veliko težavo mu je le uspelo, da je priveslal na drugi kraj. Obleko si je zmočil in takšno tudi oblekel. V mesecu juniju so noči hladne in Ferdo je hitel do prvega kmeta Potočnika v Črneški gori. Potrkal je na okno in kmet mu je takoj odprl. Kmet mu je ponudil suho obleko in mokro dal sušiti. Dal mu je toplega mleka in domačega črnega kruha. Ferdo je povedal kmetu, da je pobegnil gestapovcem in da ga iščejo. Tisto noč je Ferdo prespal v hlevu. Naslednje jutro je oblekel svojo obleko, ki se je posušila pri štedilniku. Zopet mu je kmet

Običajen nakupovalni dan. Po registracijah se vidi, od kod je zadnje čase največ kupcev v Nami

postregel z ajdovimi žganci in toplim mlekom. Nato je Ferdo nadaljeval pot čez Črneško goro na Strojno in naprej v Šentanel. Naslednji večer je prišel domov in je poklical ženo, da mu je dala drugo obleko. V stari obleki je imel polno uši, dobil jih je v mariborskih zaporih. Takoj je nadaljeval pot, ker se je bal, da bi ga iskala policija na domu. Šel je čez Holmec in naprej na Leše, do kmeta Andreja. Pri Andreju so ga poznali in ko je vprašal za partizani, so mu povedali, da je bataljon na Platu pri Predovniku. Komandant tega bataljona je bil Dragotin. Toplo so ga sprejeli, ker so ga vsi borci poznali. S tem koroškim bataljonom je nadaljeval pot do Solčave. V Solčavi je zopet našel svojo četo. Komandant je hotel vedeti, kje je tako dolgo hodil in Ferdinand mu je moral vse razložiti, kar je med tem doživel. Zopet je opravljal svojo kurirsko službo. Ko je Šlandrova brigada osvajala v Savinjski dolini vse kraje do Mozirja, je tudi kurirska četa sodelovala v borbi. Partizani so zajeli večje število vermahtovcev, policistov in gestapovcev ter jih odgnali v štab cone v Gornji Grad. V mesecu oktobru 1944 so se Nemci prebili vse do Solčave in četa kurirjev se je umaknila v hribe. Četa je bila obveščena, da prodirajo Nemci iz Črne in Železne Kaple. Komandant Dragotin je naročil Ferdu, naj gre v to smer in ko bo opazil Nemce, naj ustrel.

Ferdo je previdno odšel proti Majdiču in Martincu in do Štifterja. Videlo se je daleč naprej. V dobrem zaklonu je čakal 20 minut, kar zagleda kolono Nemcev. Ta strel je opozoril borce v Solčavi, da se približujejo švabi. Hotel je ubiti prvega v koloni, a k sreči je spoznal, da gre v koloni v predhodnici ujeti partizan z zvezanimi rokami. Ustrelil je v zrak in se hitro umaknil proti Solčavi. Nemci so streljali

in dumdumke so eksplodirale nad njegovo glavo, ko so se dotikale smrekovih vej. Četa se je hitro umaknila v hribe in Ferdo ni mogel za njo. Umaknil se je v Hudo peč nad Solčavo. Postlal si je s praprotno in tam prespal noč. Drugi dan, bilo je 22. oktobra, je Ferdo zakuril ogenj, ker je bilo mrzlo in megleno vreme. Tega dne pridejo k Ferdu še Ramšakovi trije sinovi Pankrac, Šiman in Jože ter Kolarjev Joža. Hudovali so se nad njim zakaj kuri ogenj, ko so švabi v neposredni bližini. Potolažil jih je, da je megla in da se dim ne vidi. Ti fantje so prinesli s seboj nekaj kruha in medicine. Tako je minil drugi dan. Švabi so neusmiljeno ropali po kmetijah, pobijali prašiče. Ljudi pa so pogнали na trg. Postajalo je temno. Pa pravi sin Pankrac, zdaj bi pa molili, ko so večerjali. Solčavani so pobožen narod. Začel je moliti rožni venec. V tem trenutku se posveti ogenj na Ramšiji in pri Rovničarju. Nemci so začeli požigati domove Solčavanov. Ko so Ramšakovi sinovi videli, da gori njihova hiša, so vsi trije planili v jok, kaj je z materjo in očetom ter sestrami. Kakšen prizor je bil v tem trenutku v Solčavi, sploh ni mogoče opisati. Pogorelo je dvaintrideset hiš, celotna vas Solčava. Zjutraj se je Ferdo odločil, da se približa vasi in ugotovi, če so še švabi tam. Po strmini se je spustil do hiše, ki ni bila požgana. V tej hiši je živel krojač. Ferdo gre k njemu in ga vpraša, kdo je v vasi, švabi ali partizani. Ta krojač mu odgovori, da so švabski zločinci odšli že ponoči in da so v vasi partizani. Ferdo je obesil na plot bel prtiček, ki je dal vedeti ostalim v Hudi peči, da švabov ni več v Solčavi. V Solčavi so videli porušene kmetije, v ruševinah so goreli debelejši tramovi. Po tleh je ležala poginula živina. Dim se je valil po dolini navzdol. Kjer je bilo prej zatočišče partizanov, je bilo zdaj podrtó in osamljeno

zidovje. Pomniki zločinskih fašističnih zverin.

Naloga partizanov je bila, da so organizirali kuhinjo in nabavljali hrano za prebivalstvo Solčave. V vasi Solčava je bil tudi del Tomšičeve brigade. Komanda koroških borcev se je nastanila pri kmetu Bivšaku ob cesti, ki pelje v Robanov kot. Tukaj Nemci niso požgali, ker so jih partizani še pravi čas odgnali. Živež, so partizani dobili iz Savinjske doline.

V začetku novembra 1944 je bil Ferdo premeščen v Koprivno, na kurirsko postajo med Golobovo in Zdovčevo mejo. Komandir te kurirske postaje je bil Franc Fortin s, katerim je imel Ferdo zvezo. Ta kurirska postaja je bila v Potočki planini. Za živež v Koprivni je bilo zelo težko, zato so ga morali kurirji iskati na Kapelski strani. Tudi tam so švabi iz Železne Kaple stalno hajkali za partizani. Prišla je pomlad 1945 in z njo mesec maj. Ob kapitulaciji Nemcev so se morali vsi kurirji zbrati v Solčavi, v sestavu Koroškega odreda. Krenili so proti Obirju. Pot je bila dolga, do Sel. Sele so bile pravkar osvobodene. Tu se je našlo dovolj orožja, s katerim so se koroški borci opremili. Dobro oboroženi so krenili naprej proti Borovljam. V Borovljah so se združili z 2. bataljonom in s četo avstrijskih partizanov. Tu so naslednji dan razoroževali dolge kolone Nemcev. Lepo je bilo pogledati, ko je nadčlovek polagal orožje pred partizani – banditi, kakor so partizane Nemci imenovali. V Borovlje se je nateplo polno Nemcev, pomešanih z ustaši, četniki in belo gardo. Ti niso hoteli položiti orožja pred partizani in pričela se je težka bitka. Padlo je veliko partizanov. Ferdo je imel srečo, da se je izvlekel iz Borovelj po nekem cestnem jarku do dravskega mostu in naprej v Celovec. V Celovcu je bilo napeto vzdušje. Partizanom so Angleži dali ultimát, do kdaj se morajo vrniti na staro jugoslovansko mejo. Tako so partizani morali zapustiti slovensko Koroško. Čeravno je na Koroškem padlo toliko naših borcev. Tu so meje določile velesile in koroški borci si niso mogli kaj pomagati. Zunaj Celovca je Ferdo ujel konja in ga jahal do Holmca. Pri kmetu Obramu je pustil konja in se napolnil na Prevalje, kjer so se zbrali vsi koroški borci. Vsi starejši borci so lahko šli domov. Ferdo je oddal orožje. Bil je zopet prost. Najprej se je zaposlil v zadrugi Prevalje in malo pred upokojitvijo v zadrugi Črna. V pokoj je šel leta 1962.

Dejal je: »Veliko trpljenja in gorja smo borci pretrpeli za našo svobodo, da bi bilo našim otrokom bolje. Zdaj, po tridesetih letih svobode, pa smo zadnji v Evropi, najbolj revni. Borili smo se za bratstvo med narodi Jugoslavije. Zdaj pa zmerjamo drug drugega. Borci smo zelo razočarani. Ali so bile vse naše žrtve zaman, se sprašuje 82-letni koroški borec Ferdo Lagoja.

Rok Gorenšek

DULARJEV PAVLI

(Prijazen, načitan mož, posebnež, pesnik in vremenski prerok)

Le kdo še ni videl ali srečal pri Dularju, znani koroški gostilni ob cesti iz Kotelj proti Selam, starejšega, po postavi manjšega, čvrstega moža, ki dan za dnem, naj bo petek ali svetek, poleti ali pozimi, grdo ali lepo vreme, navsezgodaj zjutraj, ko se šele dani in je še vse temačno naokrog, že začne kot ura natančno opravljati svoje delo.

Ko peljejo prvi avtobusi delavce na delo proti Kotljam in Ravnam in proti Selam in Slovenj Gradcu, ga že lahko vidiš, kako kje na travniku kosi travo za »prilast« živini, pri hlevu ali pa na gnojišču, razmetava in poravnava gnoj, ki ga vsak dan sproti vozi iz hleva.

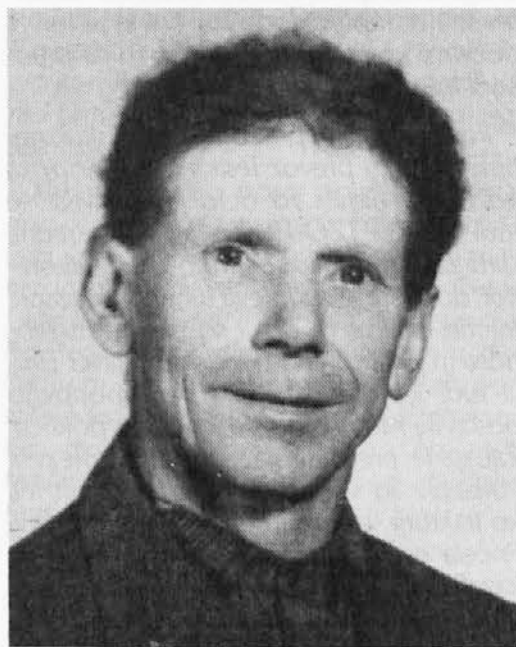
Dularjev Pavli, tako ga po domače kliče mo Hotuljci, je posebnež, ki ga prav spoznaš šele po daljšem opazovanju. Pošten, priden za delo kot mravlja, zmeraj je na nogah in kaj počne. Zelo rad hodi peš. Pravi, da je to bolj zdravo kot vožnja z avtom, s katerim se ne vozi rad. Tudi v Kotlje in na Ravne ali kam drugam se ponavadi odpravi peš. Lahko ga vidiš in srečaš, kako jo s svojim neločljivim nahrbtnikom korajžno maha po cesti ter si žvižga in poje. Pri tem je videti, kot da se sploh ne stara, čeprav mu teče že 74. leto življenja.

Prav mu je ime Pavel Virbnik. Rodil se je 23. junija 1915 na Belšaku, pri Viniku, v Vinikovi bajti, ki je sedaj v Avstriji. V šolo je hodil v Šentanel. Kmalu je moral iti od doma služiti. Služil je pri Gradišniku na Lokovici. Vojsko je služil v predvojni Jugoslaviji v Nišu, v letih 1937–1938. Služiti je moral daljši rok zaradi nemške zasedbe Češkoslovaške. Potem so do konca stare Jugoslavije sledile orožne vaje. Levec pri Celju 4 mesece, Vnanje Gorice pri Ljubljani, 4 mesece. Šestega aprila 1941 pa se je znašel v Dravljah pri Ljubljani. Po umiku in celonočnem maršu so jih ujeli Nemci in jih odpeljali v Rogaško Slatino, od koder jim je pobegnil domov h Gradišniku. Od Gradišnika je prišel k Lenartu in v Sonjakovo bajto. Po vojni je tri leta kuhal oglje za trgovca Cehnerja iz Kotelj. Oglje so kuhali v Črnem vrhu. Za dve leti je odšel k Lubasu v Podkraj, kjer je bil član tamkajšnje kmetijske obdelovalne zadruge. Iz zadruge je odšel za nekaj časa v Podgoro k Podpečki Rozi, dokler se ni leta 1956 za stalno ustavil pri Dularju, kjer ga je najprej sprejela gospodinja Pavla, po njeni smrti pa mož Franc. Pri Dularju je Pavli pravi član dru-

žine. Pri delu je pa deklica za vse. Rad dela, je pa tudi zahteven. Dela ponavadi le to, kar sam hoče. Pri delu tudi nima rad vmešavanja in kakršnega koli komandiranja.

Pavli je med vojno sodeloval s partizani in pomagal pri NOB. Zato je tudi član organizacije ZB v Kotljah.

Za preprostega človeka je Dularjev Pavli izjemno načitan. Knjige, časopisi, tiskana beseda nasploh mu veliko pomenijo. Da veliko ve, lahko spoznaš šele potem, ko si se z njim zapletel v daljši, zaupljivejši pogovor. Tedaj se njegovo znanje pokaže v hipnih, kratkih prebliskih, ki te zaradi svoje resničnosti in prenicljivosti včasih kar osupnejo.

Pavel Virbnik – Dularjev Pavli

Stoletni koledar in Heršlov vremenski ključ ima v glavi. Napovedovanje vremena po luninih menah in po drugih znakih, ki jih pozna le on, ima v malem prstu. Zato se pri vremenu le malokdaj zmoti. Televizijski napovedovalci vremena se zmotijo mnogo bolj pogosto. S svojo značilno šegavostjo pogleda proti večeru ob sončnem zahodu proti Koroški, kjer se za oblaki kaže jasno, sinje nebo, se nasmeji in reče: »Ti! Jutri bo lepo vreme. Koroška dekleta se že umivajo!« Res je, kadar kaže tako, naslednji dan lepo vreme.

Pavli se še dobro spominja, kako so včasih s cepci mlatili žito. Če so mlatili trije

mlatiči, je bil takt naslednji: Krumpast pes, krumpast pes. Če so bili štirje: V vsakem kotu rit na poti. Pri petih mlatičih pa: »Se kuha, se peče, se močnik smodi. Se kuha se peče, se močnik smodi.«

Pavli je pa tudi pesnik. Tak domač sicer, ki pa zelo rad in z velikim veseljem pove kaj v rimah in verzih. Med številnimi pesmimi, ki jih je pogruntal, bom navedel samo dve. Prva govori o mlatičih. Druga pa o Jaku in Micki.

Hej junaki, hej mlatiči,
kup pšenice je visok,
krepko naj pojo cepiči,
pika, poka, pika pok.

Kruhek beli mi se smeje
oče, mati in otrok,
pritiskajmo še krepkeje,
pika poka, pika pok.

Ko mlatič je pri obedu
gologlav in golorok,
hitro mine kar je v skledi,
pika poka, pika pok...

Nobeden na svetu vedel še ni,
da se Jaka ta zviti na svet porodi.
Ko h krstu so ga nesli, uhaja tutu,
na zdravje so pili ta črni, juhu.

So botri mu rekli, ne gre bit gospod,
saj zrased si velik, navihan falot.
V šolo je hodil sedem dolgih let,
tam v klopi oslovski je moral sedet.

Učitelj ga vpraša, oj, Jaka, ti, ti,
povej mi, kje Žizka leži, (Micka)
Žizka ta mlada, tam zdaj leži,
kjer živela sta Adam in Eva nekdam,
ki v vrtu prekrasnem sta imela svoj raj.

Zdaj vse je končano, zgorelo je vse,
kar bilo je noč v hiš';
zgorele so tudi podgane in miš'...

Rok Gorenšek

MARTIN IN ROZALIJA ŠTRUC

V ponedeljek, 30. januarja 1989. v poznih popoldanskih in zgodnjih večernih urah smo Hotuljci zvedeli za najhujšo, najtragičnejšo novico po drugi svetovni vojni, tako nas je pretresla in prizadela, da smo obstali vsak na svojem mestu kot od strele zadeti. Nemo, brez glasu smo strmeli v prazno. V očeh so se nabirale solze. Globoko v naši notranjosti pa je še vedno tlelo rahlo upanje, da ta strašna novica morda le ni resnična, da se bo na koncu vendarle izkazalo, da ni res, in da ni tako hudo, kakor smo zvedeli in česar nismo mogli verjeti in dojeti.

Nesreča! Najhujša, najtežja nesreča! Tini in Rozika! Mož in žena! Oče in mati! Doma na Brezju (Pirkofu) v Podgori, sta se ponesrečila z avtomobilom. Zgodilo se je ob 12.30 v Vurmatu, zloglasnem, nesrečnem kraju, ki je zahteval že mnogo človeških življenj, na cesti iz Koroške proti Mariboru.

Rozika mrtva! Obup in žalost! In vendar še tli rahlo upanje. Tini se bori za življenje v mariborski bolnišnici, kamor so ju prepeljali po prometni nesreči. Čas leze po polževo. Upanje raste! Zaman! Ob šestih zvečer je vsako upanje zaman! Tini je umrl! Oba sta bila rojena ob isti uri. Tini je umrl ob uri, ko se je rodil. Rozka le nekaj ur prej.

Tini in Rozika sta bila enkratna, nepozabna človeka. Hotuljca od nog do glave. Vedno dobre volje in nasmehana sta v vsem lahko bila za vzor drugim, kako je treba živati in delati. Kako si je treba z delom ustvariti pogoje za lepše in boljše življenje. Vsak dan svojega bogatega življenja sta sproti dokazovala, da je medsebojno spoštovanje, razumevanje in ljubezen v zakonu podlaga za osebno srečo in srečo v družini. S svojim vedno prisrčnim, prijateljskim odnosom do staršev, bratov in sester, sorodnikov, sosedov, sodelavcev, znancev in prijateljev, s svojo pripravljenostjo nesebično pomagati vsakemu in povsod, kjer je le mogoče, sta nas vedno znova presenečala in s tem dokazovala, kako postane in ostane lahko človek tudi v današnjem zmaterializiranjem, za dobrinami hlastajočem svetu spoštovan in priljubljen. Prav zato nam je vsem, ki smo se zbrali, ob njunem mnogo prezgodnjem grobu, še toliko težje in bolj hudo. Saj se zavedamo, da se poslednjič poslavljamo od dveh tako dobrih in poštenih ljudi, ki sta srečno živela med nami in bila vedno pripravljena to svojo srečo tudi obilno razdajati ob vsaki priložnosti tudi nam drugim. Ob njunem grobu se šele vsak izmed nas zaveda vse tragike, ki je zadela nju in njuno družino. Šele sedaj razumemo in doživljamo, kako hudo je za nas, ki ostanemo, prav to, da sta morala oditi za zmeraj prav sedaj, ko sta bila na vrhuncu svojega življenja. Oba še tako polna življenjske radosti in načrtov.

Tragično umrli Martin Štruc se je rodil v številni Štručevi družini, ki je tedaj živela pri Strčku na Selah. Po vojni se je z družino preselil v Kotlje na Kravprsko in postal član kmetijske delovne zadruga v Podkrajju.

Pisalo se je leto 1953. Takratna hotuljska kmetijska zadruga »Prežihov Voranc« v Kotljah si je s prvimi dobički pri svojem poslovanju kupila prvi traktor Steyer s priključki. V Kotljah takrat ni bilo nikogar, ki bi bil znal voziti traktor. Ker je imela

kmetijska obdelovalna zadruga pri Lobasu že tri izučene traktoriste, smo jih zaprosili za enega. Odgovorili so nam, da jih imajo še sami premalo. Vzemite si Štručevega Tinija in si ga izučite, so nam še povedali, drugega za vas nimamo. Tini je bil takrat še mlad fant. Do traktorja in strojev pa je kazal izjemno zanimanje. Bil je brez izpita. Znal pa je delati s traktorjem in uporabljati priključke. Vsega tega se je naučil čisto sam. Takrat sem odšel k Tiniju in ga zaprosil, da bi postal naš hotuljski traktorist. Sprejel je in že naslednji dan prišel v Kotlje ter prevzel traktor s priključki.

Takoj smo ga tudi poslali na šesttedenski tečaj v Maribor. Tečaj je odlično opravil in se vrnil v Kotlje kot poklicni traktorist. V Tiniju se nismo zmotili. Postal je traktorist, da je le malo takih. Samostojen, priden, skrben, pošten in spoštovan med sodelavci in med kmeti zadružniki. Prva leta, ko smo v Kotljah imeli samo en traktor, je Tini opravljal delo, ki ga danes opravlja skoraj sto traktorjev. V sezoni je delal skoraj podnevi in ponoči na zadružnem posestvu in po kmetih naokrog. Kmetje so ga zaradi njegove skromnosti in vestnosti, predvsem pa zaradi skrbno opravljenega dela imeli radi in so mu zaupali. Tini je znal zelo lepo orati in opravljati tudi vsa druga dela. Kmetje so bili takrat do traktorjev še nezaupljivi, toda Tini jim je s svojim, dobrim, kvalitetnim delom razbijal predsodke.

Pozneje je Tini prevzel v prevaljski kmetijski zadrugi prevoz lesa s kamionom za gozdarski obrat. To delo je opravljal še tudi v KKZ – TZO TRATA Prevalje. Izredna skrb za kamion, ki se ji ni odrekel takorekoč do svojega zadnjega diha, poznavanje terena, praksa v vožnji so poleg družabnosti in priljubljenosti med sodelavci Tinija tudi kot poklicnega šoferja ponovno postavile med najboljše v svojem poklicu. Žal ga je pred leti začela dajati bolezen. Pokazale so se posledice iz prejšnjih let, ko traktorji še niso imeli mehkih sedežev. Pričela ga je boleti hrbtenica. Vse je že kazalo, da bo moral v invalidski pokoj. Toda s sebi lastno voljo in žilavostjo, trmo in zaupanjem v lastne moči je bolezen vsaj začasno premagal. Tako je še vedno vozil in ostal aktiven član delovnega kolektiva zadruga in njenega gozdarskega obrata. Bolezen hrbtenice je bila tudi posredni vzrok za njegovo tragično smrt. Saj ga je nesreča doletela prav na vožnji k zdravniku ortopedu v Mariboru.

Hud in težak udarec je za Tinija pomenila tudi tragična smrt brata Jožeta, ki se je v začetku leta 1982 ponesrečil pri delu s traktorjem.

Pri vsem delu, ki ga je Tini opravljal vsa ta leta, pa nikoli ni pozabil na družbo, družabnost in dobro voljo. Prijateljstvo je gojil nad vse. Na vseh izletih je bil skupaj s svojo ženo Roziko. Na prireditvah, vese-

Martin Štruc

licah, družabnih večerih, občnih zborih. Pri planinskem društvu kot član planinskega društva, pri gasilcih kot član gasilskega društva, kjer je postal že gasilec veteran. Povsod je bil zaželen in dobrodošel. Povsod je bil s svojo ženo. Njuna navzočnost je izžarevala tisto prijetno, pristno domačnost in dobro voljo, ki smo jo vsi v teh razburkanih časih tako zelo pogrešali.

Bil je delavec strokovnjak, čigar strokovna beseda in mnenje je imelo zmeraj svojo težo. Izreden traktorist in izkušen šofer je bil. Zato nam je toliko bolj nerazumljivo, kako je mogel prav on doživeti tako težko in katastrofalno prometno nesrečo.

Tragično preminula Rozika Štruc, rojena Kotnik, se je rodila 10. novembra 1938 v številni družini, ki je takrat živela v nekdanji Potočki bajti v Kotljah.

Komaj 10 let stara je za las ušla smrti, ko sta z bratom našla v gozdu med vojno pozabljeno ročno granato, ki je eksplodirala in oba hudo poškodovala. Brat Ciril je takrat podlegel poškodbam, Rozika pa je kljub težkim ranam preživela in ozdravela. A udarcev še ni bilo dovolj. Štirinajst let stara je nenadoma tragično izgubila očeta; bilo je to leta 1952.

Da bi se izboljšal gmotni položaj številne družine, se je Rozika leta 1954, komaj 16 let stara, zaposlila v železarni na Ravnah. Vseh 35 let dela v železarni Ravne je delala v računovodsko finančnem sektorju. Na salda kontih, glavni knjigi in nazadnje v službi sredstev in naložb. Vsa ta dela so šla skozi različne faze razvoja. Rozka pa je s svojo prizadevnostjo in sposobnostjo osvojila vse spremembe in novosti, ki jih je od nje terjalo delo. Svoje znanje in dobro voljo je prav tako kot njen mož Tini prenašala na mlajše sodelavce. S svojim znanjem knjigovodstva je

Rozika Štruc

veliko prispevala tudi k uspešnemu delu društev v Kotljah in občini Ravne. Zadnja leta je nadvse uspešno vodila knjigovodstvo za Gasilsko društvo Kotlje.

Vsako delo je opravljala z veliko natančnostjo. Brez pomislekov je žrtvovala svoj prosti čas, ko je bilo treba pravočasno izpolniti delovne zadolžitve.

Še poprej pa sta se spoznala s Tinijem in se leta 1960 poročila. Tini je rad povedal, da je dobro vedel, da je na »pravi poti«, ker ga je domači podpečki pes najprej sprejel za svojega. Saj ga je po vsakem svatovanju pri Roziki zvesto spremljal vse do doma na Kravpergu. Po poroki sta se najprej naselila kot podnajemnika stare Pirkofarce na Brezju. Imela sta eno sobico. Šele po smrti lastnice, se jima je ponudila priložnost za odkup hišice, ki sta jo pozneje skrbno in z ljubeznijo preuredila v prijeten dom zase in za svojo družino na Brezju. Rodila sta se jima tudi dva sinova; oba sta s skrbjo in ljubeznijo pripeljala do poklica in kruha.

Rozika si je še kot otrok želela postati medicinska sestra. Ker se ji želja ni uresničila, je to svoje neuresničeno nagnjenje zavestno in podzavestno uresničevala vse svoje življenje. Zato je bila tako dobra do vseh tolažbe in pomoči potrebnih ljudi. Kolikim je pomagala. Zato je bila vse svoje življenje aktivna članica in odbornica društva Rdečega križa v Kotljah. Zato je leta in leta uspešno vodila krvodajalske akcije v Kotljah. Zato je vsakemu, ki jo je prosil, tudi meni, pomagala z nasveti in dajala zdravilna zelišča za razne bolezni in tegobe. Zato je bila Rozika tudi tako skrbna mati svojima sinovoma, tako dobra žena svojemu možu, hčerka svoji mami, ses-

tra svojim sestram in bratu. Bila je nadvse skrbna in natančna gospodinja. Pri hiši je podpirala pet vogalov, ne samo tri ali štiri, kot je običajno. Po nenadni izgubi očeta je kot najstarejša veliko pomagala mami pri gospodinjstvu in preživljanju družine. Še posebno potem, ko se je zaposlila in zaslužila, je tudi finančno podpirala mlajše otroke v družini, da so prišli do kruha in zaposlitve.

Letos sta se oba, Tini in Rozika, nameravala upokojiti. Le kdo bi bil pomislil, da jima ne bo dano uživati pokoja. Le kdo bi pomislil, da bosta tako nenadoma, tako tragično, oba skupaj odšla tja, od koder ni vrnitve. In koliko lepih načrtov sta imela za čas, ko bosta upokojena. Kupila sta traktor s priključki. Nameravala sta pričeti graditi hišo za sina. Prav gotovo vama v pokoju ne bi bilo dolg čas. Toda kruta, neusmiljena smrt vama je z enim samim usodnim udarcem prekrizala vse te lepe namene in načrte. Ponesla sta jih s seboj v prerani grob. Namesto veselega slovesa ob zasluženem odhodu v pokoj, letos v jeseni, se moramo žal od Rozike posloviti že sedaj z globoko žalostjo v srcu, vendar jo bomo ohranili v trajnem spominu, so sporočili sodelavci iz Posebne finančne službe Železarne Ravne ob njeni nepričakovani smrti. Isto misel so globoko presunjeni izrazili tudi Tinijevi sodelavci Gozdarstva, KKZ – TZO – TRATA Prevalje in celotne Koroške kmetijske zadruge. Tudi oni bodo Tinija obdržali v trajnem, najlepšem spominu.

Kako zelo vaju bosta pogrešala vajina sinova. Mati Roza. Sestre in bratje, sorodstvo, vsi, ki sta jim bila botra, sosedje, znanci in prijatelji. Sodelavci v KKZ in Železarni Ravne. Gasilci, planinci, organizacija Rdečega križa Kotlje. Vsi, ki sta jim v življenju nesebično pomagala. Vsa naša hotaljska krajevna skupnost. Mi vsi, ki sta nam bila vzor lepega življenja; Hvala! Najlepša hvala, Tini in Rozika, za vse, kar sta dobrega storila.

Vera Horjak

FRANC KLANČNIK

Po dolgotrajni bolezni je tiho zaspal član KO ZZB NOV Ravne na Koroškem in upokojenec Železarne Ravne FRANC KLANČNIK. Rodil se je 1912. leta v Šmartnem pri Slovenj Gradcu. Do začetka vojne je tekla njegova življenjska pot bolj ali manj po strugi, ki je bila enaka vsem ljudem naše dežele. Vojna, to zlo, pa je spreminilo vse.

Ko so se naši svobodoljubni ljudje uprli osvajalcem, je val upora potegnil s seboj tudi pokojnega Franca. Ni se obotavljal, klic svobodoljubnih je vzel zares. Ko je bilo treba umakniti se od ilegalnega dela, je vstopil v Zidanškovo brigado. Bil je na Svinški planini, borec, mitraljezec. Zadel

ga je tudi sovražnikova krogla. Novembra 1944 je bil ranjen v nogo. Kot partizan je dočakal konec vojne, a ne v senci. Ko se je ranjena zver umikala, se je hotela zadržati na našem ozemlju. Prav čez Slovenije so imeli potegnjeno zadnjo obrambno črto, za partizane je bilo res hudo. Borbe so se vrstile iz dneva v dan, primanjkovalo je hrane in tako so junaki osvobodili svojo domovino z velikimi žrtvami in napori. Pa tudi ostali prebivalci, tisti, ki so hranili partizane, jih opozarjali na nevarnosti, skratka, ves naš zavedni slovenski rod je sodeloval v tem boju za obstoj. Tlačili so nas, hoteli uničiti, a mi se nismo dali.

O borbeni zagnanosti, o požrtvovalnosti pri delu potem, ko je bilo treba porušeno domovino obnoviti, pričajo odlikovanja, ki jih je pokojnemu podelila osvobodjena domovina. Franc je bil nosilec medalje za hrabrost, medalje za zasluge za narod ter reda zaslug za narod s srebrnim vencem.

Zavedamo se, da je dal za svojo domovino veliko. Za materni jezik, za Slovenijo in Jugoslavijo je prijel puško v roke. Zahvaljujemo se mu za njegova pogumna dejanja, pa tudi za delo pri obnovi porušene domovine.

RUDOLFU GERDEJU

Tiho je v slovenjgraški bolnici ugasnilo življenje našega člana Rudolfa Gerdeja. Rodil se je pred 65 leti na Dolgi brdi. Vzljubil je svojo slovensko zemljo in njene gore. Nikoli ni želel živeti drugje. Sprva je delal doma na kmetiji, kasneje pa se je zaposlil na železnici.

Vojna, ki je prinesla toliko gorja, je zaveš naših ljudi še utrdila. Ko so se svobo-

Puščoba

doljubni uprli osvajalcem, je val upora potegnil za seboj tudi Rudolfa in ga ponesel v vihar vojne. Bil je v Koroškem odredu do konca vojne. Vemo, kako hudo je bilo zadnje leto vojne na Slovenskem. Osvojen so bili precejšnji deli juga države in ranjena nacistična zver se je krčevito borila. Hotela je ostati prav na naših tleh. Tu si je naredila modro črto obrambe – zadnjo. Vendar se ji računi niso izšli. Naša vojska jim ni dala dihati, preganjali so jih povsod in končno pregnali, res da za visoko ceno.

Tudi Rudolf je vedel, da je materin jezik tisti, v katerem se sporazumeva, da se po jeziku in šegah loči od Nemcev, in zato se je boril za osvoboditev domovine. Hotel je živeti doma, na svoji zemlji. Uspešno je njemu in nam.

Po končani vojni se je zaposlil v Železarni Ravne, delal je v mehanični delavnici do invalidske upokojitve 1972. leta. Pa še vojaški rok je moral doslužiti, preden si je ustvaril družino.

Zgodaj, prezgodaj se poslavljamo od njega. Kriva ni bila starost za tako rano smrt – ampak bolezen, ki ji ni bilo zdravila.

Domovina ga je za njegov prispevek k osvoboditvi odlikovala z medaljo za zasluge za narod.

Mi pa se v imenu Zveze borcev Ravne na Koroškem, krajevne skupnosti in socialistične zveze zahvaljujemo Rudolfu za vse, kar je storil za osvoboditev domovine in za njeno izgradnjo.

JAKOBU PEČOVNIKU

Jakob Pečovnik je bil član krajevne organizacije Zveze združenj borcev Ravne na Koroškem vse od leta 1952.

Zibel mu je stekla v Razborju leta 1917. Bil je delavski otrok in tako je moral kmalu skrbeti zase, pravzaprav že od otroških let.

Pokojni ni čakal znamenj osvoboditve, ampak je sam že zgodaj sodeloval z OF in že 15.11.1943 vstopil v I. koroški bataljon. A kot partizan ni imel sreče. Nemci so ga ujeli nekaj dni po vstopu v partizane. Potem se pa ve, kaj so počenjali z našimi ujetniki. Bil je interniran do konca vojne in ni čudno, da je postal 70-odstotni vojni invalid.

Po vojni se je zaposlil v Železarni Ravne in delal, dokler je mogel. Invalidnost in bolezen sta ga pestili, tako da je zdaj, pred deveto operacijo, obupal. Niso bila leta tista, zaradi katerih bi nas moral zapustiti. Bil je to napor življenja in dela.

Zavedamo se, da je dal za svojo domovino veliko. Če bi vedeli, kaj vse nas v

življenju čaka, bi dostikrat ukrepali drugače. Toda tudi trenutne potrebe domovine so vredne, da človek odloči na hitro in pogumno. Prav to je storil pokojni Jakob. Vedel je, da je slovenščina tista, v kateri se sporazumeva in po kateri se loči od Nemcev. Za ta materin jezik in domovino Slovenijo in Jugoslavijo je prijel puško v roke in mi se mu zahvaljujemo danes za njegova hrabra dejanja, pa tudi za trpljenje, ki ga je prestajal.

Domovina ga ni pozabila, odlikovala ga je z medaljo za zasluge za narod.

Tudi mi ga bomo ohranili v lepem spominu.

ZOFIJI KRISTAN

Ni še dolgo, ko smo obiskali Zofijo Kristan v Črnečah in ji čestitali za 70. rojstni dan. Ni nas mogla več videti, kajti luč njenih oči je že omagala. Člani krajevnega odbora Zveze borcev Ravne na Koroškem smo ohranili navado, da obiščemo vsakega člana, ki ne more priti na vsakoletno skupno slovesnost, Pokojnico smo že nekaj časa obiskovali v Domu starostnikov v Črnečah. Bolezen ji ni dala užiti zadovoljne starosti.

Štukovnikova Zofija iz Šaleka pri Velenju je v najlepših letih doživela grozote druge svetovne vojne. Treba se je bilo upreti in postaviti v bran za svojo domovino in rod. Ta klic je vzela zares tudi Zofija. Ni bilo lahko delovati za osvoboditev v okolici Velenja. Rudnik je bil močno varovan, na terenu pa stalno ovaduhi vseh sort. Vendar je bila moralna moč naših ljudi na višku. Kdo pa so bili partizani? Naši očetje, strici, brati, matere in sestre. Tudi tisti doma, ki so nam pridelovali hrano. Pa tista dekleta, ki so šla s košem ali košaro na pot. Pod senom ali krompirjem pa prenašala pošto, sanitetni material, hrano pa tudi orožje in strelivo. Ta pot pa je lahko bila tudi pot v zapor, mučilnico, taborišče ali smrt. Vse te nevarnosti je pokojna srečno prebrodila. Bila je pogumna in zaslužna sodelavka narodnoosvobodilne vojske. Že od začetka junija 1943. leta je aktivno sodelovala s partizani.

Za požrtvovalno delo je bila odlikovana z visokim državnim odlikovanjem: z redom zasluge za narod s srebrno zvezdo.

Po končani vojni pa si je bilo treba zaslužiti kruh. Tako je prišla na Ravne. V železarni je delala kot jedrarka do odhoda v pokoj.

V imenu krajevne organizacije Zveze združenj borcev narodnoosvobodilne vojske Ravne na Koroškem in krajevne skupnosti ter socialistične zveze se poslavljamo od Zofije Kristan. Zahvaljujem se ji za prispevek, ki ga je dala k osvoboditvi

in graditvi domovine. Naj ji bo lahka domača gruda.

JOŽETU SOTOŠKU

Končala se je življenjska pot JOŽETA SOTOŠKA, člana krajevne organizacije Zveze združenj borcev Ravne na Koroškem. Luč sveta je zagledal v Podsredi leta 1915. Izučil se je za ključavničarja.

Do usodnega leta 1941 je njegovo življenje teklo po strugi, bolj ali manj skupni vsem ljudem naše dežele. Ko pa je vojna vihra vdrla čez meje naše dežele, se je življenje spremenilo, tudi za tako mlade ljudi, kot je bil tedaj pokojni Jože. Treba se je bilo upreti in postaviti v bran za svojo domovino. Ljudi je razmetala ta vojna po vsem svetu, rodila je mnogo gorja in zla. Klic domovine je pokojni Jože vzela zares. Pridružil se je prvim partizanom v Kozjanskem odredu. Bil je prvoborec, ki je sodeloval od 15. septembra 1941 do izdaje in zajetja, potem pa je prebil vojno v Mathausnu in njegovih podružnicah. Osvobodili so ga zavezniki in vnil se je domov. V svoji skromnosti in zaupanju v poštenje ni nikoli doživel pozornosti, ki bi mu pripadala po vsem, kar je dal za našo domovino.

Po vojni si je seveda iskal delo, da je preživel sebe in svojo družico. 1946. leta je prišel na Ravne, ker so potrebovali kvalificirane kovinarje. Delal je v remontu Železarne, bil aktiven gasilec strojnik pa blagajnik in dolgoletni predsednik Društva upokojencev. Povsod je delal vestno in zavzeto, a nikoli vpadljivo, saj nekateri še vedeli niso zanj in za njegove zasluge.

Hitro se je iztekla njegova nit življenja. Po vseh naporih in težavah življenja ga je bolezen pestila in mu ni dala, da bi užil zaslužen pokoj zdrav.

V imenu krajevnega odbora ZZB NOV Ravne na Koroškem, krajevne skupnosti in socialistične zveze se Jožetu Sotošku zahvaljujem za vse, kar je storil za naše osvobojenje in za izgradnjo domovine po vojni.

Jože, naj ti bo lahka zemlja svobodne domovine!

VOŠANKOVI MARIJI – KURTNIKOVI MICKI

Osmega marca popoldne – ravno na praznik žensk – smo se na hotuljskem pokopališču še zadnjič poslovili od Vošankove Marije, ali bolj po domače Kurtnikove Micke.

Skromno, brez velikih govoranc in pretiranega blišča, sredi množice sorodnikov, sosedov in znancev, je bilo to slovo pod

zasneženo mrzlo Uršljo goro, kakor je bilo skromno njeno preprosto življenje, ki mu je le še nekaj malega manjkalo do osemdesetih let.

Vošankova Marija – Kurtnikova Micka

Kurtnikova Micka je ljubila življenje: z vsem svojim hotenjem in veseljem se ga je oklepala z dušo in srcem do zadnje biti. Vedno je s hrepenenjem čakala pomladi, novega prebujanja narave in življenja in s tem tudi nje same. Tokrat je moralo biti drugače, zimski meseci, kakšna neobičajnost, saj brez snega sploh ni bila tista prava huda zima, so jo položili v posteljo, in letošnje pomladi ji ni bilo dano dočakati.

Micka je vse življenje preživela na Brdinih, na Kurtnikovem gruntu, skupaj s svojim pred leti umrlim bratom in njegovo družino. Nikdar se ni oženila, pa brhki, kot je menda bila, priložnosti naj ne bi bilo manjkalo. Bog vedi, kaj jo je držalo in obdržalo na tej svoji domači zemlji, zakaj ni sledila poti v svet za svojima dvema sestrama in dvema polsestrama. Tu, na Kurtnikovem, si je izborila svoj življenjski prostor in ga vdano ohranjala do konca svojih dni. Od tod je redko odhajala, pa še to ne predaleč. V dolino, na Ravne, do Slovenj Gradca, do sorodnikov in znancev, še najdalj na romanje na Brezje in v mladosti tja do Vrbskega jezera. Bila je prava podoba kmečke ženske, pogumna in ponosna. V mladosti, ko je tudi obiskovala kuharski in šiviljski tečaj, ji ni bilo pretežko, v drugi polovici svojega življenja pa je morala biti vajena vsakršnega kmečkega dela. V svoji življenjski skromnosti in samoti ji je veliko pomenila vsakršna razumevajoča človeška beseda. Zna la se je navezati na domače živali. Od vseh sorodnikov je imela najrajši bratova sinova, svoja nečaka, s katerima je preživela zadnja tri desetletja in ki sta ji pomenila

veliko veselje, pa tudi nenehno skrb. Kdo bi vedel, če ni v njiju iskala in videla vsaj del tistega, kar v življenju ni imela in bila deležna sama.

Takšna je bila Kurtnikova Micka. Naj tudi s tem kratkim zapisom pomagamo ohraniti spomin nanjo.

ŠTEFKI MIKLIČ – KRISTANOVI

Rodila si se pred 53 leti v Javorju pri Črni na Koroškem. V otroških letih nisi užila veliko sreče, saj si že v najnežnejšem obdobju doživljala grozote vojne. Nekako si se prebila skozi to vihro skupaj s starši in sestro in po vojni zaživela mirno in kolikor toliko srečno življenje na kmetiji, ki je na vsakem koraku klicala in zahtevala pridne roke. Ko je sestra odšla od doma, si ostala samo ob starših in dan ti je bil večkrat prekratek, da bi lahko opravila vsa dela. Utrujena si pozno legala spat, zgodaj si morala vstajati. Pa ti ni bilo pretežko. Bila si mlada in ljubila si zemljo, na kateri si se rodila, na kateri si živela.

In potem so prišla najlepša in najsrečnejša leta tvojega življenja. Zaljubila si se in se poročila. Kmalu sta se z možem radovala ob drobnih bitjih, ki so se vama rodila. Irena, nato Vanja in nazadnje Aleksandra. Kako si se veselila, ko si jih gledala, ko so se igrale, te spremljale na vsakem tvojem koraku in ti pomagale pri kmečkih opravilih. Tudi tvoja starša sta se veselila ob vnukinjah. In takrat si verjela, da je življenje lepo in da ga je vredno živeti.

Vedno prijazna in ljubezniva si nas vabila k obloženi mizi. Pa če si tudi imela polne roke dela, našla si čas za nas – za vse, ki smo radi prihajali v vašo hišo.

Pa so ti srečni dnevi hitro minili. Kot bi se oblaki ustavili prav nad tvojo domačijo in začeli pošiljati usodne strele nad te. Najprej – od tega je minilo 9 let – si izgubila mamo. Od hiše so odnesli prvega člana družine, ki si ga srčno ljubila. Nisi še slekla črmine in ni se še zacelila rana v tvojem srcu, ko te je zadelo drugič. Komaj leto dni po mamini smrti si izgubila moža. V globoki žalosti, z vprašanji v srcu, si ostala na kmetiji sama z ostarelim očetom in tremi mladoletnimi hčerkami, od katerih je najmlajša komaj odrasla otroškemu krilcu. Stala si strta ob moževem grobu, a nisi klonila. Pokonci te je držala ljubezen in skrb za otroke, za očeta. In zmagala si.

Kadarkoli smo po tem dogodku zapuščali vašo hišo, vedno smo nosili v sebi podobno sliko: dva, po telesu majhna, drobna človeka, a širokega duha in zlatega srca, obdana s tremi mladimi življenji, polnimi upanja in načrtov. Spoštovali smo te, draga Štefka, spoštovali tudi tvojega očeta.

Minevala so leta, hčerke so se izšolale, starejši dve sta se zaposlili, najmlajša je ostala doma pri tebi, da ti bo v veselje in pomoč. In življenje je teklo dalje. Do letošnjega junija, ko si morala za nekaj časa zapustiti dom, očeta, hčerko in vnukinjo, ki se ti je bila medtem rodila. Operacija žolča! Prestala si in se vrnila domov.

Avgusta pa je zbolel oče. Nekaj dni je bil v bolnici, nato se je vrnil k tebi. Upala si, da bo spet vse v redu in že si nas vabila na praznovanje njegovega 95. rojstnega dne. Vsi smo se veselili tega dogodka, saj smo bili presrečni, ko smo gledali tega moža častitljive starosti, kako je z iskrecimi očmi še razdiral šale ob vsakem našem obisku. Pa ga nismo dočakali. Ne mi, ne on. Samo nekaj dni pred visokim jubilejem smo ga zagreblji v zemljo, kjer sta že počivala njegova žena in zet – tvoj mož.

Ob slovesu si nam naročala, nas skoraj prosila, naj še pridemo, čeprav našega strica ni več. Kako si vendar mogla misliti, da bi pozabili nate, da te ne bi več obiskali. Bila si preveč skromna in se nisi zavedala, da nam pomeniš prav toliko, kot nam je pomenil tvoj oče.

23. septembra smo ga pokopali. Dogovorili smo se, da te obiščemo v dneh okrog 1. novembra, da ob tej priložnosti prižgemo svečo in položimo šopek cvetja na še sveži grob tvojega očeta.

Pa nam je tudi ta načrt padel v vodo. Nisi dočakala dneva mrtvih. Kot strela z jasnega neba nas je zadela vest, da ležiš težko bolna na oddelku za intenzivno nego v slovenjgraški bolnišnici. Obiskali smo te lahko samo še mrtvo. Nisi nas več sprejela s svojim ljubeznivim nasmehom. Tiha, spokojna si ležala med rožami, s katerimi ti v življenju ni bilo poslano, le grob smo ti lahko zasuli z njimi. Nemi, prizadeti smo stali ob tvoji krsti. Molče smo se poslavljali od tebe, le solze, ki so kapljale na zmrzla tla, so izražale našo bolečino.

Nikoli te ne bomo pozabili, draga Štefka. Dokler bomo živeli, boš živela tudi ti v naših srcih, v naših spominih.

V globoki žalosti – vsi tvoji.

Franc Fale

IVAN MOČNIK

Na severni strani partizanskega Bohorja – v naselju Kalobje se je pred 70 leti rodil naš dragi pokojni Ivan MOČNIK. Dom njegove rosne mladosti je bila srednja kmetija s številnimi družinskimi člani. Po končani osnovni šoli in tečaju za prometnika pri železnici je moral kot 16 letni fantič s trebuhom za kruhom.

Življenjska pot ga je vodila iz sončne Štajerske na Gorenjsko. Prvo zaposlitev je dobil v letu 1935 pri gradbenem podjet-

ju Slograd. Čez dve leti pa se je zaposlil pri kranjski industrijski družbi v železarni na Jesenicah.

V najlepših letih njegovega življenja so se nad Evropo začeli zbirati temni oblaki fašizma. Takrat je naš Ivan tik pred II. svetovno vojno služil kraljevo gardo v Beogradu. Po vojaški obveznosti se je spet vrnil nazaj na Jesenice. Začela se je II. svetovna vojna. Okupatorji so razkosali in si razdelili takratno Jugoslavijo.

Za jugoslovanske narode so se začeli hudi časi. Somrak fašističnih bogov je za temnil civilizirano Evropo. Začelo se je gorje in trpljenje velikanskih razsežnosti.

Pokojnik je pripadal tisti generaciji, ki je bila najbolj prizadeta. Namesto lepe in srečne mladosti je moral prenašati vse vojne grozote in strahovito pomanjkanje. Takrat je bil naš mali slovenski narod ponižan in zaslužjen do kraja, kakor nikoli prej v vsej svoji zgodovini.

Teror okupatorjev je rodil upor ljudstva. Za vsako ceno smo hoteli iz temne okupacije nazaj v zarje svobode. Tudi pokojni Ivan se je kmalu odzval klicu domovine. Zgodaj je začel sodelovati z OF slovenskega naroda. V začetku leta 1944 pa se je kot aktiven borec vključil v Gorenjski odred. Zaradi svoje predanosti in poguma v boju z okupatorjem je bil junija 1944 sprejet v takratno KPJ.

Kot borca NOV so ga jeseni 1944 zajeli Nemci. Usoda je od njega terjala vse najhujše. Iz Begunj so ga poslali v zloglasno taborišče Dachau.

Po vojni se je vrnil v svobodno Slovenijo in nazaj na Jesenice. Zaposlil se je znova v Železarni Jesenice ter pričel z aktivnim delom zlasti na področju sindikata. Sredi leta 1950 pa je prišel na Koroško in začel delati v Železarni Ravne. Zaposlen je bil kot delovodja prometnega oddelka in se hkrati strokovno izpopolnjeval na tem področju. Takoj se je vključil tudi v delo pri družbenopolitičnih organizacijah.

Njegovo najbolj prizadevano delo je bilo v sindikatu in kasneje v organizaciji Zveze borcev. Bil je večkrat predsednik Občinskega odbora ZB NOV ter predsednik odbora ZB za Koroško regijo.

Po upokojitvi leta 1976 pa se je povsem posvetil borčevski organizaciji. Rad je poslušal težave ljudi in še raje je pomagal, če se je le dalo. Bil je cenjen in spoštovan. Radi smo ga imeli.

Za zasluge pri osvoboditvi domovine ter za zvesto in pridno delo po svobodi je dobil več priznanj in odlikovanj. Dobil je tudi občinsko nagrado skupščine občine Ravne na Koroškem.

Ko sem bolnega obiskoval v bolnišnici in na domu se je zanimal za vse. To je bil prijeten pogovor – toda žal zadnji.

Ivana ni več in ne bo ga več. Kruta in huda je ta resnica.

Rojstvo, življenje in smrt so trije zakoni lastni vsemu živemu. Nihče jih ne more spremeniti, nihče jim ne more ubežati. To veličastje matere narave je in bo vekomaj delilo človeku veselje in srečo, pa tudi nesrečo in žalost. In te dni je tu žalost med Ivanovimi svojci, sorodniki, borci, tovariši, prijatelji in znanci. Ta žalost se nevidno plazi med nami in od bolečine stiska naša srca.

Družabniki, smrt in žalost sta opravili svoje delo. Ob lepi sončni zgodnji pomladi se moramo posloviti od našega dragega Ivana, ki je jesen svojega življenja preživel tiho in skromno, toda srečno v krogu svoje družine. Odsel je na daljno pot s katere ni vrnitve.

Ivan Močnik

Umril je v viharah dnevi, ko našo deželo pretresajo gospodarske težave in politične zdrahe. Za tabo kmalu pridejo bataljoni in brigade tovarišev borcev tvoje generacije.

Dragi Ivan! V naših srcih živiš naprej. Tam daleč nekje z bojnimi tovariši v mraku gozda ob tabornem ognju tiho, poješ svojo najljubšo pesem. Vsi pridemo za vami. In vsem skupaj bodo gozdovi šepetali svojo večno uspavanko.

Ko danes stojimo pred tvojim zadnjim domom ti zagotavljamo, da te bomo ohranili v trajnem spominu kot soborca, komunista, zvestega tovariša in dobrega prijatelja.

Hvala lepa za vse tvoje dobro in plemenito delo, ki si ga dal družbi in domovini. Mirno počivaj v domači zemlji.

Soprogi, hčerkama, sinu in vsem sorodnikom v imenu Občinske borčevske organizacije velja naše iskreno sožalje.

Listnica uredništva:

Po 39. letih smo zamenjali tiskarno. Koroškega fužinarja ne tiska več ČGP Večer, TOZD Mariborski tisk, ampak DO Grafika na Prevaljah. Tudi tehnika tiska se je spremenila. Od knjižnega tiska smo prešli na offset. Tako je v tej številki že marsikaj drugače, na kar se bomo morali navaditi, zaradi različnih »pisav« pa se seveda da še marsikaj izboljšati.

Pričakujemo in upamo, da bomo z novo, nam bližnjo in domačo tiskarno tudi tako zadovoljni, kot smo bili z mariborsko, kateri se za dolgoletno sodelovanje in za njihovo kvalitetno delo še enkrat lepo zahvaljujemo.

V tej številki smo objavili nekaj starih fotografij. Če so še kje katere, nam jih pošljite. Sploh iskreno vabimo k sodelovanju, saj imamo v naši občini veliko profesorjev, učiteljev, inženirjev, kmetijcev, gozdarjev in drugih »pišočih« ljudi, ki bi zanesljivo znali kaj zanimivega napisati o naši zgodovini (npr. kako je bilo, ko je vozila še ozkotirna železnica s Prevalj v Mežico) o naših vsakdanjih tegobah in večjih problemih (kako je npr. v Črni s pitno vodo) ali kako si predstavljamo naš lepši jutri in kaj bi morali zanj mi vsi skupaj narediti. Zapomnite pa si osnovno pravilo: **pišite poljudno!** Koroškega fužinarja bere mlado in staro, zato je lepo in prav, da so v njem taki prispevki, ki so za nimivi za čimširši krog bralcev.

Prispevke za naslednjo številko bomo sprejemali najkasneje **do 20. julija 1989**. Ker bo številka namenjena pretežno **izobraževanju in njegovi problematiki**, že sedaj prosimo ravnatelje in vodstva **vseh šol v občini** in ustrezne službe v železarni, da svoje prispevke dostavijo do navedenega roka.

In še bolj žalostna, a dandanašnji kar vsakdana novica. Vse se draži in tako tudi tisk. Če bo ustrezni samoupravni organ v železarni tako zahteval, bo naslednja številka Koroškega fužinarja bistveno dražja.

Kljub temu upamo, da nam boste ostali zvesti!

vaš urednik

Fotografije so prispevali: Ivan Kokal, Rok Gorenšek, Franc Uranc, Tone Sušnik, Dušan Vodeb, Zvone Erjavc, Mirko Šoštarič, Franc Telcer, Maruša Ugovšek, Peter Gorjanc, Niko Godec, Milan Vošank, Mojca Potočnik, Helena Merkač, Ignac Zdovc, Franc Kamnik, Marjan Kolar, Anton Ikoč, Franc Očepek in fotoarhiv Koroškega fužinarja, ki je prispeval tudi naslovno fotografijo.

Izdaja DS Železarne Ravne. Ureja uredniški odbor: Majda Verčko, Milan Svajger, Ana Pavše, Ivan Vušnik in Jože Šater. Glavni in odgovorni urednik: Jože Šater. Telefon 861-639. Lektor Marija Potočnik. Tiska Grafika Prevalje.

V svetu Koroškega fužinarja so poleg članov UO tudi: Boris Florjančič, Marta Kos, Emil Mori, Janez Mrdavšič in Silva Sešl.

Glasilu je po 7. točki prvega odstavka 36. člena Zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Ur. list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS, 421/72 prosto plačila prometnega davka.

Stroški Koroškega fužinarja v letu 1988

stroški tiska	din 54.247.000.–
stroški honorarja	din 4.719.179.–
skupaj	din 58.966.429.–

NAŠA ČESTITKA

Priznanje dr. Jožeta Potrca za letošnje leto je med drugim dobil tudi prof. Janko Sušnik, dr.med. za njegove velike zasluge za razvoj medicine v Koroški regiji. V obrazložitvi je bilo tudi posebej poudarjeno, da je Janko Sušnik eden izmed vodilnih strokovnjakov na področju fiziologije in ergonomije v Sloveniji in Jugoslaviji.

Dr. Sušniku k priznanju iskreno čestitamo in napovedujemo, da bomo o njegovem delu več zapisali v naslednji številki Koroškega fužinarja.

urednik